เรียบเรียงโดย
อาจารย์มงคลบุตร
(เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์)

เรื่อง

"ธรรมกาย"

๑ ธรรมกายคือกายอะไร

"**ธรรมกาย**" เป็นกายในกายที่สุดละเอียดของมนุษย์หรือสัตว์โลกทั้งหลาย อันประมวลความบริสุทธิ์ ๓ ประการเข้าไว้ คือ

กายและหัวใจ เป็นเนื้อหนังที่แท้จริงรวบยอดกลั่นออกมาจากพระวินัยปิฎก เป็น **ปฐมมรรค**

ดวงจิต เป็นเนื้อหนังที่แท้จริงรวบยอดกลั่นออกมาจากพระสุตตันตปิฎก เป็น **มรรคจิต**

ดวงปัญญา เป็นเนื้อหนังที่แท้จริงรวบยอดกลั่นออกมาจากพระอภิธรรมหรือพระปรมัตถ์ปิฎก เป็น**มรรคปัญญา**

ธรรมกายนั้นเป็นกายประเสริฐ (พรหมกาย) เป็นกายที่บริสุทธิ์หรือธาตุล้วน ธรรมล้วน (ธรรมกาย) ไม่ประกอบด้วยตัณหาราคะใด ๆ (วิราคธาตุ วิราคธรรม) อยู่เหนือหรือพ้นจากความปรุงแต่งใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นความปรุงแต่งด้วยผลของบาปอกุศล หรือบุญกุศล (วิสังขาร หรือ อสังขตธาตุ อสังขตธรรม) จึงไม่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระ–ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณะคือ ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา และเพราะเป็นกายที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งนี้เอง จึงเป็นกายที่เที่ยงแท้ ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงแปรผันไปตามเหตุปัจจัยดังที่สิ่งที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งเขาเป็นกัน และโดยเหตุนี้จึงเป็นกายที่เป็นตัวตนที่แท้จริง

"**ธรรมกาย**" นี่เองที่**ทำหน้าที่ "ตรัสรู้" พระอริยสัจจ์** ๔ (กรณีพระอรหันต์สาวก) และ **ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ** (กรณีพระพุทธเจ้า) **ธรรมกายจึงเป็นพระ-พุทธรัตนะ ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายคือพระธรรมรัตนะ** และ**ธรรมกายที่ละเอียด ๆ คือพระสังฆรัตนะ** ผู้ปฏิบัติและรักษาพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าไว้–ธรรมกายเป็น "**ธาตุเป็น ธรรมเป็น**" **คือเป็นกายที่มีชีวิตจิตใจ อันประมวลความบริสุทธิ์เข้าไว้ทั้ง ๓ ประการดังกล่าวแล้ว ซ้อนอยู่ในที่สุดละเอียด ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ณ ศูนย์กลางกายของสัตว์โลกทั้งหลาย**

พระพุทธลักษณะของธรรมกาย เท่าที่มีผู้ปฏิบัติภาวนาธรรมได้เข้าถึง ได้รู้เห็น

และเป็นอยู่แล้ว ต่างเห็นมีพระพุทธลักษณะเหมือนพระพุทธปฏิมากร เกตุดอกบัวตูม ครองจีวรม้วนลูกบวบเข้าใน (ม้วนขวา) อยู่ในท่าขัดสมาธิ ประทับอยู่บนองค์ฌาน (มีลักษณะเป็นแผ่นกลม ขาว ใส หนาประมาณ ๑ ฝ่ามือของธรรมกาย) ธรรมกายนั้น ขาว ใส บริสุทธิ์ และมีรัศมีสว่างยิ่งนัก ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระธรรมกายมีขนาดเส้นผ่าศูนย์-กลางเท่าหน้าตัก และความสูงของธรรมกาย

ธรรมกาย มีหยาบมีละเอียดไปจนสุดละเอียด กล่าวคือ ธรรมกายโคตรภู สำหรับผู้ได้โคตรภูญาณ มีขนาดหน้าตักและความสูง และเส้นผ่าศูนย์กลางดวงธรรม ๔ วาครึ่ง ธรรมกายพระโสดา ขนาด ๕ วาขึ้นไป ธรรมกายพระสกทาคา ขนาด ๑๐ วาขึ้นไป ธรรม-กายพระอนาคามี ขนาด ๑๕ วาขึ้นไป และธรรมกายพระอรหัต หรือธรรมกายตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า มีขนาด ๒๐ วาขึ้นไป เฉพาะธรรมกายตรัสรู้ของสมเด็จพระสัมมาสัม-พุทธเจ้า และพระปัจเจกพุทธเจ้าที่เห็นอยู่ในอายตนนิพพานนั้นเห็นประทับอยู่บนรัตน-บัลลังก์อีกทีหนึ่ง ส่วนธรรมกายตรัสรู้ของพระอรหันต์สาวกคงประทับอยู่บนองค์ฌานเฉย ๆ ทั้งธรรมกายตรัสรู้ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และธรรมกายพระอรหันต์สาวกที่เข้า "**อนุปาทิเสสนิพพาน**" คือ กายเนื้อแตกทำลายแล้ว ธรรมกายตรัสรู้ซึ่งชื่อว่า "**พระนิพพาน**" ที่สุดละเอียดของท่าน ไปปรากฏอยู่ใน "**อายตน-นิพพาน**" คือแดนหรือสถานที่ (อุปมาเหมือนภพ) ประทับเข้านิโรธสงบตลอดกันทั้งหมด มีจำนวนนับไม่ถ้วน ไปจนสุดละเอียด เพราะพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์สาวกที่มาอุบัติขึ้นในโลกแล้วตรัสรู้ในอดีตถอยหลังไป จนไม่ทราบว่าธาตุธรรมนี้มีมาแต่เมื่อใดนั้น นับประมาณมิได้จริง ๆ หลวงพ่อวัดปากน้ำท่านจึงเพียงแต่เทียบเคียงว่า มีมากกว่าเมล็ดทรายในท้องพระมหาสมุทรทั้ง ๔

ยังมีข้อสังเกต เมื่อปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายชั้นสูงไปจนสุดละเอียด อีกว่า ในท่ามกลางธรรมกายตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า (กินความรวมถึงกายอื่นที่หยาบรองลงมาจนสุดกายหยาบคือกายมนุษย์ด้วย) ยังมีกายในกายซ้อนอยู่ต่อไปอีก คือกาย"**พระ-พุทธเจ้าจักรพรรดิ**" หรือเรียกว่า "จักรพรรดิ" เฉย ๆ ซึ่งเป็น**กายภาคผู้เลี้ยง** และเป็นประธานของรัตนะ ๗ และกายสิทธิ์ทั้งหลาย มีลักษณะเหมือนพระธรรมกายโดยทั่วไปแต่ "ทรงเครื่อง" เหมือนพระทรงเครื่อง อย่างเช่น พระแก้วมรกตทรงเครื่อง ขาวใสบริสุทธิ์ยิ่งนักอีกเช่นกัน กายภาคผู้เลี้ยงนี้ก็มีสุดหยาบ (จุลจักรพรรดิ) ซึ่งมีพุทธานุภาพน้อย, และระดับกลาง (มหาจักรพรรดิ) ไปจนถึงละเอียด (บรมจักรพรรดิ) และต่อ ๆ ไปจนสุดละเอียด (อุดมบรมพุทธเจ้าจักรพรรดิ) ซึ่งมีอานุภาพยิ่งกว่ากันขึ้นไปตามลำดับ -- เมื่อ

สุดละเอียดของพระพุทธเจ้าจักรพรรดิ (ของแต่ละพระพุทธเจ้า) ก็จะมีกายของ "**ภาคผู้สอดวิชชา**", "**ภาคผู้ส่งวิชชา**", "**ภาคผู้สั่งวิชชา**", "**ภาคผู้บังคับ**", "**ภาคผู้ปกครองธาตุธรรม**" ต่อ ๆ ไปจนสุดละเอียด ก็จะถึงกายธรรมของ**พระพุทธเจ้าองค์ต้นธาตุต้นธรรม** ใน "**อายตนนิพพานเป็น**" ซึ่ง**พระพุทธเจ้าองค์ต้น ๆ นี้ท่านเข้านิพพานด้วยกายเนื้อ** (โปรดดูเรื่อง "**นิพพาน พระนิพพาน อายตนนิพพาน คืออะไร**" โดยพระเดชพระคุณ **พระภาวนา-โกศลเถร** ในหนังสือ "**อานุภาพธรรมกาย**" จัดพิมพ์โดย มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย, พ.ศ. ๒๕๒๗ หน้า ๗๑-๗๙)

ธรรมกายตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าองค์ต้นธาตุ ต้นธรรม (ซึ่งกินความถึงกลางธาตุและปลายธาตุ อันนับเป็นพระอนุพุทธด้วย) **นั้นมีพุทธลักษณะเหมือนพระสงฆ์กายเนื้อ** ครองจีวรม้วนลูกบวบเข้าใน (ม้วนขวา) **แต่ใส ละเอียด มีรัศมีสว่างยิ่งนัก** และพระวรกายธรรมนี้มีขนาดหน้าตัก ความสูง และเส้นผ่าศูนย์กลางดวงธรรม ๒๐ วาขึ้นไป มีจำนวนนับประมาณมิได้

ความอุบัติเป็น "เด่น" ขึ้นของ "ธรรมกาย" ในแต่ละสัตว์โลก เป็นเรื่องที่สัตว์โลกมีได้ด้วยยาก แต่ก็มิใช่จะเหลือวิสัยที่สัตว์โลกจะทำได้ เพราะสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ดี พระปัจเจกพุทธเจ้าก็ดี หรือพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ก่อนแต่จะตรัสรู้ ได้บรรลุพระ-อรหัตผลหรือพระสัมมาสัมโพธิญาณด้วย "พระธรรมกาย" นั้น ก็เริ่มตั้งแต่ความเป็นมนุษย์ปุถุชนเหมือนมนุษย์ปุถุชนอย่างเราท่านทั้งหลายนี้แหละ **เมื่อได้ปฏิบัติธรรม กระทำกาย วาจา และใจให้ใสสะอาดบริสุทธิ์ ผ่านกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม ของทุกกายในกาย ณ ภายในของเรานี้ ผ่านทางสายกลาง** (มัชฌิมาปฏิปทา) **เข้าไปจนสุดละเอียด จนพ้นความปรุงแต่งด้วยผลบาปอกุศล บุญกุศล** (ระดับโลกยธรรม) **เป็น "โลกุตตรธรรม"** (ธรรมให้พ้นโลก) แล้ว **ก็จะถึงธาตุล้วนธรรมล้วน ที่สะอาดบริสุทธิ์จากกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน** (แม้เพียงชั่วคราว ชื่อว่า "วิกขัมภณวิมุตติ") **ก็จะถึงธรรมกาย และหากอาศัยตาและญาณของพระธรรมกายที่เข้าถึงนั้น พิจารณาสภาวะของธรรมชาติทั้งที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง และที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง ให้เห็นแจ้งตามธรรมชาติที่เป็นจริง** เป็น "**วิปัสสนาปัญญา**" แล้วพัฒนาสูงขึ้นเป็น "**โลกุตตรปัญญา**" **คือเห็นแจ้งในพระอริยสัจจ์ทั้ง ๔ ด้วย ญาณ ๓ กลุ่ม คือสัจจญาณ กิจญาณ และกตญาณ รวมเป็นรอบ ๑๒ และสามารถละสัญโญชน์ กิเลสเครื่องร้อยรัดให้ติดอยู่กับโลกอย่างน้อย ๓ ประการ** (คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส) **ขึ้นไปได้ ก็จะบรรลุมรรค ผล เป็นพระอริยบุคคลตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้**

๒. เอกสารหลักฐานอ้างอิงที่สำคัญ
ที่เกี่ยวด้วยธรรมกาย รูปกาย สรีรกาย และนิพพาน

เอกสารหลักฐานอ้างอิงที่สำคัญอันเกี่ยวด้วยธรรมกายหรือกายธรรม, รูปกาย หรือสรีรกาย ทั้ง ณ ภายใน และ ณ ภายนอก หรือสุดหยาบ สุดละเอียด, และที่เกี่ยวด้วยนิพพาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อายตนนิพพาน ดังที่กล่าวถึงข้างต้นนี้ พอจะนำมาแสดงเพื่อประกอบศรัทธาปสาทะในการศึกษาและปฏิบัติพระสัทธรรม ดังต่อไปนี้

๑) **ความอุบัติขึ้นของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยรูปกายอุบัติ และธรรมกายอุบัติ** ดังมีปรากฏในพระนิพนธ์ของ สมเด็จพระสังฆราช ปุสฺสเทว และทรงชำระโดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๘/๒๔๘๒ หน้า ๑๑ และหน้า ๕๗ ว่า

"แม้องค์พระตถาคตอังคีรสศักยมุนีโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ ซึ่งมีความปรากฏในโลกอันสัตว์ได้ด้วยยาก ดังนี้ พระองค์ก็ได้อุบัติเกิดขึ้นแล้วในโลก ด้วย**รูปกายอุบัติ** และ**ธรรมกายอุบัติ** ทั้ง ๒ ประการ พร้อมด้วยอัจฉริยอัพภูตธรรมตามธรรมดานิยมโดยพุทธธรรมดา

ความบังเกิดขึ้นด้วย**รูปกาย**นั้น จัดเป็น ๒ คือ **โอกกัมติสมัย**ลงสู่พระครรภ์ หยั่งลงสู่พระครรภ์มารดาในปฏิสนธิกาลด้วย**กายทิพย์**เห็นได้ด้วยตาธรรมกาย และ**นิขมนสมัย** ประสูติจากพระครรภ์เป็นเจ้าชายสิทธัตถะ

ส่วนความบังเกิดขึ้นด้วย**ธรรมกาย**เป็นตถาคตหรือพระพุทธเจ้า พระพุทธรัตนะนั้น คือ **(อภิสัมโพธิสมัย) ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ**

ครั้งนั้น หมื่นโลกธาตุนี้ ก็หวั่นไหวสะเทือนสะท้าน ทั้งแสงสว่างยิ่งไม่มีประมาณก็ได้ปรากฏเกิดมีในโลก ล่วงเทวานุภาพของเทพยดาทั้งหลาย ก็แลอัศจรรย์ทั้งหลายซึ่งสำเร็จโดยธรรมดานิยมเห็นปานใดได้ปรากฏเกิดมีแล้วในโลก เมื่อครั้งพระองค์ประสูติเป็นกาลเกิดด้วย**รูปกาย**อันบริบูรณ์ฉันใด แม้ถึงเมื่ออภิสัมโพธิสมัยตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นกาลเกิดด้วย**ธรรมกาย**นั้นเล่า สรรพอัศจรรย์ทั้งปวงเห็นปานนั้นก็ได้ปรากฏเกิดมีแล้ว ฉันนั้น"

นี้เป็นเอกสารหลักฐาน (คำแปลและคำเรียบเรียง พระนิพนธ์ของสมเด็จพระสังฆราชสา ปุสฺสเทว จากพระไตรปิฎก ซึ่งแสดงถึงความอุบัติขึ้นของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธ-

เจ้าในฐานะรูปกายอุบัติ และธรรมกายอุบัติ และ**เฉพาะ "ธรรมกาย" อุบัตินั้น ก็คือเมื่อ "ตรัสรู้" พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ** ซึ่งครอบคลุมถึงความตรัสรู้ในพระอริยสัจจ์ทั้ง ๔ เช่นเดียวกันกับพระอรหันต์ทั้งหลายอีกด้วย

พึงเข้าใจ"**ความตรัสรู้**"ว่า มิใช่ความหยั่งรู้ด้วย"**วิญญาณ**"ของมนุษย์ ทิพย์ หรือแม้แต่ของพรหม ซึ่งอาศัยมังสจักขุหรือสายตาเนื้อมนุษย์ ทิพยจักขุของทิพย์ หรือสมันตจักขุของพรหมซึ่งยังมีอวิชชาห่อหุ้มอยู่ เป็นสื่อสัมผัสเครื่องรู้เห็น จึงมีขีดความสามารถจำกัดอยู่เพียงการรู้เห็นได้เฉพาะสภาวะความเป็นไปในภพสามนี้เท่านั้น หากแต่**เป็นความหยั่งรู้ด้วย"ญาณรัตนะ"ของกายธรรม ด้วยอาศัยพุทธจักขุของธรรมกายอันปราศจากอวิชชาห่อหุ้มเป็นสื่อเครื่องเชื่อมต่อ หรือสัมผัสให้ได้ทั้งเห็นและรู้** -- ดังมีปรากฏในธัมมจักกัปปวัตนสูตร ปางปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ ว่า -- จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ วิชฺชาอุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ" ซึ่งแปลความว่า "**จักขุ**(ความเห็นแจ้งชัด)**ได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณ**(ความหยั่งรู้)**ได้เกิดขึ้นแล้ว ปัญญา**(ความรู้แจ้ง)**ได้เกิดขึ้นแล้ว วิชชา**(ความรู้พิเศษเหนือผู้อื่น)**เกิดขึ้นแล้ว แสงสว่าง**(แจ้งจบ)**ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่ได้เคยฟังมาแล้วในกาลก่อนว่า นี้เป็นทุกขอริยสัจจ์, นี้ทุกขสมุทัยอริยสัจจ์, นี้ทุกขนิโรธอริยสัจจ์, นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจ์**"

๒) **พระพุทธองค์ได้ทรงประกาศว่า "ธรรมกาย" คือ "ตถาคต" หรือ "พระพุทธเจ้า"**

ในวักกลิสูตร ปรากฏความโดยย่อว่า พระวักกลินั้นติดในรูปสมบัติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาก จึงเฝ้าแต่ติดตามคอยชมพระสิริโฉมอันสง่างามในพระวรกายเนื้อของพระพุทธองค์อยู่เสมอ อยู่มาวันหนึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้โปรดแก่พระวักกลิว่า "ดูก่อนวักกลิ เธอจะมามัวติดตามเฝ้าดูร่างกายอันเน่าเปื่อยผุพังนี้ใย ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม"

"ร่างกายอันเน่าเปื่อยผุพัง" นั้นพระพุทธองค์ได้ทรงหมายถึงพระวรกายเนื้อซึ่งเป็นรูปสังขารอันประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง และมีสามัญญลักษณะที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา กล่าวคือต้องเปลี่ยนแปลงแปรผันไปตามเหตุปัจจัย ไม่อาจคงทนอยู่ในสภาพเดิมได้ ผู้ใดยึดมั่นถือมั่นด้วยตัณหาและทิฏฐิคือความเห็นผิดคิดว่าตัวเป็นตนแล้วก็เป็นทุกข์ เพราะลงท้ายก็จะต้องเสื่อมสลายหมดสภาพเดิมของมันไปตามธรรมชาติ

"ผู้ใดเห็นธรรม" ณ ที่นี้หมายถึงธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า คือ "ธรรมรัตนะ"

"ผู้นั้นเห็นเรา" **ณ ที่นี้** "**เรา**" หมายถึง "**ตถาคต**", "**พระพุทธเจ้า**" หรือ"**พระพุทธรัตนะ**", **หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ "ธรรมกาย" ที่บริสุทธิ์ของเจ้าชายสิทธัตถะ หรือแม้ของ**

พระอรหันต์ขีณาสพอื่นทั้งหลายนั้นเอง

และที่ว่า "ธรรมกาย คือ ตถาคต" ก็มีมาใน พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค อัคคัญญสูตร พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ ๑๑ หน้า ๗๕-๗๖ ซึ่งแปลความว่า

"...ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็ผู้ใดแล มีศรัทธาตั้งมั่นเกิดขึ้นแล้วแต่รากแก้วคืออริยมรรค ประดิษฐานมั่นคง อันสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือผู้ใดผู้หนึ่งในโลก ไม่พรากไปได้ ควรเรียกผู้นั้นว่า เป็นบุตรเกิดแต่พระอุระ เกิดแต่พระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เกิดแต่พระธรรม เป็นผู้ที่พระธรรมเนรมิตขึ้น เป็นผู้รับมรดกพระธรรม ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะคำว่า **ธรรมกาย** ก็ดี ว่า **พรหมกาย** ก็ดี ว่า**ธรรมภูต** ก็ดี ว่า **พรหมภูต** ก็ดี เป็นชื่อของตถาคต ฯ"

"**ธรรมกาย**" ณ ที่นี้หมายถึงกายที่บริสุทธิ์จากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือตัณหา ราคะทั้งหลาย (เป็น วิราคธาตุ วิราคธรรม), และเป็นอสังขตธาตุ อสังขตธรรม อันไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง หรือปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ หรืออีกนัยหนึ่งคืออยู่นอกเหนือความปรุงแต่งใด ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อวิชชา ตัณหา สมุทัยทั้งปวง และแม้ความปรุงแต่งด้วยบุญ เช่น ผลทาน ศีล และภาวนา ในระดับโลกิยะ ธรรมกายก็อยู่เหนือความปรุงแต่งนั้น ๆ ด้วย ส่วนคำว่า "ธรรมภูต" นั้น หมายถึงความอุบัติขึ้นของธาตุล้วน ธรรมล้วนอันไม่ประกอบด้วยปัจจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "อวิชชา" ปรุงแต่งนั้นเอง

"**พรหมกาย**" ณ ที่นี้หมายถึง "กายอันประเสริฐ" มิได้หมายถึงกายรูปพรหมหรืออรูปพรหม ที่ประเสริฐก็เพราะบริสุทธิ์ เป็น "วิสุทธิขันธ์" จึงไม่ต้องเปลี่ยนแปลงแปรผันไปโดยเหตุปัจจัยใด ๆ จึงเป็นกายที่ยั่งยืน เป็นตัวตนที่แท้จริง พึงเข้าถึง รู้ เห็น และเป็น เพราะเมื่อเข้าถึงและเป็นแล้ว "เป็นบรมสุขยิ่งนัก" ดังบาลีพระพุทธภาษิตที่ว่า "นิพพานํ ปรมํ สุขํ" นิพพานเป็นบรมสุขยิ่งนัก ส่วนคำว่า "พรหมภูต" นั้นหมายถึง ความอุบัติขึ้นอย่างประเสริฐ โดยนัยเดียวกัน

๓) "ธรรมกาย" เป็น "อสังขตธาตุ อสังขตธรรม" อันผู้มีปัญญาพึงปฏิบัติให้เข้าถึง พึงรู้เห็นและเป็น ตามรอยบาทพระพุทธองค์

ในเรื่องนี้ **พระเทพมุนี** (ผิน ธรรมประทีป) วัดบวรนิเวศวิหาร ได้แสดงปาฐกถา "**เรื่องกายสาม**" ที่พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ และได้เคยพิมพ์ออกเผยแพร่หลายครั้ง ในปัจจุบันนี้ยังมีปรากฏใน

หนังสือ "**ทางร่มเย็น**" **อันดับที่ ๒๕** ซึ่งมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยได้จัดพิมพ์ขึ้น โดยเจ้าประคุณ**สมเด็จพระญาณสังวร** ผู้อำนวยการมูลนิธิฯ ได้พิจารณาเลือกเรื่องนี้มาจัดพิมพ์ในหนังสือฉบับนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ มีปรากฏความในหน้า ๒๕-๒๖ ว่า

"**ธรรมกายคือกายธรรม** นี้เป็นชั้นละเอียด เมื่อกล่าวด้วยเรื่องกายธรรม จำเป็นจะต้องอธิบายคำว่า "**ธรรม**" ในศัพท์นี้ให้เข้าใจก่อน **ธรรม**หรือ**ธาตุ**นั้น ตามพยัญชนะแปลว่า "**ทรง**" เมื่อถือเอาคำว่า "ทรง" เป็นประมาณ ก็ได้ความตรงกันข้ามว่า **สภาพที่ทรงเป็นธรรม** สภาพที่ไม่ทรง ก็ไม่เป็นธรรม คือเป็นอธรรม. **แม้ในสภาพที่เป็นธรรมซึ่งแปลว่า "ทรง" นั้น เมื่อเพ่งตามอาการแล้ว ก็มีทรงอยู่ ๒ อย่าง คือ ทรงอยู่อย่างนั้น ไม่แปรผันเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น** ซึ่งเรียกว่า **อสังขตธรรม ธรรมที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง** หรือ **อมตธรรม ธรรมที่ไม่ตาย** อย่างหนึ่งทรงอยู่ชั่วครู่ชั่วคราว แล้วก็เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไป เช่น ร่างกายของคนของสัตว์ หรือสิ่งประดิษฐ์ทุก ๆ ชนิดอย่างหนึ่ง อย่างหลังนี้ท่านเรียกว่าสังขตธรรมบ้าง สังขารธรรมบ้าง เพราะเป็นธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งขึ้นเรียกว่า **มตธรรม** ธรรมที่ตายสลายไปบ้าง

คำว่า "ธรรมกาย" ในที่นี้เข้าใจว่า หมายเอาอสังขตธรรมหรืออมตธรรมที่เป็นส่วนโลกุตตรธาตุหรือโลกุตตรธรรม ไม่ใช่โลกิยธาตุหรือโลกิยธรรม."

อนึ่ง ที่ว่า "**ธรรมกาย**" **ซึ่งเป็นอสังขตธาตุ อสังขตธรรมนี้ ผู้มีปัญญาพึงปฏิบัติให้"เข้าถึง"ได้ "รู้ เห็น" และ "เป็น"นั้น** พึงพิจารณา บาลีพระพุทธภาษิต ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทานวัคค์ นิพพานสูตร ที่ ๓ แปลความว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว **มีอยู่**

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว จักไม่ได้มีแล้วไซร้ การสลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำแล้ว ปรุงแต่งแล้วจะไม่พึงปรากฏในโลกนี้เลย

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว **มีอยู่** ฉะนั้น การสลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำแล้ว ปรุงแต่งแล้วจึงปรากฏ"

๔) สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ขีณาสพทั้งหลายต่างเป็น "ธรรมกาย" ด้วยกันทั้งนั้น

พระสัจจธรรมข้อนี้ โปรดพิจารณาเอกสารหลักฐานสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

๔.๑ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สรภังคเถรคาถา ข้อ ๓๖๕ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พ.ศ. ๒๕๑๔ เล่มที่ ๒๖ หน้า ๓๓๔ ความว่า

"....เมื่อก่อน เราผู้ชื่อว่า **สรภังคะ** ไม่เคยได้เห็นโรคคืออุปาทานขันธ์ ๕ ครบบริบูรณ์ทั้งสิ้น โรคนั้น อันเราผู้นำทำตามพระดำรัสของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ ได้เห็นแล้ว **พระสัมมาสัมพุทธเจ้า** พระนามว่า พระวิปัสสี พระสิขี พระเวสสภู พระกกุสันโธ พระโกนาคม พระกัสสป ได้เสด็จไปแล้วโดยทางใดแล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าโคดม ก็ได้เสด็จไปแล้วโดยทางนั้น พระพุทธเจ้า ๗ พระองค์นี้ ทรงปราศจากตัณหาไม่ทรงถือมั่น ทรงหยั่งถึงความสิ้นกิเลส **เสด็จอุบัติแท้โดยธรรมกาย ผู้คงที่** ทรงเอ็นดูอนุเคราะห์สัตว์ทั้งหลาย ได้ทรงแสดงธรรม คือ อริยสัจ ๔ อันได้แก่ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ทางเป็นที่สิ้นทุกข์ เป็นทางไม่เป็นไปแห่งทุกข์ อันไม่มีที่สุดในสงสาร เพราะกายนี้แตกและเพราะความสิ้นชีวิตนี้ การเกิดในภพใหม่อย่างอื่นมิได้มี เราเป็นผู้หลุดพ้นแล้วจากสรรพกิเลสและภพทั้งปวง ฯ"

๔.๒ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทานเอกุโปสถวรรค มหาปชาบดีโคตมีเถริยาปทาน พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๓๓ หน้า ๒๑๕ ความว่า

"...ข้าแต่พระโลกนาถ พระองค์เป็นผู้ประทานความสุขอันเกิดจากพระสัทธรรมให้หม่อมฉัน ข้าแต่พระโคดม หม่อมฉันเป็นผู้อันพระองค์ให้เกิด ข้าแต่พระสุคตเจ้า **รูปกาย**ของพระองค์นี้ อันหม่อมฉันทำให้เจริญเติบโต **ธรรมกาย**อันน่าเพลิดเพลินของหม่อมฉัน อันพระองค์ทำให้เจริญเติบโตแล้ว หม่อมฉันให้พระองค์ดูดดื่มน้ำนมอันระงับเสียได้ซึ่งความอยากชั่วครู่ **แม้น้ำนม คือ พระสัทธรรมอันสงบระงับล่วงส่วนพระองค์ก็ให้หม่อมฉันดูดดื่มแล้ว** ข้าแต่พระมหามุนี ในการผูกมัดและรักษา พระองค์ชื่อว่ามิได้เป็นหนี้หม่อมฉัน..."

๔.๓ ใน **ปฐมสมโพธิกถา มารพันธปริวัตต์** ปริเฉทที่ ๒๘ พระนิพนธ์ **สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส** ความว่า

"เมื่อก่อนที่จะได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณที่ใต้ควงไม้พระศรีมหาโพธินั้น พระมหาโพธิสัตว์เจ้าได้เคยถูก พระยามาราธิราช (พระยาวัสสวดีมาร) ผจญด้วยประการต่าง ๆ แต่ก็ต้องพ่ายแพ้แก่บารมีแห่งพระมหาโพธิสัตว์เจ้า

เมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงบรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ และประกาศพระพุทธศาสนาจวบจนกระทั่งเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุไปแล้ว ก็ได้มีพระมหาเถระองค์หนึ่ง ชื่อพระอุปคุตต์มหาเถระ ได้มีโอกาสทรมานพระยามารจน

สิ้นพยศ กลับเป็นสัมมาทิฏฐิ และมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย แล้วเปล่งวาจาปรารถนาพุทธภูมิตามที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงพยากรณ์ไว้

พระอุปคุตต์มหาเถระนั้นมิได้เคยเห็นพระวรกายเนื้อของสมเด็จพระสัพพัญญูพุทธเจ้ามาก่อน และประสงค์จะได้เห็น จึงขอร้องให้พระยามารซึ่งได้เคยเห็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาก่อนให้นิรมิตพระวรกายเนื้อแห่งสมเด็จพระสัพพัญญูพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอัครสาวกให้ดูว่า

"...อนึ่ง ท่านจะได้อนุเคราะห์แก่อาตมา ด้วยสมเด็จพระศาสดาบังเกิดในโลกเสด็จเข้าสู่ปรินิพพานเสียแล้ว เราได้เห็นแต่พระธรรมกาย (หมายถึง พระธรรมกายของพระอุปคุตต์มหาเถระเอง ซึ่งได้เข้าไปเห็นพระธรรมกายของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอายตนนิพพาน) มิได้ทันเห็นซึ่งพระสรีรกาย ท่านจงสงเคราะห์นิรมิตพระรูปกายแห่งพระศาสดาจารย์ พร้อมทั้งอาการทั้งปวงสำแดงแก่เราให้เห็นประจักษ์กับทั้งพระอัครสาวกทั้งคู่ ให้ปรากฏด้วยฤทธิ์แห่งท่านกาลบัดนี้..."

พระยามารก็นิรมิตพระวรกาย แห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระอัครสาวก และพระมหาอสีติมหาสาวก ให้เห็น

อนึ่ง ในกาลนั้น พระเจ้าธรรมาโศกราช ก็ได้เสด็จมาทอดพระเนตรพร้อมข้าราชบริพารด้วย พระองค์มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ใคร่จะกระทำสักการะบูชาพระสถูปด้วยพระสรีรรูปแห่งพระองค์เองมีกำหนด ๗ วัน จึงให้เอาปุยสำลีชุบด้วยน้ำมันหอมถึง ๕๐๐ หม้อ มาพันพระกายตั้งแต่พระศอตลอดลงไปตราบเท่าถึงพระบาท แล้วเสด็จไปยืนประดิษฐานอยู่ที่หน้าพระเจดีย์ ยกพระหัตถ์อัญชุลีเหนืออุตตมังคศิโรตม์ ทรงพระระลึกถึงพระพุทธคุณแล้วให้จุดเพลิงเข้าทั่วพระสรีรรูปกาย ๆ มิได้หวั่นไหวตามบูชาดุจประทีป และเปลวเพลิงนั้นก็พลุ่งโพลงขึ้นไปบนอากาศสูงประมาณ ๒ ชั่วบุรุษ แล้วออกพระวาจาตรัสสรรเสริญพระพุทธคุณว่า **นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อิติปิ โส ภควา ฯลฯ พุทฺโธ ภควาติ สฺวากฺขาโต ฯลฯ สุปฏิปนฺโน** จนจบตรัสสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย...ฯลฯ"

๕) อายตนนิพพาน คือ ที่ประทับของพระนิพพาน (ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้ว) ที่เข้าอนุปาทิเสสนิพพานแล้ว มีอยู่

มีบาลีพระพุทธภาษิต นิทานวัคค์ สังยุตนิกาย และ ในปาฏลิคามิวัคคอุทานฯ ยืนยันว่า **"อายตนนิพพาน"** นั้น **มีอยู่** ส่วนว่ามีลักษณะเช่นไรนั้น ในบาลีพระพุทธภาษิตดังกล่าวนี้ ได้แสดงเพียงเป็น "นัย" ไว้เท่านั้น ซึ่งเมื่อพิจารณาเทียบเคียงจากการรู้เห็นด้วยตาและ

ญาณของพระธรรมกายที่สุดละเอียดแล้ว เห็นมีปรากฏดังต่อไปนี้ (จากหนังสือ "ทางมรรคผลนิพพาน – รวมธรรมปฏิบัติตามแนววิชชาธรรมกาย" จัดพิมพ์ครั้งที่ ๓ โดยมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย, ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๒๗๕–๒๘๒)

อายตนนิพพาน นั้นเป็นที่ประทับของพระนิพพาน คือพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกที่เข้าอนุปาทิเสสนิพพานไปแล้วนั่นเอง มีสัณฐานกลมรอบตัว ขาวใสบริสุทธิ์จนกระทั่งมีรัศมีปรากฏ

ในอายตนนิพพาน เป็นสถานที่โล่งโถงปราศจากสิ่งกำบังใด ๆ ทั้งสิ้น สว่างไสวไปด้วยรัศมีธรรมอันโชติช่วง ปราศจากความสว่างจากรัศมีอื่นใด แต่เป็นธรรมรังสีที่เกิดจากความใสสะอาดบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลส อวิชชา เครื่องเศร้าหมองทั้งปวงนั่นเอง

ถ้าจะอธิบายลักษณะของนิพพานตามที่ผู้ถึงธรรมกายได้รู้เห็นเทียบเคียงกับบาลีพระพุทธภาษิตในนิทานวัคค์ สังยุตตนิกาย และปาฏลิคามิวัคคอุทานฯ แล้ว ก็จะเห็นได้ชัดเจนดังต่อไปนี้

ประการแรก บาลีพระพุทธภาษิตได้ยืนยันว่า **อตฺถิ ภิกฺขเว ตทายตนํ** ซึ่งแปลความว่า **ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย อายตนนิพพานนั้นมีอยู่**

ประการที่สอง จากผลของการปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย เมื่อผู้ถึงธรรมกายซ้อนสับทับทวีจนสุดกายหยาบกายละเอียด เพื่อชำระธาตุธรรมให้ใสสะอาดบริสุทธิ์ แล้วเจริญฌานสมาบัติ ๘ โดยอนุโลม ปฏิโลม ๗ เที่ยว ปล่อยกายตกศูนย์เข้าอายตนนิพพานแล้ว จะพบว่า อายตนนิพพานนั้นอยู่พ้นภพสามขึ้นไป มิใช่อยู่ที่ดิน น้ำ ลม ไฟ ใด ๆ ทั้งสิ้น, อายตนะนี้ก็มิใช่อรูปภพชั้นใด ๆ , ทั้งมิใช่โลกนี้หรือภพนี้ และก็มิใช่โลกอื่น, ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ก็มิใช่, แล้วก็ไม่มีดิน น้ำ ไฟ ลม ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ในอายตนะนี้แต่ประการใดเลยอีกด้วย, ลักษณะของอายตนนิพพานดังที่ว่านี้ ตรงกับบาลีพระพุทธภาษิตที่ว่า **ยตฺถ เนว ปฐวี น อาโป น เตโช น วาโย, น อากาสานญฺจายตนํ น วิญฺญาณญฺจายตนํ น อากิญฺจญฺญายตนํ น เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ, นายํ โลโก น ปโรโลโก น อุโภจนฺทิมสุริยา** ซึ่งแปลความว่า **ที่ดิน น้ำ ลม ไฟ ไม่มีแล, อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ ก็มิใช่, โลกนี้ก็มิใช่ โลกอื่นก็มิใช่ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ทั้งสองก็มิใช่** นี้ประการหนึ่ง

ประการที่สาม ในอายตนนิพพานนั้นมีแต่พระนิพพาน ซึ่งทรงประทับเข้านิโรธสงบตลอดกันหมด ไม่มีการไปมาหาสู่กันดังเช่นสัตว์โลกทั้งหลายที่เห็นกันอยู่ในภพสามนี้ และเนื่องจากพระนิพพานที่บรรลุอรหัตผลแล้วนั้นเป็นธรรมขันธ์ที่ปราศจากตัณหา ราคะ

ใด ๆ เป็นแต่วิราคธาตุ วิราคธรรมล้วน ๆ และไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งใด ๆ อย่างเบญจขันธ์, เป็นแต่อสังขตธาตุ อสังขตธรรมล้วน ๆ จึงไม่อยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณะเหมือนธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลาย, กล่าวคือ **ไม่เป็นอนิจจัง ไม่เป็นทุกขัง** และก็**ไม่เป็นอนัตตา**

เมื่อไม่มีลักษณะที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เพราะไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง จึงไม่มีการเกิด แก่ เจ็บ และตาย ต่อไปอีก นั่นก็คือพระนิพพานมีลักษณะที่ตรงกันข้ามคือ การมีพระวรกายที่ยั่งยืน ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแปรผันต่อไปอีก เรียกว่าเป็น **นิจจัง**, กลับมีความสุขที่เหนือความสุขทางโลกทั้งสิ้น ดังพระบาลีที่ว่า **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** ซึ่งแปลความว่า **นิพพานเป็นบรมสุขอย่างยิ่ง** จึงได้ชื่อว่าเป็น **สุขัง**, และก็เพราะความที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงต่อไปอีกแล้วนั้น จึงเป็นตัวตน เป็นแก่นเป็นสารอย่างแท้จริงที่เรียกว่า **อัตตา** นั่นเอง, ลักษณะดังที่กล่าวนี้ตรงกับบาลีพระพุทธภาษิตที่ว่า **ตมหํ ภิกฺขเว เนว อาคตึ วทามิ น คตึ น ฐิตึ น จุตึ น อุปฺปตฺตึ** ซึ่งแปลความว่า **อนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวเลย ซึ่งอายตนะนั้นว่า เป็นการมา เป็นการไป เป็นการตั้งอยู่ เป็นการจุติ เป็นการเกิด**

ประการที่สี่ อายตนนิพพานนั้น ผู้ใดจะชี้หรือกำหนดที่ตั้งให้ผู้อื่นรู้เห็นตาม ว่าตั้งอยู่ที่ไหน อย่างไร ก็ไม่ได้ เพราะอายตนะนี้จะสามารถเข้าถึงได้ก็แต่โดยอายตนะที่ละเอียดเสมอกัน คือธรรมกายเท่านั้น ลำพังแต่กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด กายรูปพรหมหยาบ รูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหมหยาบ และอรูปพรหมละเอียด ก็เข้าถึงไม่ได้ และการที่จะเข้าถึงอายตนะที่ว่านี้ จะกระทำได้ก็แต่โดยการปฏิบัติธรรม โดยมัชฌิมาปฏิบัติ คืออริยมรรคมีองค์แปดประการ หรือจะกล่าวโดยย่อ ก็ได้แก่ **ศีล สมาธิ** และ**ปัญญา** เท่านั้น

ในทางปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติธรรมให้ถูกวิธี กล่าวคือชำระจิตใจให้ใสสะอาดบริสุทธิ์และรวมใจหยุดนิ่งถูกส่วนก็จะถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ หรือที่เรียกว่า ดวงปฐมมรรคเสียก่อน เมื่อหยุดในหยุดต่อไปอีก ก็จะถึงดวงอธิศีล ดวงอธิจิต และดวงอธิปัญญา ดวงวิมุตติ และดวงวิมุตติญาณทัสสนะตามลำดับ แล้วก็จะถึงกายมนุษย์ละเอียด เมื่อถึงแล้วก็ดำเนินไปในแบบเดิมอีก ผ่านกายโลกิยะอีก ๖ คือ กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด, รูปพรหมหยาบ รูปพรหมละเอียด, และอรูปพรหมหยาบ อรูปพรหมละเอียด แล้วจึงจะถึงกายธรรม ที่เรียกว่า **ธรรมกาย** ซึ่งเป็นกายที่ ๙ และถึงกายธรรมที่ละเอียด ๆ เป็นกายที่ ๑๐, ๑๑, ๑๒...ต่อ ๆ ไป จนถึงธรรมกายพระอรหัตละเอียด รวมเป็น ๑๘ กายเป็นอย่าง

น้อย เมื่อถึงธรรมกายพระอรหัตที่ละเอียด ๆ แล้ว ก็ให้ธรรมกายนั้นเองเจริญฌานสมาบัติ ๘ โดยอนุโลมและปฏิโลม ๗ เที่ยว ปล่อยอุปาทานในขันธ์ ๕ และความยินดีในฌาน ธรรมกายก็ตกสูญเข้าอายตนนิพพานได้

แปลว่า จะสามารถรู้เห็นอายตนะนี้ได้ ก็แต่โดยธรรมปฏิบัติ รวมใจให้หยุดในหยุด กลางของหยุดในหยุด ลงไปที่กลางศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายในกาย นับตั้งแต่กายมนุษย์ไปจนถึงกายธรรมพระอรหัตองค์ที่สุดละเอียดนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวว่า อายตนนิพพานนั้น ไม่สามารถจะชี้หรือกำหนดให้ผู้อื่นรู้เห็นตามได้ว่า ตั้งอยู่กับอะไร ที่ตรงไหน เหมือนอย่างเราชี้หรือกำหนดให้ผู้อื่นรู้เห็นตามว่าของสิ่งนั้นตั้งอยู่บนหรือในอะไร เป็นต้น หรือจะชี้ไปว่าอายตนะนี้ตั้งอยู่บนท้องฟ้าหรือบนพื้นดิน หรือบนดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ก็ไม่ได้

พระนิพพาน คือ ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้วนี้ จักไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอย่างเช่นสัตว์โลกทั้งหลายที่ยังติดอยู่ในสังสารจักรต่อไปอีก และก็ไม่มีกิจกรรมอื่นใดที่จะต้องกระทำต่อไปอย่างเช่นที่สัตว์โลกทั้งหลายในภพสามเขามี เขาทำกัน แม้แต่การแสวงพระนิพพาน หรือพรหมจรรย์ก็มิต้องกระทำอีก นอกจากทรงประทับเข้านิโรธ สงบตลอดกันหมดทุกพระองค์ จึงไม่มีความเป็นไปใด ๆ ในอายตนะนี้

และเนื่องจากพระนิพพาน เป็นธรรมขันธ์ที่เป็นวิราคธาตุ วิราคธรรม และประทับเข้านิโรธ สงบหมดดังที่กล่าวมาแล้ว จึงไม่มีอารมณ์รัก โกรธ เกลียด ชอบ ชัง สุข หรือทุกข์ อย่างที่ชาวโลกเขามีกัน ลักษณะดังที่กล่าวนี้ตรงกับบาลีพระพุทธภาษิตที่ว่า อปฺปติฏฺฐํ อปฺปวตฺตํ อนารมฺมณเมว ตํ เอเสวนฺโต ทุกฺขสฺสํ ซึ่งแปลความว่า **อายตนะนั้น หาที่ตั้งมิได้ มิได้เป็นไป หาอารมณ์มิได้ นั่นแล ที่สิ้นสุดแห่งทุกข์**

นอกจากนี้ยังมีบาลีพระพุทธภาษิต กล่าวอีกว่า คมฺภีโร จายํ ธมฺโม ทุทฺทโส ทุรานุโพโธ สนฺโต ปณีโต อตกฺกาวจโร นิปุโณ ปณฺฑิตเวทนิโย แปลความว่า **ธรรมนี้เป็นสภาพลึก เห็นได้ยาก ตรัสรู้ได้ยาก เป็นธรรมสงบ ประณีต คิดเดาไม่ได้ ละเอียด เป็นวิสัยที่บัณฑิตพึงรู้**

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ก็เป็นเรื่องราวของ**อายตนนิพพาน** ว่ามีลักษณะเช่นไรตามที่รู้เห็นจากการปฏิบัติธรรมตามแนววิชชาธรรมกาย ซึ่งพระเดชพระคุณ**หลวงพ่อวัดปากน้ำ**ได้แสดงพระธรรมเทศนาเรื่องอายตนะนี้ในที่เอนกสถาน

๓. กายในกาย ณ ภายนอก และ ณ ภายใน สุดกายหยาบกายละเอียด

จากเอกสารหลักฐานในพระไตรปิฎก และ ประจักษ์พยานบุคคล ผู้ปฏิบัติภาวนาได้ถึงธรรมกายแล้วเป็นจำนวนมาก ทุกเพศ ทุกวัย ทุกฐานะ ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และแม้ผู้ที่เคยนับถือศาสนาอื่นแล้วมาปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย จนได้ถึงธรรมกาย ก็ต่างได้รู้เห็นเป็นผลพิสูจน์แน่ชัดตรงกันว่า

บรรดามนุษย์และสัตว์โลกที่มีชีวิตทั้งหลาย ต่างมีกายในกายเป็น ณ ภายใน ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ณ ศูนย์กลางกายของแต่ละกาย เข้าไปจนสุดละเอียด และ ณ ที่ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ตรงศูนย์กลางกายของแต่ละกายสุดกายหยาบกายละเอียดนี้ ยังเป็นที่ตั้งของ

๑) ธาตุละเอียดทั้ง ๖ คือ ธาตุน้ำ ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศธาตุ และ วิญญาณ–ธาตุ และเฉพาะศูนย์กลางของวิญญาณธาตุ ยังมีธาตุเห็น ธาตุจำ ธาตุคิด และธาตุรู้ ซ้อนอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปข้างในอีก และขยายส่วนหยาบออกมาเป็นดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ อันเป็นธรรมชาติรวม (๔ อย่าง) ของ "ใจ" (ภาษาพระเรียกธรรมชาติ ๔ อย่างนี้ว่า เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งหมายถึงธรรมชาติที่เสวยอารมณ์สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์, ธรรมชาติที่จดจำอารมณ์ต่าง ๆ, ธรรมชาติที่คิดน้อมไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ หรือ "จิต" และธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์)––แปลว่า **กายในกาย ณ ภายในละเอียดเข้าไปจนสุดกายหยาบกายละเอียดนั้น ต่างก็เป็นกายที่มีชีวิตจิตใจ** อีกด้วยนั้นเอง

๒) ธาตุทั้ง ๖ นั้นยังเป็นที่ตั้งของ "ธรรม" คือธรรมชาติ ๓ ฝ่าย คือ **ธรรมชาติฝ่ายบุญกุศล** หรือ ฝ่ายดี ฝ่ายพระ หรือธรรมขาว ซึ่งเป็นธรรมชาติที่ผ่องใส ดลจิตใจของสัตว์โลกให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบทางกาย วาจา และใจ และให้ผลที่เป็นความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขนี้ฝ่ายหนึ่ง, **ธรรมชาติฝ่ายบาปอกุศล** หรือฝ่ายชั่ว ฝ่ายมาร หรือธรรมดำ ซึ่งเป็นธรรมชาติที่มัวหมอง ดลจิตใจของสัตว์โลกให้ประพฤติผิด รู้ผิด คิดผิด เห็นผิด ด้วยกาย วาจา และใจ และให้ผลเป็นความทุกข์เดือดร้อน, และ **ธรรมชาติฝ่ายกลาง ๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว**––ธรรมชาติทั้ง ๓ ฝ่ายนี้ต่างคอยเอิบ อาบ ซึม ซาบ ปน เป็น ฯลฯ อยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์ให้ปฏิบัติตามอำนาจของแต่ละฝ่ายนั้น และปรุงแต่งสัตว์นั้นให้ดี เลว ประณีต หยาบ ละเอียด เป็นสุข เป็นทุกข์ ต่าง ๆ กันไปตามกรรม ตามธรรมชาติ แต่ละฝ่ายดังกล่าวที่ทำหน้าที่เป็นเหตุนำ เหตุหนุน อยู่ในธาตุธรรมเห็นจำคิดรู้ของสัตว์นั้น ๆ และ

๓) ภพซ้อนภพ ตามระดับภูมิธรรมของสัตว์ และกายในกายเป็น ณ ภายในที่ซ้อน

กันอยู่เป็นชั้น ๆ กัน เข้าไปจนสุดละเอียด ซึ่งจัดเป็น "ภพเป็น" (ส่วนภพหยาบที่รองรับสัตว์อย่างเช่น พื้นดินเป็นที่อาศัยของมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน ฯลฯ เป็นต้นนี้ ชื่อว่า "ภพตาย") ฯลฯ

จึงสรุปว่า ณ ที่ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ตรงศูนย์กลางกายของมนุษย์และสัตว์โลกอื่นทั้งหลาย บรรดาที่มีชีวิตอยู่นี้ ต่างก็มีกายในกายซึ่งเป็น "ธาตุเป็น ธรรมเป็น" ที่มีชีวิตจิตใจซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปจนสุดละเอียด กายในกายดังกล่าวนี้ คือ

๑) **นับจากกายเนื้อของมนุษย์** ซึ่งจัดว่าเป็นกายหยาบที่สุดของมนุษย์ ก็มี **กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด กายรูปพรหมหยาบ รูปพรหมละเอียด กาย-อรูปพรหมหยาบ อรูปพรหมละเอียด** ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปข้างในจนสุดละเอียดโตใหญ่ ใสละเอียดยิ่งกว่ากันเข้าไปตามลำดับของกาย และมีภพ (เป็น) ซ้อนภพอยู่ ณ ศูนย์กลางกายของแต่ละกายที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปนั้นทุกกายจนสุดละเอียด

กายซ้อนกายจนสุดละเอียดเหล่านี้ จัดเป็น **กาย "โลกิยะ"** ในระดับ **"สุคติภพ"** คือเป็นภพภูมิของสัตว์ที่ประกอบกรรมดี เป็นบุญกุศล แต่ยังมิใช่ดีสูงสุดจนถึงพ้นโลก และด้วยความดีที่ได้ประพฤติปฏิบัติทางกาย ทางวาจา และทางใจนี้เองที่ปรุงแต่งสัตว์โลกที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ เหล่านี้ให้ดี บริสุทธิ์ผ่องใส ละเอียด ประณีต กว่ากันเข้าไป ณ ภายในตามลำดับภูมิธรรมจนสุดละเอียด กล่าวคือ

จากกายมนุษย์ละเอียด จนถึงกายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด เป็นความดีที่ยังมีความยินดีพอใจในกามคุณ กายในกายเป็น ณ ภายในเหล่านี้ จึงอยู่ในภพภูมิของ **"กามภพ"** ที่เป็น "สุคติ" และขอกล่าวเป็นเบื้องต้นไว้ก่อนว่า กายในกาย คือ **กายมนุษย์ละเอียด และกายทิพย์ ทิพย์ละเอียดที่ซ้อนกันอยู่เหล่านี้เองที่ทำหน้าที่ไปเกิดมาเกิด ตราบใดที่ยังไม่บรรลุพระอรหัตผล เพราะเป็นกายที่ยังโชกชุ่มอยู่ด้วยตัณหา พระมหาโพธิสัตว์เจ้าเมื่อเสด็จอุบัติขึ้นในโลกมนุษย์โดยหยั่งลงสู่พระครรภ์มารดา (โอกกัมติสมัย) ก็ทรงหยั่งลงสู่พระครรภ์มารดาด้วยพระวรกายทิพย์** นี้เอง

จากกายรูปพรหมหยาบ ถึงกายรูปพรหมละเอียด เป็นความดีที่ละเอียด ประณีตขึ้นไป ถึงไม่ยินดีพอใจในกามคุณ แต่ยังติดอยู่ใน "รูปฌาน" กายในกายเป็น ณ ภายในเหล่านี้ จึงอยู่ในภพภูมิของ **"รูปภพ"** ซึ่งเป็นภูมิสุคติของสัตว์โลกที่ละเอียดประณีต

จากกายอรูปพรหมหยาบถึงอรูปพรหมละเอียด เป็นความดีที่สูงสุด สุดละเอียดของ "สุคติภพ" ที่แม้ "รูป" ก็ไม่ยินดี แต่ก็ยังไม่พ้นโลก เพราะ "อวิชชา" ยังทำหน้าที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้หลงยินดีพอใจ ยึดติดอยู่ใน "อรูปฌาน" ที่ละเอียดยิ่งนัก จึงยังมีความปรุงแต่ง

(สังขาร) ให้เกิด "วิญญาณ" และ "นาม–รูป"..."ภพ" "ชาติ"..."ทุกข์" คือ ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ตลอดไป อยู่ จึงเป็นกายในกายซึ่งอยู่ในภพภูมิของ **"อรูปภพ"** ที่เป็นสุคติภพที่ละเอียดที่สุดของสัตว์โลกในภพทั้ง ๓ นี้ และเนื่องด้วยเป็นกายแรกที่ถูก "อวิชชา" ทำหน้าที่ปรุงแต่ง (สังขาร) ให้เกิด "วิญญาณ" และ "นาม–รูป" ให้เกิด "ภพ ชาติ" ฯลฯ จึงชื่อว่า "กายปฐมวิญญาณ"

๒) **นับจากกายอรูปพรหมละเอียด** ซึ่งจัดเป็นกายในกายที่สุดละเอียดของกายสุคติภพ พ้นจากกายอรูปพรหม (ปฐมวิญญาณ) นี้ขึ้นไป **ก็เป็นกายธรรม หรือ "ธรรมกาย"** เริ่มตั้งแต่ **ธรรมกายโคตรภูหยาบ โคตรภูละเอียด** ซึ่งมีขนาดหน้าตัก ความสูงและเส้นผ่าศูนย์กลางดวงธรรม ๔ วาครึ่งขึ้นไป **ธรรมกายพระโสดาหยาบ พระโสดาละเอียด** ขนาด ๕ วาขึ้นไป **ธรรมกายพระสกทาคามีหยาบ พระสกทาคามีละเอียด** ๑๐ วาขึ้นไป **ธรรมกายพระอนาคามีหยาบ พระอนาคามีละเอียด** ๑๕ วาขึ้นไป **ธรรมกายพระอรหัตหยาบ พระอรหัตละเอียด** ซึ่งมีขนาดหน้าตัก ความสูงและเส้นผ่าศูนย์กลางดวงธรรม ๒๐ วา ขึ้นไป และ **ธรรมกายพระอรหัตในพระอรหัต ๆ ๆ ต่อไปจนสุดละเอียด ถึง ธรรมกายตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า** ฯลฯ ณ ศูนย์กลางกายธรรมเหล่านี้ก็มีอายตนนิพพาน (เป็น) ซ้อนอยู่ด้วยทุกกายสุดหยาบสุดละเอียด **กายธรรม**เหล่านี้เป็น**กาย "โลกุตระ"** ที่พ้นโลกเพราะ "อวิชชา" ทำหน้าที่ปรุงแต่งไม่ได้ เป็นกายและธาตุธรรมที่บริสุทธิ์จากมลทินเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง จึงชื่อว่า **"วิสุทธิขันธ์"** ดังที่ได้กล่าวแล้วในหัวข้อแรกข้างต้น เห็น จำ คิด รู้ ของธรรมกายอันไม่ถูกห่อหุ้มด้วย **"อวิชชา"** จึงเบิกบานขึ้นเต็มธาตุเต็มธรรมของธรรมกายทุกกายสุดหยาบสุดละเอียด **"วิญญาณธาตุ"** ของสัตว์นี้จึงกลับเป็น **"ญาณรัตนะ"** ขยายโตเต็มหน้าตักและความสูงของธรรมกาย ส่วนอวิชชาซึ่งเป็นธรรมชาติเครื่องห่อหุ้ม "วิญญาณ" ซึ่งเป็นธรรมชาติที่ขยายส่วนหยาบจากธาตุละเอียดของวิญญาณ เป็น **ดวงรู้** นั้น ก็กลับเป็น **"วิชชา"** ซึ่งมี **"ญาณรัตนะ"** คือความหยั่งรู้จากข้อมูลที่ได้ทั้งเห็น (ด้วยทิพยจักขุ ทิพโสต และพุทธจักขุ ฯลฯ ซึ่งซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ อย่างเป็นระเบียบ ณ ศูนย์กลางกายของทุกกายสุดกายหยาบกายละเอียด) และทั้งรู้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงน้อมเข้าสู่วิชชา ๓ คือ **"ปุพเพนิวาสานุสติญาณ"** ญาณระลึกชาติแต่หนหลัง ได้ในยามต้นแห่งราตรี **จุตูปปาต-ญาณ** ญาณหยั่งรู้ว่าสัตว์ทำกรรมดีบ้าง ชั่วบ้าง ย่อมได้รับผลกรรมอย่างไร ๆ ในยามกลางแห่งราตรี และ **อาสวักขยญาณ** คือญาณหยั่งรู้วิธีทำให้อาสวกิเลสให้หมดสิ้นไป เป็นสมุจเฉทปหาน ก็ด้วย "วิชชา" และ "ญาณรัตนะ" ของพระธรรมกาย จึงได้บรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในยามปลายแห่งราตรี

แปลว่า **อวิชชา ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร วิญญาณ นาม-รูป--- ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ---ทุกข์ ตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรมนั้น มีอยู่แต่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายในกายสุดกายหยาบกายละเอียดของสัตว์โลกในภพ ๓ เท่านั้น หาได้มีในกายธรรมหรือธรรมกายไม่** และเฉพาะสัตว์โลกในภพ ๓ นั้นก็มีอยู่น้อยหรือเบาบางที่สุดในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายที่สุดละเอียด คือ อรูปพรหมละเอียด และยิ่งมีมากหรือหนาแน่นขึ้นในธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของกายที่หยาบกว่าออกไปจนสุดหยาบ ธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายในภพ ๓ จึงไม่เบิกบานเต็มส่วน เต็มธาตุ เต็มธรรมเหมือนของกายธรรมหรือธรรมกาย และยิ่งเล็กลงกว่ากันออกไปตามลำดับของกายหยาบจนสุดหยาบ

๓) **กายทุคติ** มีอยู่ ๒ ลักษณะตามหน้าที่ กล่าวคือ

๓.๑. **กายทุคติ อันอุบัติขึ้นทันทีตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรม ในกายสุคติ** (เช่น กายเนื้อมนุษย์) ที่กำลังทำหน้าที่ดำเนินชีวิตประจำวันอยู่ในปัจจุบันภพนั้น ก็คือ **กายมนุษย์ละเอียด**ของผู้นั้นที่อุบัติขึ้นใหม่ มีลักษณะที่เศร้าหมอง ไม่ผ่องใส ถึงดำตามอำนาจของบาปอกุศลที่เข้ามา **เอิบ อาบ ซึม ซาบ ปน เป็น** และ**หล่อเลี้ยง เป็นอยู่**ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์ผู้นั้น ภพภูมิที่ซ้อนอยู่ตรงศูนย์กลางกายมนุษย์ละเอียดนั้นก็เศร้าหมอง เป็น "ทุคติภพ" เห็น จำ คิด รู้ ซึ่งเป็นธรรมชาติของใจก็ขุ่นมัวด้วยกิเลส อวิชชาที่หุ้มซ้อนอยู่ "ดวงเห็น" ที่ขยายส่วนหยาบมาจากธาตุละเอียดของเวทนาก็ขุ่นมัวเป็น "ทุกข-เวทนา" กายในกาย ณ ภายในที่ซ้อนอยู่ ณ ที่กลางของกลางกายของผู้นั้นต่อ ๆ ไปจนสุดละเอียดก็มืด ดับลงหมด คือทำหน้าที่ไม่ได้ หรือได้น้อยลงตามส่วน อันมีผลให้กายและใจมนุษย์หยาบไม่สบาย เป็นทุกข์ เดือดร้อน หรือดำเนินชีวิตไปในทางเสื่อม เพราะคิดผิด รู้ผิด เห็นผิด จึงพูดผิด และทำผิด ๆ ต่อ ๆ ไป จนกว่าจะหมดสิ้นผลของอกุศลกรรมนั้น ๆ **เมื่อกายเนื้อ (มนุษย์) แตกทำลายคือตาย กายละเอียดที่เศร้าหมองนั้นจะทำหน้าที่ไปบังเกิดในทุคติภพ** (ตามความในข้อ ๓.๒) ต่อไป

๓.๒ **กายทุคติ อันอุบัติขึ้นในภพภูมิใหม่ หรือในสัมปรายภพ** โดยละทิ้งกายหยาบเดิมไว้ในภพภูมิเดิม **เป็นกายที่เสวยวิบากอกุศลกรรม ทำหน้าที่ดำเนินชีวิตประจำวันในทุคติภพใหม่นั้นโดยตรงต่อไป** ได้แก่ **เปรต สัตว์นรก** (รวมถึงสัตว์โลกันต์ด้วย) **อสุรกาย** และ **สัตว์เดรัจฉาน** เป็นต้น เหล่านี้ก็นับเป็นสัตว์ใน "กามภพ" ทั้งสิ้น และมีภพภูมิทั้งภพเป็น (อยู่ ณ ศูนย์กลางกาย) และภพตาย (เช่น พื้นดิน ป่า เขา) ที่เป็น "**ทุคติ**" คือที่ไม่สบาย ที่ไม่มีความสุขและความเจริญ

"**ความเจริญ**" ณ ที่นี้หมายถึง **ความเป็นอริยบุคคล** ซึ่งสัตว์ในภพภูมิเหล่านี้ไม่มี

โอกาสได้เข้าถึงเลย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ "**ปิดประตูมรรค ผล นิพพาน**" สำหรับสัตว์ในภพภูมิเหล่านี้

กายทุคติเหล่านี้ต่างก็มีกายในกาย ภพซ้อนภพ (ภพเป็น) ถึงธรรมกายซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปข้างในจนสุดละเอียด แต่เป็นกายและธาตุธรรม ภพภูมิที่เศร้าหมองขุ่นมัว ถึงดำของฝ่ายมาร (ธรรมดำ) ซึ่งกลับเป็นฝ่ายทำหน้าที่แทนกายในกาย และภพซ้อนภพที่เป็นสุคติ และที่เป็นธรรมกายฝ่ายพระทั้งหมด **ตามส่วนแห่งอำนาจของบาปอกุศลหรือธรรมชาติฝ่ายมาร (ธรรมดำ) ที่เอิบ อาบ ซึม ซาบ ปน เป็น---หล่อเลี้ยง เป็นอยู่** ในธาตุ-ธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์นั้น ๆ ได้

เพราะฉะนั้น ถ้าจะกล่าวโดยหลักการแล้ว สัตว์โลกทุกตัวตนต่างก็ปรารถนา "นิพพาน" คือ ความดับทุกข์ไม่มีเหลือ ได้ถึงซึ่งอายตนนิพพานแดนเกษม ที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวงด้วยกันทั้งนั้น แต่สัตว์ที่บังเกิดอยู่ในทุคติภูมิไม่มีโอกาสเลย

๔) **กายภาคผู้เลี้ยง ภาคผู้สอด ภาคผู้ส่ง ภาคผู้สั่ง ภาคผู้บังคับ ภาคผู้ปกครอง และกายองค์ต้นธาตุต้นธรรม** ในที่สุดละเอียดของอาตยนิพพาน (ธรรมภาคขาว หรือฝ่ายพระ) หรือในอายตนะที่สุดละเอียดของธรรมภาคดำหรือฝ่ายมาร และในที่สุดละเอียดของธรรมภาคกลาง ๆ

กายในกายเหล่านี้มีซ้อนกันอยู่ในทุกกายสุดกายหยาบ กายละเอียด ตามที่กล่าวในข้อ ๑) ๒) และ ๓) ทั้งหมด

ตามสายธาตุธรรมของตนเป็นสาย ๆ คือธาตุธรรมสายขาว ธาตุธรรมสายกลางและธาตุธรรมสายดำ ธาตุธรรมสายขาวสุดหยาบมีอยู่เพียงกายมนุษย์หยาบ แต่ธาตุธรรมสายดำสุดหยาบมีถึงกายเปรต สัตว์นรกรวมถึงสัตว์โลกันต์ อสุรกายและสัตว์เดรัจฉาน

เพื่อความเข้าใจง่ายเข้า ในทางปริยัติหรือหลักการได้กล่าวกันว่า ธรรมชาติเดิมของจิตใจนั้น ผ่องแผ้วประภัสสร แต่มาเศร้าหมองไม่ผ่องใสเพราะกิเลสซึ่งเป็นของจรมาผสมดลจิตดลใจให้ปฏิบัติหรือเป็นไปตามอำนาจของมัน---ความทำนองนี้ ก็รับทราบกันเพียงเท่านี้ และ**มีน้อยนักที่จะรู้เห็นกันจริง ๆ ว่า "กิเลสของจรน่ะ มาจากไหน?"** และ "**บุญกุศลที่มาดลจิตดลใจอีกล่ะ มาจากไหน?**" และว่าเมื่อสัตว์ทำกรรมชั่วก็ตาม ทำกรรมดีก็ตาม ผลของกรรมดีหรือกรรมชั่วที่ปรุงแต่ง (สังขาร) สัตว์โลกให้ดี เลว หยาบ ละเอียด ประณีต สุข ทุกข์ แตกต่างกันนั้น **น้อยนักที่จะได้เห็นความปรุงแต่งจริง ๆ โดยแจ้งชัด ว่าปรุงแต่งอย่างไร**

ถ้าได้เจริญภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายไปจนสุดละเอียดแล้ว จึงพบว่า ธรรมชาติ

๓ ฝ่ายคือ

๔.๑ **ธรรมฝ่ายพระ** หรือ **ธรรมภาคขาว** หรือ **บุญกุศล (กุสลาธัมมา)** ก็มีที่มา คือ จาก **พระพุทธเจ้าต้นธาตุต้นธรรมภาคขาว ในอายตนนิพพานเป็นที่สุดละเอียด** นั้นเอง

๔.๒ **ธรรมฝ่ายกลาง ๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว (อัพยากตาธัมมา)** ก็มีที่มาจากต้นธาตุต้นธรรมของเขาในอายตนะที่สุดละเอียดเหมือนกัน

๔.๓ **ธรรมฝ่ายมาร** หรือ **ธรรมดำ** หรือ **บาปอกุศล (อกุสลาธัมมา)** ก็มีที่มาจากต้นธาตุ ต้นธรรมภาคดำในอายตนะที่สุดละเอียดของภาคมาร

องค์ต้นธาตุต้นธรรมทั้ง ๓ ฝ่ายนี้ ต่างประมูลฤทธิ์กันเพื่อสอดละเอียดวิชชาหรืออวิชชา (กรณีภาคมาร) ของตัวเข้ามาเอิบ อาบ ซึม ซาบ ปน เป็น...และหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ในธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ตรงกลางกำเนิดเดิม ณ ศูนย์กลางกายในกาย ณ ภายใน และ ณ ภายนอก สุดกายหยาบกายละเอียดตามสายธาตุธรรมของแต่ละฝ่าย (สายขาว สายกลาง สายดำ)

โดยการเข้ายึด (ด้วยอำนาจ สิทธิ สิทธิเฉียบขาด ฯลฯ) **ปกครอง**ธาตุธรรมของสัตว์ในที่สุดละเอียด (มีกายผู้ปกครองธาตุธรรมซ้อนเด่นอยู่) แล้วก็ถ่ายทอดอำนาจ สิทธิ สิทธิ–เฉียบขาด ฯลฯ นั้นเข้ามา**บังคับ**กาย วาจา ใจ ของสัตว์ (ที่สุดหยาบ เช่นกายเนื้อมนุษย์) นั้นให้เป็นไปตามปิฎกของตน โดยมีวิชชา (กรณีฝ่ายพระ) หรืออวิชชา (กรณีของฝ่ายมาร) เป็นเหตุนำ เหตุหนุน...มีกายภาคผู้บังคับ ทำหน้าที่อยู่ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิมของทุกกายสุดหยาบสุดละเอียดในสายธาตุธรรมนั้น ๆ

ภาคผู้บังคับก็ถ่ายทอดปิฎกตามสายธาตุธรรมของตน (ภาคพระ ภาคกลาง หรือภาคมาร) มายังธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของภาคผู้สั่ง ภาคผู้ส่ง ภาคผู้สอด (วิชชากรณีฝ่ายพระ หรืออวิชชากรณีฝ่ายมาร) มายังธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของกายในกายจากละเอียดออกมายังสุดหยาบตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิมของทุกกายสุดหยาบสุดละเอียดนั้น และหล่อเลี้ยงเป็นอยู่ด้วยกายภาคผู้เลี้ยงคือ **จักรพรรดิ์** อันมีรัตนะ ๗ และกายสิทธิ์เป็นบริวารทำหน้าที่อยู่ตรงศูนย์กลางของทุกกายสุดกายหยาบกายละเอียดที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปข้างในตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิมของสัตว์ที่สุดหยาบนั้นเอง

วิชชา ปิฎกหรือธรรมของแต่ละสายธาตุธรรม ที่องค์ต้นธาตุต้นธรรมเขาสอดละเอียดเข้ามาในรูปของกายภาคผู้เลี้ยง (นับจากกายภาคที่หยาบไปสู่สุดละเอียด) ภาคผู้สอด ภาคผู้ส่ง ภาคผู้สั่ง ภาคผู้บังคับ ภาคผู้ปกครอง จนถึงองค์ต้นธาตุต้นธรรมที่ประมูลฤทธิ์กันแย่งกันปกครองธาตุธรรมของสัตว์โลกให้เป็นไปตามปิฎกหรือธรรมของฝ่ายตน อุปมาดั่งบุคคล ๓ คนแย่งกันนั่งบนเก้าอี้ตัวเดียวนั้น มีดังต่อไปนี้

๔.ก พระพุทธเจ้าองค์ต้นธาตุต้นธรรมภาคขาว (กุสลาธัมมา ธรรมฝ่ายพระหรือบุญกุศล) สอดละเอียดวิชชาหรือปิฎกธรรมภาคขาวผ่านกายในกายในสายธาตุธรรมขาวจากสุดละเอียดมาถึงสุดหยาบ ดังต่อไปนี้

ทาน ศีล ภาวนา (ระดับมนุษยธรรม) เข้ามาในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของมนุษย์ มนุษย์ละเอียด

ศีล สมาธิ ปัญญา (ระดับทิพยธรรมหรือเทวธรรม) เข้ามาในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด

อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา (ระดับพรหมธรรม) เข้ามาในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของรูปพรหมหยาบ รูปพรหมละเอียด

ปฐมมรรค มรรคจิต มรรคปัญญา (ระดับพรหมธรรมชั้นละเอียด) เข้ามาในธาตุ–ธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของอรูปพรหมหยาบ อรูปพรหมละเอียด ซึ่งเป็นกายในกายที่สุดละเอียดของสุคติภพ อันปรุงแต่งให้ได้รับความสุข ความเจริญ ในระดับโลกิยะ ด้วยมนุษย์สมบัติ สวรรคสมบัติ ฯลฯ ซึ่งต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา และยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารจักร และ **ให้เป็นฐานของการดำเนินไปสู่โลกุตรธรรมอันพ้นโลก** ด้วย**ธรรมกายอุบัติ** เป็นธาตุล้วน ธรรมล้วน หรือวิสุทธิขันธ์ ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งอย่างธาตุธรรม และกายในภพ ๓ จึงไม่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ และไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด (หรือไม่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย) อยู่ในสังสารจักรนี้ต่อไป กล่าวคือ

ระดับโลกุตรธรรมนั้นได้แก่ กายธรรมหรือธรรมกายโคตรภูหยาบ โคตรภูละเอียด ธรรมกายพระโสดาหยาบ พระโสดาละเอียด ธรรมกายพระสกทาคามีหยาบ พระสกทาคามีละเอียด ธรรมกายพระอนาคามีหยาบ พระอนาคามีละเอียด ธรรมกายพระอรหัตหยาบ พระอรหัตละเอียด และต่อ ๆ ไปจนสุดละเอียดถึงกายตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งมีวิชชาและบารมี อุปบารมี ปรมัตถบารมี รัศมี กำลังฤทธิ์ ฯลฯ เป็นต้น เป็นเหตุนำ เหตุหนุน และหล่อเลี้ยงเป็นอยู่ และต่อ ๆ ไปถึงเป็นองค์ต้นธาตุต้นธรรม ต้นในต้น ๆ ๆ ๆ ต่อ ๆ ไปจนถึงองค์ต้นที่สุด ซึ่งมีอำนาจ สิทธิ สิทธิเฉียบขาด และหัวแก๊ส ฯลฯ เป็นเหตุนำ เหตุหนุน และหล่อเลี้ยงเป็นอยู่สุดกายหยาบสุดกายละเอียด ฯลฯ ให้สันติสุขด้วยนิพพานสมบัติ มีมรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ เป็นต้น

๔.ข องค์ต้นธาตุ ต้นธรรม ภาคดำ (อกุสลาธัมมา) สอดละเอียดอวิชชาหรือปฏิกของธรรมภาคดำผ่านกายในกายตามสายธาตุธรรมจากสุดละเอียด ถ่ายทอดมาจนถึงกาย

อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ เข้ามาในธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของมนุษย์–มนุษย์ละเอียด

โลภะ โทสะ โมหะ เข้ามาในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของทิพย์ ทิพย์ละเอียด

ราคะ โทสะ โมหะ เข้ามาในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของพรหมหยาบ พรหม–ละเอียด

ราคะ ปฏิฆะ อวิชชา เข้ามาในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของอรูปพรหมหยาบ อรูปพรหมละเอียด ให้กลับเป็นกายทุคติ (ทำหน้าที่แทนกายในกายสุคติ) ปรุงแต่งสัตว์โลกให้รู้ผิด เห็นผิด จึงคิดผิด พูดผิด ทำผิด เลี้ยงชีพโดยมิชอบ ฯลฯ และให้ได้รับผลที่เป็นความทุกข์ เดือดเนื้อ ร้อนใจด้วยบาปศักดิ์สิทธิ์ ภัยพิบัติ ภัยสงคราม ภัยธรรมชาติ และโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลาย เป็นต้น และประการสำคัญก็คือ **ทำหน้าที่ปิดประตูสวรรค์นิพพาน ขณะเดียวกันก็เปิดประตูอบายภูมิให้กว้างและถาวรยิ่งขึ้นตามอำนาจของธรรมภาคดำหรือฝ่ายมารที่เข้ามาเอิบ อาบ ซึม ซาบ ปน เป็น และหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์นั้น ๆ** และเมื่อบาปอกุศลในธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์ใดแก่กล้ามาก ก็จะกลายเป็นธาตุธรรมของต้นธาตุ ต้นธรรมของธรรมดำภาค หรือฝ่ายมารไปยิ่งขึ้นจนเต็มรูปต่อไป––ตัวอย่างที่พอเห็นได้เช่น เป็นสัตว์เซลเดียวชั้นต่ำที่สุดที่เป็นโทษแก่สัตว์อื่นมาก ๆ อย่างเช่นเชื้อโรคต่าง ๆ หรือสัตว์โลกันต์ที่อยู่ข้างล่างอเวจีมหานรกนอกภพ ๓ นี้ อยู่ขอบจักรวาลโน้น หรือเป็นไปยิ่งกว่านั้น ฯลฯ

๔.ค ต้นธาตุ ต้นธรรม ภาคกลาง ๆ (อัพยากตาธัมมา) ก็สอดละเอียด อวิชชาหรือปิฎกของภาคกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว ผ่านภายในกายที่สุดละเอียดมาจนถึงกายสุดหยาบ

ต้นธาตุต้นธรรมของทั้ง ๓ ฝ่ายนี้ ต่างประมูลฤทธิ์กันในที่สุดละเอียด เพื่อสอดละเอียดวิชชาหรืออวิชชา หรือปิฎกของธรรมภาคของตน เข้ามาเอิบ อาบ ซึม ซาบ ปน เป็น และหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ โดยถ่ายทอดมาด้วยกายและธาตุธรรมของภาคผู้ปกครอง (นับจากสุดละเอียดออกมาสุดหยาบ) ภาคผู้บังคับ ภาคผู้สั่ง ภาคผู้ส่ง ภาคผู้สอด และภาคผู้เลี้ยงตามสายธาตุธรรมของตนเข้ามาในธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของกายสุดหยาบของสัตว์แทนที่ซึ่งกันและกันเหมือนแย่งกันนั่งเก้าอี้ตัวเดียว

พระพุทธเจ้าต้นธาตุ ต้นธรรม ภาคพระ ก็เปิดสวรรค์ นิพพาน เพื่อให้สัตว์รู้ถูก เห็นถูก คิดถูก พูดถูก ทำถูก เลี้ยงชีพชอบ แล้วเก็บเหตุของความประพฤติดีประพฤติชอบ ด้วยกาย วาจา และใจ ที่เป็นบุญเป็นกุศลนั้นเอง **ส่งกลับเข้าไปกลั่นเป็นบุญศักดิ์สิทธิ์ บารมี อุปบารมี ปรมัตถ์บารมี รัศมี กำลังฤทธิ์ อำนาจ สิทธิ สิทธิเฉียบขาด หัวแก๊ส ฯลฯ เพิ่ม**

ทับทวีเข้าไปยังองค์ต้นธาตุต้นธรรม แล้วต้นธาตุต้นธรรมก็ส่งบุญศักดิ์สิทธิ์บารมี...ฯลฯ กลับออกมาหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์นั้นให้มีความสุข ความเจริญ ทั้งในระดับโลกิยะและโลกุตระ ตามระดับภูมิธรรมและบุญบารมีของแต่ละท่านที่ปฏิบัติได้และทรงคุณธรรมนั้นอยู่

ต้นธาตุ ต้นธรรม ภาคกลาง ๆ ไม่มีบทบาทมากนัก

ส่วนต้นธาตุต้นธรรมภาคมารหรือธรรมดำ คอยปิดทางสวรรค์ นิพพาน และเปิดทางอบายภูมิด้วยปิฎกของธรรมภาคบาปอกุศล ให้สัตว์รู้ผิด ๆ เห็นผิด ๆ คิดผิด พูดผิด ทำผิด เลี้ยงชีพโดยมิชอบ แล้วเก็บเหตุของความประพฤติชั่ว ด้วยกาย วาจา และใจนั้น **ส่งกลับเข้าไปกลั่นเป็นบาปศักดิ์สิทธิ์...ฯลฯ ที่มีกำลังฤทธิ์ อำนาจ สิทธิ สิทธิเฉียบขาด ในทางชั่วร้าย ในทางทำลาย เพิ่มทับทวีไปยังต้นธาตุต้นธรรมของเขาให้แก่กล้า แล้วส่งผลบาปอกุศลกลับออกมาหล่อเลี้ยงเป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์ในสายธาตุธรรมภาคดำนั้น ๆ ให้มีแต่ความทุกข์ เดือดเนื้อ ร้อนใจ ไร้ความเจริญ ไปตามส่วน**

โดยเหตุในเหตุ ไปถึงต้น ๆ เหตุ ที่วิชชาธรรมกายเข้าไปรู้เห็นนี้ เมื่อพิจารณาโดยแยบคายแล้ว สัตว์โลกในภพ ๓ นี้เป็นแต่ธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ หรือสังขารร่างกายและจิตใจ หรือเป็นขันธ์ที่มีวิญญาณครอง ให้ฝ่ายบุญกุศล (ธรรมขาวหรือภาคพระ) หรือให้ฝ่ายบาปอกุศล (ธรรมดำ หรือภาคมาร) และฝ่ายกลาง ๆ เขาเชิดหรือปรุงแต่งไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้นเอง หามีแก่นสารหรือเป็นอิสระอันใดไม่เลย

ก็มีแต่กายธรรม หรือ ธรรมกายฝ่ายพระหรือธรรมขาวที่ใสสะอาด บริสุทธิ์ และเป็นอิสระจากกิเลสธุลีทั้งหลายแล้วเท่านั้นที่เป็นแก่นสาร อันบัณฑิตพึงศึกษาและปฏิบัติเพื่อความเข้าถึง รู้เห็น และเป็นยิ่ง ๆ ขึ้นไปจนถึงเป็นพระนิพพาน คือ ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้ว หรือสูงขึ้นไปถึงบรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เข้าสู่อายตน-นิพพาน แดนเกษมที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวงอันถาวรสืบไป

ก่อนจะจบภาคที่ ๓ นี้ ขอเรียนเป็นข้อสังเกตไว้ว่า กายในกาย ณ ภายในจนสุดละเอียดของกายในภพ ๓ นี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงเรียกว่า "เทวกาย" ซึ่งหมายถึง **กายที่เป็นทิพย์ที่ใส ละเอียด ประณีต สว่าง** และ**โปร่งเบา คล่องแคล่ว ว่องไว** และที่ไม่อาจเห็นได้ด้วยสายตาเนื้อมนุษย์ ในความหมายอย่างแคบก็หมายถึงกายเทพบุตรและเทพธิดา ในความหมายอย่างกว้างหมายถึง ทุกกาย นับตั้งแต่กายมนุษย์ละเอียดถึงกายอรูปพรหมละเอียดซึ่งเป็นกายสุคติด้วย **ส่วนกายธรรม** หรือ **ธรรมกาย** นั้น **พระ-พุทธองค์ทรงเรียกว่า "พรหมกาย"** หรือ **"ธรรมกาย" ดังกล่าวแล้ว**

เรื่อง "เทวกาย" นี้ก็มีบาลี พระพุทธดำรัสปรากฏอยู่ในมหาสมัยสูตรว่า

เย เกจิ พุทฺธํ สรณํ คตา เส
น เต คมิสฺสนฺติ อปายภูมึ
ปหาย มานุสํ เทหํ
เทวกายํ ปริปูเรสฺสนฺติ

ซึ่งแปลความว่า "**บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ บุคคลเหล่านั้น จักไม่ไปสู่อบายภูมิ ละกายที่เป็นของมนุษย์แล้ว จักยังเทวกายให้เต็มรอบ**"

คำว่า "**ละกายที่เป็นของมนุษย์แล้ว**" นี้มีความหมายเป็น ๒ นัย กล่าวคือ หมายถึงตายจากความเป็นมนุษย์แล้วไปเกิดเป็นเทวดา ข้ามภพข้ามชาตินี้นัยหนึ่ง กับ "**ละกาย**" **มนุษย์แล้วเข้าถึงกายทิพย์ ฯลฯ โดยทางธรรมปฏิบัติ ทั้ง ๆ ที่กายมนุษย์นี้ยังมีชีวิตอยู่** เป็นปัจจุบันธรรมนี้อีกนัยหนึ่ง

คำว่า "**จักยังเทวกายให้เต็มรอบ**" นี้แสดงถึงว่า มิใช่กายเดียว แต่เป็นหลาย ๆ กายไปจนสุดละเอียด หรือตามอำนาจของบุญกุศลที่สูงสุดของภพ ๓ นี้นั่นเอง คำว่า "เต็มรอบ" คือ ไม่มีบกพร่อง สมบูรณ์ ทั้งระดับหยาบ กลาง จนสุดละเอียดนั่นเอง

ส่วน **ธรรมกาย** นั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้แสดงไว้ในที่อเนกสถานดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่จะขอทบทวนพระบาลีในอัคคัญญสูตร ในพระสุตตันตปิฎกปาฏิกวรรค ทีฆนิกาย (หน้า ๙๒) ว่า

"ตถาคตสฺส เหตํ วาเสฏฺฐา อธิวจนํ ธมฺมกาโย อิติปิ พฺรหฺมกาโย อิติปิ ธมฺมภูโต อิติปิ พฺรหฺมภูโต อิติปิ"

ซึ่งแปลความว่า "**ดูก่อนวาเสฏฐโคตรทั้งหลาย คำว่า ธรรมกาย ก็ดี พรหมกาย ก็ดี ธรรมภูต ก็ดี พรหมภูต ก็ดี เป็นชื่อของตถาคต**"

และมีข้อสังเกตที่สำคัญอีกว่า **ทั้งกายทิพย์**และ**กายธรรม**หรือ**ธรรมกาย** ดังที่กล่าวนี้ **นักปริยัติที่ยังปฏิบัติไม่ได้ถึงธรรมกาย มักจะเข้าใจหรืออธิบายแต่เพียงว่าเป็น "จิต"** หรือ "**เทวธรรม**" **(กรณีเทวกาย)** หรือ**สูงสุดขึ้นไป เป็นกรณีธรรมกาย** ก็อธิบายแต่เพียงว่า "**จิตดั้งเดิม**" บ้าง "**หมู่ธรรมที่ตรัสรู้**" บ้าง หรือ "**ความตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ**" บ้างเท่านั้นเอง

๔. หน้าที่ของภายในกาย
สุดกายหยาบกายละเอียด

ตามที่ได้กล่าวไว้ในตอนก่อนว่า **ณ ศูนย์กลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ตรงศูนย์กลางกายของมนุษย์หรือสัตว์ที่มีชีวิตทั้งหลาย ต่างก็มีกายในกายและภพซ้อนภพ (กรณีกายโลกิยะ) หรืออายตนนิพพาน (กรณีกายธรรม) เป็น ณ ภายใน ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปข้างใน จนสุดกายหยาบกายละเอียดจากกายโลกิยะ** นับตั้งแต่กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด กายรูปพรหมหยาบ รูปพรหมละเอียด และกายอรูปพรหม–หยาบ อรูปพรหมละเอียด (หรือกายปฐมวิญญาณ)....เมื่อพ้นจากกายโลกิยะนี้แล้วก็จะ **ถึงกายธรรม** หรือ "**ธรรมกาย**" ซึ่งเป็นกาย "**โลกุตตระ**" ต่อ ๆ ไปอีกจนสุดละเอียด และ**ในแต่ละกายสุดหยาบสุดละเอียดนี้ ยังเป็นที่ตั้งของธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ซึ่งขยายส่วนหยาบเจริญเติบโตออกมาเป็นกาย ใจ จิต วิญญาณ (กรณีกายโลกิยะ) หรือญาณะ (กรณีกายธรรม) ของแต่ละกายที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ สุดกายหยาบและกายละเอียดนั้นเองด้วย** และ**ยังมีกายภาคผู้เลี้ยง** (จักรพรรดิ์) **ภาคผู้สอด** (วิชชา หรืออวิชชา แล้วแต่กรณีว่าเป็นธาตุธรรมฝ่ายพระ หรือฝ่ายมาร) **ภาคผู้ส่ง ภาคผู้สั่ง ภาคผู้บังคับ ภาคผู้ปกครอง** (ซึ่งมีทั้ง**ภาคผู้ปกครองย่อย**ของแต่ละกาย และ**รวมย่อยหมดทั่วทุกกาย**ของมนุษย์หรือสัตว์แต่ละตัวตน และทั้ง**ผู้ปกครองใหญ่ประจำภพ** คือ กามภพ รูปภพ และอรูปภพ และ**รวมใหญ่หมดทั้งภพและจักรวาลต่อ ๆ ไปจนสุดละเอียด** แล้วก็จะเป็น**องค์ต้นธาตุต้นธรรมใน "อายตนนิพพานเป็น"** (ดูรายละเอียดประกอบในหนังสือ "**อานุภาพธรรมกาย**" ซึ่งจัดพิมพ์โดย**มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย พ.ศ. ๒๕๒๗** หน้า ๗๑–๗๙ และ ๑๑๕–๑๓๕) และว่า**กายทุกกายที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปจนสุดกายหยาบกายละเอียดนี้ ต่างเป็นกายที่มีชีวิตจิตใจเช่นเดียวกันกับกายหยาบ** อย่างเช่นกาย ใจ จิต วิญญาณ ของ (กายเนื้อ) มนุษย์ หรือสัตว์อื่นทั้งหลายอีกด้วย

ท่านที่ยังปฏิบัติธรรมไม่ถึง และได้รู้เห็นเรื่องนี้ ย่อมจักสงสัยว่าเป็นไปได้อย่างไรที่มีกายซ้อนกายอยู่ตรงกลางกำเนิดเดิมของกายหยาบ (เช่นกายมนุษย์) ได้ตั้งมากมายและต่างก็เป็นกายที่มีชีวิตอีกด้วย กายทั้งหลายเหล่านั้นทำหน้าที่อะไรหรืออย่างไร

ขอเรียนว่า **ธรรมชาติที่ละเอียดนั้นซ้อนกันอยู่ได้มากมายนับไม่ถ้วน** อย่างเช่น

ปลายเข็มเล่มเดียวอาจจะมีเทพยดาสถิตย์อยู่ได้นับจำนวนหมื่น แสน ล้านตน (องค์) หรือถ้าท่านลองยกกระจกเงาบานเล็ก ๆ ส่องไปทางสิ่งก่อสร้างที่โตใหญ่ หรือที่มีจำนวนมากไกล ๆ ออกไป ท่านจะเห็นภาพของสิ่งต่าง ๆ ที่โตใหญ่ และมีจำนวนมาก ๆ นับเป็นสิบเป็นร้อย ๆ อย่างปรากฏอยู่ในกระจกเงาได้ฉันใด เรื่องนี้ก็พออธิบายให้เห็นพอเข้าใจได้ในทำนองเดียวกันฉันนั้น และกายในกาย ณ ภายในสุดละเอียดเหล่านี้จะสามารถเห็นได้ ก็แต่โดยอายตนะที่ละเอียดเสมอหรือยิ่งกว่ากันเท่านั้น

ส่วนหน้าที่ของกายในกายเป็น ณ ภายในเข้าไปจนสุดละเอียดของแต่ละสายธาตุ-ธรรม (ธรรมขาว ธรรมกลาง ธรรมดำ) นั้น ต่างทำหน้าที่สำคัญ ๆ ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของแต่ละกาย ซึ่งซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ ต่อเนื่องกันจนสุดกายหยาบกายละเอียด ตามสิทธิอำนาจในการปกครองธาตุธรรมของต้นธาตุต้นธรรมทั้ง ๓ ฝ่าย คือฝ่ายพระหรือบุญกุศล หรือธรรมขาว ซึ่งเป็นสัมมาทิฏฐิฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายมารหรือบาป อกุศล หรือธรรมดำ ซึ่งเป็นมิจฉาทิฏฐิฝ่ายหนึ่ง และฝ่ายธรรมกลาง ๆ อีกฝ่ายหนึ่ง

ก่อนที่จะกล่าวถึงหน้าที่ของกายในกาย เป็น ณ ภายในไปจนสุดละเอียดนั้น ใคร่ขอทบทวนลักษณะของธรรมชาติ ๓ ฝ่าย เพื่อความเข้าใจเรื่องนี้ว่า ต้นธาตุต้นธรรมของธรรมชาติทั้ง ๓ ฝ่ายนี้ ต่างทำวิชชาหรืออวิชชาแล้วแต่กรณีประมูลฤทธิ์กัน ในธาตุธรรมของสัตว์โลกในที่สุดละเอียด เพื่อแย่งสิทธิอำนาจในการปกครองธาตุธรรมของสัตว์โลกทั้งหลาย โดยผ่านทางธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายในกายสุดหยาบสุดละเอียด ในสายธาตุธรรมของแต่ละฝ่ายอยู่ตลอดเวลา หรือทุกขณะจิต (เสมือนบุคคล ๓ ฝ่ายต่างแย่งกันนั่งบนเก้าอี้ตัวเดียวกัน)

ต้นธาตุฝ่ายบุญกุศล (กุสลาธัมมา) หรือภาคพระ หรือธรรมขาว ซึ่งเป็นฝ่ายสัมมา-ทิฏฐิ ก็ทำวิชชาสอดละเอียดเข้ามา หล่อเลี้ยง เป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายทุกกายในสายธาตุธรรมของภาคขาวสุดหยาบสุดละเอียด จนถึงกาย ใจ จิต วิญญาณ (กรณีกายโลกิยะ) ของกายสุดหยาบ เช่นกาย (เนื้อ) มนุษย์ หรือสัตว์โลกอื่นทั้งหลาย เป็นต้น เพื่อเปิดอายตนะ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) ของสัตว์โลกให้รู้ เห็น นิพพาน สวรรค์ นรก ทางบุญ ทางบาป ผลบุญ ผลบาป ฯลฯ ตามที่เป็นจริง เพื่อให้สัตว์โลกได้เห็นถูก รู้ถูก คิดถูก พูดถูก กระทำหรือประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบและเลี้ยงชีพชอบ ด้วยคุณธรรมฝ่ายพระหรือบุญกุศลจากระดับโลกิยธรรม กล่าวคือ ทาน ศีล ภาวนา, ศีล สมาธิ ปัญญา, อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา, ปฐมมรรค มรรคจิต มรรคปัญญา, สูงขึ้นไปเป็นโลกุตตรธรรม คือธรรมโคตรภู (หยาบ ละเอียด) พระโสดา (หยาบ ละเอียด) พระสกทาคา (หยาบ

ละเอียด) พระอนาคามี (หยาบ ละเอียด) พระอรหัต (หยาบ ละเอียด) ถึงตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าไปจนสุดละเอียด ฯลฯ เพื่อให้ได้รับผลที่เป็นความเจริญ รุ่งเรือง และสันติสุขด้วยมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ (มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑) เป็นต้น ในขณะที่

ในขณะที่ ต้นธาตุต้นธรรม (อกุสลาธัมมา) หรือภาคมาร หรือธรรมดำ ซึ่งเป็นฝ่ายมิจฉาทิฏฐิ ก็ทำอวิชชาสอดละเอียดเข้ามาหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายทุกกายในสายธาตุธรรมของภาคดำสุดกายหยาบละเอียด จนถึงกาย ใจ จิต และวิญญาณของกายหยาบที่สุดที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันภพ (อย่างเช่นกายเนื้อมนุษย์หรือสัตว์ที่มีชีวิตอื่นทั้งหลาย) เพื่อปกปิดอายตนะของสัตว์โลก มิให้รู้เห็น นิพพาน สวรรค์ นรก มิให้รู้เห็นทางบุญ ทางบาป ตามที่เป็นจริง ให้สัตว์ได้เห็นผิด รู้ผิด คิดผิด พูดผิด กระทำหรือประพฤติปฏิบัติโดยมิชอบ และเลี้ยงชีพโดยมิชอบ เป็นต้น ด้วยธรรมชาติของเขา คือ อภิฌชา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ โลภะ โทสะ โมหะ, ราคะ โทสะ โมหะ, ปฏิฆะ กามราคะ อวิชชา (อันครอบคลุม สักกายะทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทัจจะกุกกุจจะ และอวิชชาสวะ หรืออวิชชานุสัย ให้ได้รับผลที่เป็นความทุกข์เดือดเนื้อร้อนใจต่าง ๆ ไปตามส่วน

ส่วนธรรมกลาง (อัพยากตาธัมมา) ไม่ดี ไม่ชั่วนั้น ไม่มีบทบาทมากนัก เพราะมักถูกยึดสิทธิอำนาจปกครองโดยธรรมชาติทั้งสองฝ่ายดังที่กล่าวข้างต้น ให้ไปรวมอยู่ในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่มีอำนาจสูงที่สุด

การทำวิชชา หรือ อวิชชา สอดละเอียดเข้ามาหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์ ตามสายธาตุธรรมของแต่ละฝ่าย ดังที่กล่าวนี้ มีอุปมาดังกระแสไฟฟ้าที่ถูกส่งออกจากเครื่องกำเนิดไฟฟ้า มาตามสายไฟฟ้า เพื่อหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ในเครื่องใช้สอยกระแสไฟฟ้านั้น เช่น ในหลอดไฟ หรือหม้อหุงต้ม ฯลฯ เป็นต้น กล่าวคือ วิชชา หรืออวิชชานั้น จะถูกสอดละเอียดผ่านเข้ามาทางเครื่องธาตุธรรมประจำภพและจักรวาล แล้วแยกเข้าเครื่องธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ (เครื่อง ณ ที่นี้ คือธาตุสำเร็จในที่สุดละเอียดของธาตุธรรมของแต่ละกาย ของแต่ละภพของสัตว์โลก ฯลฯ) ณ ที่ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ตรงศูนย์กลางของกายในกายตามสายธาตุธรรมของแต่ละฝ่ายจากสุดละเอียด มายังสุดหยาบ (คือกายที่กำลังทำหน้าที่ในภพปัจจุบันนั้นเอง) แต่ธรรมชาติที่เข้ามาหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายในกายสุดกายหยาบกายละเอียดนั้น มีข้อสังเกตอีกว่า...

ธรรมชาติฝ่ายบุญกุศล หรือภาคพระ (กุสลาธัมมา) หรือธรรมขาว จะถูกส่งเข้ามาตามสายธาตุธรรมภาคขาว เพื่อหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ ที่ศูนย์กลางของธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของแต่ละกายสุดหยาบสุดละเอียด ในขณะที่ธรรมชาติฝ่ายบาปอกุศล หรือภาคมาร (อกุสลาธัมมา) หรือธรรมดำ จะถูกส่งเข้ามาตามสายธาตุธรรมของภาคดำ ห่อหุ้มอยู่รอบนอกของธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของภาคขาว และมีธรรมชาติฝ่ายกลาง ๆ (อัพยากตาธัมมา) หุ้มอยู่รอบนอกที่สุดอีกทีหนึ่ง นี่หมายเฉพาะธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายโลกียะสุดกายหยาบกายละเอียด ส่วนกายธรรมหรือกายโลกุตตระอื่นนั้น เป็นแต่ธาตุล้วน ธรรมล้วน ของธรรมภาคขาว หรือเป็นสัมมาทิฏฐิ และเป็นวิราคธาตุ วิราคธรรม ที่บริสุทธิ์ ชื่อว่าวิสุทธิขันธ์นั้นอยู่ที่กลางของกลางที่สุด เพราะฉะนั้นเมื่อบุคคลหรือสัตว์โลกใดทำใจให้หยุดในหยุดกลางของหยุด ผ่านกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม เป็น ณ ภายในละเอียดเข้าไปจนสุดละเอียด จึงถูกสายธาตุธรรมของภาคขาว อันมีผลเป็นการหยุด "สังขาร" ของภาคมาร ที่ภาคมารหรืออวิชชาทำอะไรไม่ได้ จึงเป็นการลดภพ ลดชาติให้น้อยลง และถูกทะเลบุญ ไปถึงมรรค ผล นิพพาน แต่ถ้าส่งใจออกนอกตัว ก็ถูกสายธาตุธรรมของภาคมารหรือธรรมดำ อันเป็นถิ่นทำเลของมาร ดังที่หลวงพ่อได้แสดงพระธรรมเทศนาไว้ เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ (โปรดดูในหนังสือ **อานุภาพธรรมกาย** จัดพิมพ์โดยมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ หน้า ๖๕) ว่า

"นี่ส่วนธรรมกาย ดวงสัทธรรมที่เป็นธรรมกายนั่นแหละ ดวงนั้นแหละเป็นตัวสัทธรรมแท้ ๆ ฯลฯ

ดวงนั่นแหละ เป็นดวงสัทธรรม ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าต้องไปในทางดวงนั้น เดินไปในทางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด...เดินเข้าไปให้ถึง "กายธรรม" กายธรรมละเอียด กายพระโสดา โสดาละเอียด พระสกทาคา สกทาคาละเอียด อนาคา อนาคาละเอียด อรหัต อรหัตละเอียด เดินเข้าไปในนั้น ดวงนั้นแหละเป็นสัทธรรมแท้ ๆ เมื่อใจเข้าไปอยู่กลางดวงนั้นแล้ว "หยุด" ความชั่วไม่ทำเลยใจหยุดทีเดียว ถ้าไม่หยุด เข้าไปในดวงนั้นไม่ได้ อยู่ข้างนอกเสีย เป็นถิ่นที่ทำเลของมาร มารก็ปั่นหัวเหมือนเด็ก ๆ ยุยงส่งเสริมตามชอบใจ บังคับบัญชาตามชอบใจ...ฯลฯ"

เมื่อเข้าใจดังนี้ จักได้กล่าวถึงหน้าที่ของกายในกาย ที่ว่าต่างมีชีวิตเหล่านี้ แต่โดยสังเขป จากที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อฯ ได้ถ่ายทอดไว้ และจากประสพการณ์ของผู้ปฏิบัติ

ภาวนาวิชชาธรรมกายชั้นสูง ดังต่อไปนี้

(๑) ทำหน้าที่หล่อเลี้ยง "ชีวิต" ของกายหยาบให้เป็นอยู่ด้วยผลบุญกุศลหรือผลบาปอกุศล (กรรมวิบาก) ปรุงแต่ง

กาย ใจ จิต วิญญาณ ส่วนหยาบ เช่น ของกายมนุษย์หรือสัตว์อื่นทั้งหลายที่มีชีวิตเป็นอยู่ได้ด้วยธาตุธรรมของกายในกายเป็น ณ ภายในส่วนละเอียดหล่อเลี้ยงรักษาอยู่เป็นต้นว่า

กายมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ดีมีสุขได้ ก็เพราะมีกายมนุษย์ละเอียด ทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด ฯลฯ ตลอดไปถึงต้นธาตุต้นธรรมฝ่ายบุญกุศล ที่ปกครองธาตุธรรมอยู่ในที่สุดละเอียด ทำวิชชาสอดละเอียด ผลบุญกุศลผ่านเข้ามาตามเครื่องธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายในกายตามสายธาตุธรรมภาคขาว จากสุดละเอียดมาหล่อเลี้ยงในที่สุดหยาบ คือกาย (เนื้อ) ใจ จิต วิญญาณ ของมนุษย์นี้อยู่ แต่ถ้าขณะใดหรือเมื่อใดที่ต้นธาตุต้นธรรมภาคมารทำหน้าที่ปกครองธาตุธรรมในที่สุดละเอียดของผู้นั้นได้โดยผลของอกุศลกรรม เช่น เวรจากปาณาติปาต คือเวรจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต หรือจากที่เคยผจญสัตว์ที่มีชีวิตให้เดือดร้อนหรือได้รับความทุกข์ทรมาน ก็จะทำอวิชชาส่งผลกรรมนั้นมาตามเครื่องธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของทุกกาย ตามสายธาตุธรรมของภาคดำ จากกายสุดละเอียดตลอดถึงธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายสุดหยาบ ให้ได้รับผลเป็นความเจ็บไข้ ทุพพลภาพหรือความตาย

ธาตุธรรมดำหรือฝ่ายบาปอกุศลที่เป็นความเจ็บ ความตายนี้มีลักษณะเป็นดวงกลมสีดำซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ มาจรดตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิมอันเป็นที่ตั้งของ "ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกาย ณ ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ (จุดนี้ในหมู่ผู้ปฏิบัติธรรม วิชชาธรรมกายชั้นสูงเรียกว่า "หัวต่อ" ของกายในกายสุดหยาบสุดละเอียด) ก็จะมีผลต่อกาย ใจ จิต วิญญาณของกายมนุษย์หรือสัตว์นั้นทันที เป็นต้นว่า เมื่อ "ดวงเจ็บ" ซึ่งมีลักษณะเป็นดวงกลมสีดำปรากฏขึ้นจรดอยู่ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิมของมนุษย์หรือสัตว์ใด ก็จะเจ็บไข้ได้ป่วยทันที ตามส่วนของวิบากอกุศลกรรมที่เคยทำมา ถ้าดวงโต สีดำมาก ก็เจ็บมาก ดวงเล็กสีดำเพียงขุ่นมัวก็เจ็บน้อย เป็นต้น และถ้า "ดวงตาย" ซึ่งมีลักษณะเป็นดวงกลมสีดำดุจสีนิล (ดำเป็นมัน) ปรากฏขึ้นจรดตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม หรือระหว่างหัวต่อของกายในกาย คือกายมนุษย์ละเอียด ทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด ฯลฯ ให้แยกขาดจากของกายมนุษย์หยาบแล้ว กายมนุษย์หยาบจะตายทันที

หรือในทางกลับ กรณีที่เป็นสัตว์ทุคติ เช่น สัตว์นรก หรือเปรต ซึ่งมีชีวิตอยู่ด้วยความทุกข์ทรมาน ด้วยเครื่องทรมานหรือกรรมกรณ์ (ในกรณีสัตว์นรก) ต่าง ๆ แม้กระทั่ง

ถูกไฟนรกเผาผลาญอยู่ หรือต้องอดอยาก หิวโหยอยู่ตลอดเวลา ก็ไม่ตาย และกลับดำเนินชีวิตที่แสนจะเดือดร้อน ทุกข์ทรมานอยู่เช่นนั้น ตลอดชั่วกาลนานแสนนาน ก็เพราะมีกายในกายที่เป็นทุคติ จากสุดหยาบไปจนสุดละเอียด ถึงต้นธาตุ ต้นธรรม ภาคมารหรือธรรมดำที่ปกครองธาตุธรรม ของ สัตว์นั้นอยู่ในที่สุดละเอียด ทำอวิชชาสอดละเอียดผลบาปอกุศลผ่านเครื่องธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ จากสุดละเอียดเข้ามาหล่อเลี้ยงถึงกาย ใจ จิต วิญญาณของสัตว์นรกหรือเปรต เหล่านั้นอยู่ตลอดเวลา ให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความทุกข์ทรมานอยู่เช่นนั้น โดยที่ไม่ตายจนกว่าจะหมดเวรนั้น

ต่อเมื่อจะหมดเวร สิทธิอำนาจการปกครองธาตุธรรมของภาคมารในสุดละเอียดนั้นเบาบางลง เป็นโอกาสให้ต้นธาตุฝ่ายบุญกุศลหรือภาคพระ กลับมีสิทธิอำนาจในการปกครองธาตุธรรมด้วยผลบุญกุศล (ที่สัตว์นั้นเคยได้ประกอบบำเพ็ญมาบ้าง) ก็จะทำวิชชาสอดละเอียดบุญกุศลจากสุดละเอียด มายังธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ (ซึ่งขยายส่วนหยาบ) ออกมาเป็น กาย ใจ จิต วิญญาณ) ของสัตว์นรก หรือเปรตตนนั้น ให้รำลึกถึงบุญกุศลได้บ้าง หรือได้พบกับญาติมิตรที่ทำบุญกุศล อุทิศให้บ้าง (โดยปกติสัตว์นรกไม่มีทางได้รู้การทำบุญของญาติมิตรในมนุษย์โลกได้ เว้นแต่จะมีญาติที่เป็นธรรมกาย ซึ่งสามารถจะเข้ามาพบเห็นสัตว์นรกในอายตนะนรกนั้นได้) ด้วยอุปนิสัยในบุญกุศลที่เคยได้ทำมาก่อน ทำให้รู้จักการบุญกุศลนั้น แล้วอนุโมทนาบุญนั้นด้วย เป็น "ปัตตานุโมทนามัย" ก็ทำให้ต้นธาตุต้นธรรมฝ่ายบุญกุศลทำวิชชาสอดละเอียดเข้ามาในธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์นั้นด้วยบุญเก่าและบุญใหม่ (ปัตตานุโมทนามัย) นั้นได้มากขึ้นเมื่อ "ดวงบุญ" ปรากฏขึ้นจรดที่กำเนิดธาตุธรรมเดิมของสัตว์นรกหรือเปรตตนนั้น จนธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายในกายตามสายธาตุธรรมของภาคขาว จากสุดละเอียดทำหน้าที่ได้ ก็จะเปลี่ยน (จากความเศร้าหมองเป็นทุคติ) มาเป็น สุคติ ขาวใส บริสุทธิ์ และขยายส่วนโตขึ้น เป็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายในสุคติภพ เริ่มตั้งแต่ "ดวงธรรม" ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์ประมาณเท่าฟองไข่แดงของไข่ไก่ แล้วกายมนุษย์ละเอียดค่อย ๆ ปรากฏขึ้นชัดเจน จนหัวต่อกายมนุษย์ละเอียดขาดจากหัวต่อ (ศูนย์กลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม อันเป็นที่ตั้งของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายหยาบที่เป็นกายทุคติ) ของกายสัตว์นรกหรือเปรตตนนั้น สัตว์นรกหรือเปรตตนนั้น ก็จะตายจากความเป็นสัตว์ในทุคติภูมินั้นทันที กลับ (เกิด) เป็นกายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด ฯลฯ ตามอำนาจของบุญปรุงแต่ง ณ บัดนั้น เป็นการเกิดทันทีตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรม เป็นปัจจุบันธรรม และหากบุญกุศลที่ปรุงแต่งนั้นอยู่ในระดับ "มนุษย์ธรรม" กายมนุษย์ละเอียดอันมีกายทิพย์ซ้อนอยู่ ก็จะเข้าตั้งปฏิสนธิวิญญาณ ผ่านศูนย์กลาง

กายของบิดา ไปสู่อู่มดลูกของมารดาทันที หรืออย่างช้าภายในระยะเวลา ๗ วัน แต่ถ้าบุญที่ปรุงแต่งนั้นสูงกว่า "มนุษย์ธรรม" เป็นระดับ "เทวธรรม" เช่นกรณีที่ญาติที่อุทิศส่วนบุญกุศลนั้น เป็นทั้งทานกุศล ศีลกุศลและภาวนากุศล ให้สัตว์นั้นได้ทั้งอนุโมทนาบุญของญาติที่อุทิศให้หนึ่ง และชักนำสัตว์นั้นให้ได้ร่วมปฏิบัติธรรม คือรักษาศีลและเจริญภาวนาด้วยตนเองอีกด้วยหนึ่ง ก็จะมีผลให้ "ดวงบุญ" ขยายส่วนโตขึ้น ใสบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นด้วย ถึงเป็น "ดวงธรรม" ที่ทำให้เป็นกายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด ฯลฯ สัตว์นั้นก็จะเปลี่ยนภพภูมิจากระดับมนุษย์ธรรม ไปเป็นระดับทิพย์ธรรม ให้ได้กำเนิดเป็นโอปปาติกะในสุคติภูมิ เป็นกายทิพย์ละเอียดเด่นอยู่ เป็นการอุบัติขึ้นในเทวโลกข้ามภพข้ามชาติ ต่อจากกายมนุษย์ละเอียดได้ทันที ตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรมอีกเหมือนกัน

สัจจธรรม คือ "ทุกขสัจจะ" ได้แก่ความเกิด แก่ เจ็บ และตาย อันเป็นทุกข์ และ **"สมุทัยสัจจะ"** คือความสัมพันธ์อันเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดทุกข์ มีอวิชชาเป็นมูลรากฝ่ายเกิดทั้งปวง เป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร วิญญาณ นาม–รูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ และชรามรณทุกข์ ฯลฯ และ**สภาวธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (สังขาร) ที่ต้องเปลี่ยนแปลงแปรผันไปตามเหตุปัจจัย ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และลงท้ายต้องหมดสภาพเดิม (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ฯลฯ ทั้งหลายเหล่านี้ เห็นแจ้ง รู้แจ้งได้ด้วยพุทธจักขุ ญาณ ปัญญา และวิชชาและความสว่างแจ้งของธรรมกายภาคพระหรือธรรมขาวซึ่งเป็นสัมมาทิฏฐิ และที่อวิชชาห่อหุ้มไม่ได้ โดยมีวิญญาณและมังสะจักขุของมนุษย์ ทิพย์จักขุของทิพย์ สมันตจักขุของพรหม ซ้อนอยู่ ณ ศูนย์กลางกายสุดกายหยาบ กายละเอียด**

(๒) ทำหน้าที่หล่อเลี้ยง "การดำเนินชีวิต" ของกายหยาบให้ดำเนินชีวิตอยู่ได้และเป็นไปในทางเจริญรุ่งเรืองและสันติสุข ด้วยผลของบุญกุศล (กุสลาธัมมา) หรือในกรณีของธรรมฝ่ายมารก็ให้ดำเนินชีวิตไปในทางเสื่อม เป็นทางให้เกิดโทษ ความทุกข์เดือดร้อนด้วยผลของบาปอกุศล (อกุสลาธัมมา) เป็นเครื่องปรุงแต่ง (สังขาร) สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นให้เป็นตามกรรม หรือในกรณีโลกุตตรธรรม ซึ่งอยู่เหนือความปรุงแต่งทั้งหลาย ก็ให้ดำเนินชีวิตไปในแนวทางอริยมรรค มีองค์ ๘ ของพระอริยบุคคลตามระดับภูมิธรรมของความบรรลุมรรค ผล นิพพาน ที่ปฏิบัติได้

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ตอนก่อน ๆ ว่า ต้นธาตุต้นธรรม ๓ ฝ่าย คือฝ่ายบุญกุศล ฝ่ายบาปอกุศล และฝ่ายกลาง ๆ ต่างทำวิชชาหรืออวิชชา (ในกรณีภาคมาร) ประมูลฤทธิ์กันเพื่อแย่งสิทธิอำนาจในการปกครองธาตุธรรมของสัตว์ทั้งหลายให้เป็นไปตามธรรมหรือ

ปิฎกของตน และสอดละเอียดวิชชาหรืออวิชชาแล้วแต่จะเป็นกรณีสายใด ผ่านเครื่องใหญ่ประจำภพ ประจำจักรวาล แยกเข้าไปยังเครื่องธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ประจำแต่ละสัตว์โลกในสายธาตุธรรมของตน (สายขาว กลาง หรือสายดำ) ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ณ ศูนย์กลางกายของแต่ละกายในกาย ณ ภายในจากสุดละเอียดมายังกายสุดหยาบ เป็นต้นว่า

ต้นธาตุสายขาวหรือภาคพระ ก็ทำวิชชาประมูลฤทธิ์ เพื่อยึดสิทธิอำนาจการปกครองธาตุธรรมของสัตว์โลกหรือมนุษย์ ในที่สุดละเอียดอยู่ตลอดเวลาทุกขณะจิต เพื่อถ่ายทอดสอดละเอียดธรรมภาคขาว หรือฝ่ายบุญกุศลเข้ามาในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของทุกกายในสายธาตุธรรมขาว จากสุดละเอียดมายังสุดหยาบ เพื่อบังคับกาย วาจา ใจ ของสัตว์หรือมนุษย์ผู้นั้น ให้ประพฤติปฏิบัติทางกาย ทางวาจา และทางใจตามธรรมหรือปิฎกของภาคธรรมขาว กล่าวคือ (นับจากสุดละเอียด)

ธรรมกายตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ธรรมกายอรหัตสุดละเอียด สุดหยาบ ธรรมกายพระอนาคามีละเอียด–หยาบ ธรรมกายพระสกิทาคามีละเอียด–หยาบ ธรรมกายพระโสดาละเอียด–หยาบ ธรรมกายโคตรภูละเอียด–หยาบ...นี้เป็น**โลกุตตรธรรม** อันเป็นธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายหรือพระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะ เป็นธรรมและกายพ้นโลก

หยาบรองลงมาก็เป็น**โลกิยธรรม** ซึ่งเป็นธรรมฝ่ายบุญกุศลสำหรับอรูปภพ รูปภพ และกามภพ (ภพ ๓) กล่าวคือ

ปฐมมรรค มรรคจิต มรรคปัญญา เข้ามาปกครองบังคับกาย วาจา และใจ ของอรูปพรหม หรือกายปฐมวิญญาณ (ละเอียด หยาบ) นี้ระดับ พรหมธรรมขั้นละเอียด"

อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา เข้ามาปกครอง บังคับกาย วาจา และใจของรูปพรหม (ละเอียด หยาบ) นี้เป็นระดับ "พรหมธรรม"

ศีล สมาธิ ปัญญา เข้ามาปกครอง บังคับ กาย วาจา ใจ ของทิพย์ (ละเอียด หยาบ) นี้เป็นระดับ "ทิพย์ธรรม"

ทาน ศีล ภาวนา เข้ามาปกครอง บังคับกาย วาจา ใจ ของมนุษย์ (ละเอียด หยาบ) ที่ระดับ "มนุษย์ธรรม"

ธรรมขาวหรือฝ่ายบุญกุศลของภาคพระนี้ ให้ผลเป็นความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขด้วยมนุษย์สมบัติและสวรรค์สมบัติ พรหมสมบัติ อันจัดอยู่ในระดับโลกิยะ เพราะบุญกุศลปรุงแต่ง (ปุญญาภิสังขาร และอเนญชาภิสังขาร) จึงยังต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา และสูงขึ้นไปถึงระดับโลกุตตระ คือ พ้นโลก พ้นความ

ปรุงแต่งทั้งปวงด้วยนิพพานสมบัติ อันมีมรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติมาได้ จึงไม่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์

ส่วนต้นธาตุต้นธรรมภาคมารหรือสายดำ ก็จะทำอวิชชาเพื่อยึดสิทธิอำนาจ ในการปกครองธาตุธรรมของมนุษย์หรือสัตว์โลกในที่สุดละเอียดทุกขณะจิต เพื่อถ่ายทอด "ธรรมภาคดำหรือบาปอกุศล" มาตามสายธาตุธรรมของเขา โดยเครื่องธาตุ เครื่องธรรมประจำภพและจักรวาล แล้วแยกเข้าสู่ธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายทุกกาย จากสุดละเอียดมาสุดหยาบ เพื่อปกครองบังคับกาย ใจ จิต วิญญาณ ของกายมนุษย์หยาบ (หรือสัตว์อื่นทั้งหลาย) ให้ประพฤติปฏิบัติทางกาย วาจา และใจ ตามธรรมดำหรือปิฎกของภาคมารของเขาเหมือนกัน กล่าวคือ ธรรมกายที่ดำหรือมัวหมอง เห็นมีลักษณะเหมือนธรรมกายภาคพระ แต่เกศเป็นเปลวเพลิงและวรรณะดำ หรือขุ่นมัว ถ้าเป็นภาคกลาง ๆ จะเห็นวรรณะเหมือนสีตะกั่วตัดครองจีวรม้วนลูกบวบออกนอก หรือหมุนซ้าย มีเหมือนกันที่เคยเห็นกายอธิษฐานปาฏิหาริย์ของภาคมารมีวรรณขาว และเกศดอกบัวตูม ผู้ทำวิชชาต้องรู้เท่าทันและละลายกายเหล่านี้เสีย แล้วเข้าสู่ธรรมกายที่สุดละเอียดต่อไปไม่ถอยหลังกลับ ภาคมารถ่ายทอดธรรมภาคดำของเขา ผ่านมาทางกายในกายโลกิยะในภพ ๓ ดังต่อไปนี้

ปฏิฆะ กามราคะ อวิชชา เข้ามาปกครอง บังคับกาย วาจา ใจ ของอรูปพรหม (ละเอียด หยาบ) ให้เห็นผิด รู้ผิด ทำผิด ในระดับอกุศลธรรมที่ละเอียด ที่ทำให้ไม่พ้นโลกพ้นโลก

ราคะ โทสะ โมหะ เข้ามาปกครอง บังคับ กาย วาจา ใจ ของรูปพรหม (ละเอียด หยาบ) ให้เห็นผิด รู้ผิด คิดผิด ทำผิด ในระดับอกุศลธรรมที่ละเอียดรองลงมา

โลภะ โทสะ โมหะ เข้ามาปกครอง บังคับกาย วาจา ใจของทิพย์ (ละเอียด หยาบ) ให้เห็นผิด รู้ผิด คิดผิด ทำผิด ในระดับที่หยาบลงมาอีก

อภิฌชา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ เข้ามาปกครองบังคับกาย วาจา ใจ ของมนุษย์และสัตว์ในทุคติภูมิ ให้เห็นผิด รู้ผิด คิดผิด ทำผิด เลี้ยงชีวิตโดยมิชอบ ในระดับอกุศลธรรมที่หยาบมากถึงหยาบที่สุด ตามส่วน

สัตว์ใดที่เคยปฏิบัติสั่งสม อบรม บุญกุศล หรือบาปอกุศลมาจากภพชาติในอดีตถึงปัจจุบันเพียงใด เครื่องธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ซึ่งเป็นธาตุสำเร็จ ก็จะเดินเครื่องส่งธรรมตามสายธาตุธรรมของตน (สายขาว กลาง หรือสายดำ) กลับไปยังต้นธาตุ ต้นธรรม แต่ละสายนั้น ๆ

สำหรับผู้ปฏิบัติและรักษาธรรมภาคขาว ธรรมขาวที่ปฏิบัตินั้น ก็จะถูกกลั่นเป็นบุญ

บารมี อุปบารมี ปรมัตถ์บารมี รัศมี กำลังฤทธิ์ อำนาจ สิทธิ สิทธิเฉียบขาด...ฯลฯ ทับทวีไปที่ต้นธาตุต้นธรรมสายขาว เสมือนส่งเงินไปฝากสะสมไว้ในธนาคาร แล้วส่งผลเป็นวิบากถ่ายทอดกลับคืนมาหล่อเลี้ยงเป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายสุดหยาบ เช่นกายมนุษย์หยาบ หรือสัตว์ที่เป็นสุคติอื่น ๆ เป็นต้น ให้เห็นถูก รู้ถูก คิดถูก พูดถูก ทำถูก หรือเลี้ยงชีพโดยชอบ ตามระดับคุณธรรมที่ผู้นั้นปฏิบัติได้ ทับทวีสูงขึ้นไปจากระดับ "มนุษย์ธรรม" สูงขึ้นไปเป็น "ทิพย์ธรรม" "พรหมธรรม" และ "ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย" อันเป็นกายพ้นโลกจากระดับธรรมกายโคตรภู พระโสดา พระสกทาคา พระอนาคา และพระอรหัต หรือถึงธรรมกายตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และในขณะเดียวกัน ก็หล่อเลี้ยง เป็นอยู่ด้วยมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และ/หรือนิพพานสมบัติ (อันมีมรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑) ตามลำดับภูมิธรรม (โปรดสังเกตว่านิพพานสมบัตินั้น อยู่เหนือความปรุงแต่งทั้งปวง เป็นธาตุล้วนธรรมล้วน คือธรรมกายที่บริสุทธิ์ หาใช่ทรัพย์สมบัติหรือรูปสมบัติอย่างชาวโลกไม่)

สำหรับผู้ปฏิบัติและรักษาธรรมภาคดำ ธรรมดำก็จะถูกกลั่นให้แก่กล้าไปในทางตรงกันข้าม ทับทวีเป็นอำนาจ สิทธิ สิทธิเฉียบขาด ฯลฯ กลับไปที่ต้นธาตุต้นธรรมของเขา (คือ ภาคมารหรือต้นธาตุสายดำ) แล้วส่งผลเป็นวิบากถ่ายทอดกลับคืนมาหล่อเลี้ยง เป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายที่สุดหยาบ เช่น กายมนุษย์หยาบ หรือกายสัตว์ในทุคติภูมิอื่น ๆ เช่น เปรต สัตว์นรก อสุรกาย สัตว์เดรฉาน เป็นต้น ให้เห็นผิด คิดผิด รู้ผิด พูดผิด ทำผิด เลี้ยงชีพโดยมิชอบ ตามระดับแห่งธรรมดำหรือฝ่ายบาปอกุศลนั้น ทับทวีบาปอกุศลจากสุดละเอียดมาเป็นสุดหยาบ และในขณะเดียวกันก็หล่อเลี้ยง เป็นอยู่ ด้วยบาปศักดิ์สิทธิ์เหตุวิบัติ (ความเสื่อมจากมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ เช่นความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ–สักการะ ความถูกนินทา และทุกข์กาย ทุกข์ใจต่าง ๆ) ภัยพิบัติ ภัยธรรมชาติ (เศรษฐกิจตกต่ำ ฝนฟ้าแห้งแล้ง ข้าวยากหมากแพง โจรภัย ราชภัย อุทกภัย วาตะภัย ฯลฯ) ภัยสงครามและโรคาพยาธิทั้งหลาย และมัจจุมาร คือถึงความตาย เป็นต้น

เมื่อใดที่สัตว์โลกใดหรือมนุษย์ใด ปฏิบัติและรักษาธรรมภาคดำในระดับใด และ "ทรงอยู่" ณ ภายในกายในกาย ตามสายธาตุธรรมภาคดำจากสุดละเอียด สุดหยาบคือกายมนุษย์ละเอียดก็จะปรากฏอุบัติเด่นอยู่เป็นกายทุคติ เศร้าหมองถึงดำทันที ตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรม ทั้ง ๆ ที่กายมนุษย์ยังเป็น ๆ อยู่ (แต่ถ้าเป็นโอปปาติกะ เช่น กายทิพย์ ก็จะเปลี่ยนภพภูมิข้ามภพข้ามชาติได้ทันที)

ในระหว่างที่ต้นธาตุต้นธรรมแต่ละสาย (สายขาว สายกลาง ๆ สายดำ) ทำวิชชาหรืออวิชชาแล้วแต่กรณี ประมูลฤทธิ์กันเพื่อสอดละเอียดธรรมหรืออธรรมไปตามสาย

ธาตุธรรมของตน เข้าไปหล่อเลี้ยงเป็นอยู่ในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ ของกายสุดหยาบสุดละเอียดของสัตว์หรือมนุษย์นั้น มีอุปมาเหมือนบุคคล ๓ คน แย่งกันนั่งเก้าอี้ตัวเดียว เช่นว่าเมื่อฝ่ายธาตุธรรมขาวประมูลฤทธิ์ได้สิทธิอำนาจการปกครองบังคับกาย วาจา ใจของสัตว์หรือมนุษย์ใด และสัตว์หรือมนุษย์นั้นได้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบหรือประกอบกุศลกรรมทางกาย วาจา ใจ ระดับใดแล้ว กายในกาย ณ ภายในระดับคุณธรรมที่สัตว์หรือมนุษย์ปฏิบัติและ "ทรงอยู่" นั้น ก็จะปรากฏ (อุบัติ) ขึ้นเด่นอยู่ ใสสว่าง บริสุทธิ์อยู่ อุปมาเหมือนกดสวิชไฟ ให้สว่างไสวขึ้นตามส่วนฉะนั้น แต่เมื่อใดที่ธาตุธรรมสายดำประมูลฤทธิ์ได้สิทธิอำนาจการปกครองในสัตว์หรือมนุษย์ และสัตว์หรือมนุษย์นั้นปฏิบัติทางกาย วาจา และใจมิชอบ เป็นอกุศลกรรมในระดับใด กายในกาย ณ ภายในตามสายธาตุธรรมดำก็จะปรากฏเด่นขึ้น มีลักษณะที่มัวหมองไม่ผ่องใสหรือถึงดำ ส่วนกายในกายและธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ สายขาวก็ทำหน้าที่ได้น้อยลง หรือถึงดับหมด อุปมาดังกระแสไฟฟ้าตก หรือไฟฟ้าดับเพราะสวิชไฟฟ้าถูกปิด หรือหม้อแปลงไฟ หรือเครื่องกำเนิดไฟฟ้าถูกระเบิดเสียหาย เพราะฟ้าแลบ ฟ้าผ่า (ซึ่งความจริงฟ้าแลบฟ้าผ่าก็เป็นอวิชชาของสายดำของเขาจริง ๆ ด้วย)

ความเปลี่ยนแปลง ตามเหตุปัจจัยที่เป็นบุญกุศลหรือบาปอกุศลนี้ เกิดขึ้นทันทีตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรม ในขณะที่กายเนื้อหรือกายหยาบยังทำหน้าที่ดำเนินชีวิตอยู่ แต่ถ้ากายหยาบเป็นกายโอปปาติกะก็จะเปลี่ยนภพภูมิข้ามภพข้ามชาติได้ทันที ตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรมอีกเช่นกัน

(๓) ทำหน้าที่ไปเกิด มาเกิด กรณีที่สัตว์หรือมนุษย์ยังไม่บรรลุพระอรหัตผล และ/หรือกรณีธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้วชื่อว่า "พระนิพพาน" ทำหน้าที่เข้า "สอุปาทิเสสนิพพาน" ในขณะที่กายหยาบทำหน้าที่อยู่หรือยังมีชีวิตอยู่ และทำหน้าที่เข้า "อนุปาทิเสสนิพพาน" เมื่อกายสุดหยาบแตกทำลายคือ ตายลง

ดังที่ได้เคยกล่าวมาแต่ตอนต้นว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันสัตว์ได้ด้วยยากนั้น ก็ได้เสด็จอุบัติเกิดมีขึ้นแล้วในโลกด้วย "รูปกายอุบัติ" และ "ธรรมกายอุบัติ"

"รูปกายอุบัติ" นั่นเป็น ๒ วาระ คือ โอกกัมติสมัยหยั่งลงสู่พระครรภ์มารดา และนิกขมนสมัย ประสูติ (คลอด) จากพระครรภ์มารดา ส่วน "ธรรมกายอุบัติ" นั้นคือ อภิสัมโพธิสมัยตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

จะเห็นว่ามีหลักฐานแน่ชัดในพระไตรปิฎกว่า "โอกกัมติสมัยหยั่งลงสู่พระครรภ์มารดา" นั้นเป็นด้วย "รูปกายอุบัติ" วาระแรก รูปกายอุบัติในวาระแรกนี้ใช่อื่นไกล คือ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด ที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ เป็น

ณ ภายในละเอียด เข้าไปจนถึงอรูปพรหมละเอียด (หรือกายปฐมวิญญาณ เพราะเป็นกายแรกที่ถูกปรุงแต่งได้ด้วย**อเนญชาภิสังขาร**) **ซึ่งเป็นกายในกายที่สุดละเอียดของกายโลกิยะ และก็กายทุกกายสุดหยาบ นับจากกายมนุษย์ละเอียดถึงกายสุดละเอียดคือกายปฐมวิญญาณนี้เองที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเรียกว่า "เทวกาย หรือทิพย์กาย" ในมหาสมัยสูตร** ดังที่ได้แสดงและอ้างไว้ในตอนก่อนนี้แล้ว

แต่เนื่องจากทรงมาอุบัติขึ้นในมนุษย์โลก จึงต้องอาศัย "มนุษย์ธรรม" คือดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ (หยาบละเอียด) เป็นหลักในการหยั่งลงสู่พระครรภ์มารดา เพื่อตั้งปฏิสนธิวิญญาณขึ้นเป็นมนุษย์ ด้วยกายมนุษย์ละเอียด ซึ่งมีกายในกายเป็น ณ ภายในคือกายทิพย์ไปจนสุดละเอียดซ้อนอยู่ (กายละเอียดเหล่านี้เองที่พระพุทธองค์ทรงเรียกรวม ๆ ว่า "เทวกาย")

การมาตั้งปฏิสนธิวิญญาณนั้น ถ้าไม่ใช้พุทธจักษุของธรรมกายขยายดู จะเห็นเป็นแต่เพียงลักษณะเป็นจุดเล็กใส เท่าเมล็ดโพธิ์เมล็ดไทร หรือเท่าหยาดน้ำมันงาซึ่งติดอยู่ปลายขนจามรี ซึ่งมัณฑิมบุรุษสลัดเสียแล้ว ๗ ครั้งเท่านั้น แต่ถ้าใช้ตาธรรมกายขยายดูจะเห็นว่าเป็นธาตุละเอียดหรือธาตุสำเร็จของขันธ์ ๕ คือ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ ส่วนละเอียด ที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไป ใสละเอียดกว่ากันเข้าไปตามลำดับของขันธ์ และมีธาตุละเอียดของอายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจจ์ ๔ ปฏิจจสมุปบาทธรรม ๑๒ ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กัน เข้าไปจนสุดละเอียดอีกด้วยตามลำดับ

ธาตุละเอียดของรูปขันธ์ ขยายส่วนหยาบออกมาเป็นดวงกาย อันเป็นที่ตั้งของธาตุทั้ง ๖ คือ ธาตุน้ำ ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศธาตุ และวิญญาณธาตุ และเป็นที่ตั้งของธรรม คือ ธรรมชาติ ๓ ฝ่าย ได้แก่ กุสลาธัมมา หรือธรรมขาว อัพยากตาธัมมา หรือธรรมกลาง อกุสลาธัมมา หรือธรรมดำแล้วแต่กรณี...กรณีที่เป็นธรรมขาว ระดับ "มนุษย์ธรรม" ขึ้นไป จึงรวมเรียกดวงธรรมทั้งดวงนั้นว่า "ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์" ใสบริสุทธิ์ขนาดประมาณเท่าฟองไข่แดงของไข่ไก่หรือกว่านั้น หรือเรียกว่า "**ดวงปฐมมรรค**" หนทางเบื้องต้นไปสู่มรรคผลนิพพาน เพราะถ้าปฏิบัติภาวนา เข้าทางกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายในกายไปจนสุดละเอียด ก็จะถึงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายอันเป็นกายโลกุตตระ ให้ถึงธรรมกายมรรค ธรรมกายผล พระนิพพานและอายตนนิพพาน "ดวงกาย" นี้เองจะขยายและเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นรูปกายมนุษย์หยาบหรือกายเนื้อ เริ่มแต่เป็นทารกในครรภ์พระมารดา แล้วคลอดออกมาเป็นเจ้าชายสิทธัตถะนั่นเอง

ธาตุละเอียดของเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ ก็จะขยาย

ส่วนหยาบออกมาเป็น "**ดวงเห็น**" ขนาดประมาณเท่าเบ้าตา "**ดวงจำ**" ขนาดประมาณเท่าลูกตาทั้งหมด "**ดวงคิด**" ขนาดประมาณเท่าดวงตาดำ และ "**ดวงรู้**" ขนาดประมาณเท่าแววตาขาวใสบริสุทธิ์ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปข้างใน ศูนย์กลางตรงกัน ธรรมชาติ ๔ อย่างนี้เองที่ขยายส่วนหยาบออกมาเป็น "ใจ" โดยมี "จิต" และ "วิญญาณ" ของกายมนุษย์หยาบหรือกายเนื้อซ้อนอยู่ด้วย

ข้อมูลจากหลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ที่ถูกต้องรับกันหมดดังนี้ว่า ธรรมชาติของใจนั้นเห็นได้ดังบาลีพระพุทธภาษิตในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท จิตตวรรค ข้อ ๑๓ หน้า ๑๘ พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕ แสดงไว้ความว่า "**ผู้มีปัญญาพึงรักษาจิตที่เห็นได้ยากนัก ละเอียดนัก มักตกไปในอารมณ์ที่ใคร่ เพราะจิตที่คุ้มครองไว้ดีแล้วย่อมนำความสุขมาให้**"

นาม-รูป (อันเกิดแต่วิญญาณ สังขาร และอวิชชา เป็นเหตุเป็นปัจจัย) **เป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ** (ข้ามภพ ข้ามชาติ) และชรา มรณะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส **ตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรม ก็โดยนัยนี้...นี่ว่าเฉพาะความอุบัติขึ้นด้วย "มนุษย์ธรรม" เป็นกายมนุษย์หยาบ (กายเนื้อ) ซึ่งจัดเป็นกายโลกิยะ ระดับ "สุคติภพ"** ขั้นต้น

ส่วนการอุบัติขึ้นด้วยรูปกายทุคติด้วยธรรมภาคดำ หรือ "**อกุศลกรรม**" ต่าง ๆ **ที่เป็นชนกกรรมประจำอยู่ ณ ศูนย์กลางกายทุคตินำให้ไปเกิดในทุคติภพ" อีกต่อไป ก็เป็นไปโดยนัยที่คล้ายกันนี้ แต่เป็นธรรมสายดำหรือธรรมฝ่ายบาปอกุศลหรือภาคมาร**

ส่วนการอุบัติด้วย "กายธรรม" นั้น **ก็อุบัติขึ้นในทันทีที่จิตพ้นจากอวิชชาห่อหุ้ม (อุปมาเหมือนกดถูกสวิชไฟฟ้าให้ดวงไฟสว่างไสวขึ้น)**

ธรรม" จากสุดหยาบคือกายธรรมโคตรภูหยาบ ไปจนสุดละเอียดคือธรรมกายพระอรหัตละเอียด และถึงธรรมกายตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ตามลำดับภูมิโลกุตตรธรรม และบารมีที่สร้างสมอบรมมา (บารมี อุปบารมี ปรมัตถ์บารมี) **ไม่เท่ากัน** เช่นบารมีของปรกติสาวก บารมีของพระอัครสาวก พุทธอุปฐาก พุทธบิดาพุทธมารดา พระปัจเจกพุทธเจ้า หรือพระ–สัพพัญญูพุทธเจ้าที่จะเข้านิพพานถอดกาย และสูงสุดถึงนิพพานเป็น เป็นต้น

เฉพาะกายธรรมที่บรรลุพระอรหัตผลแล้ว ชื่อว่า "พระนิพพาน" นั้น ขณะเมื่อกายโลกิยะส่วนหยาบยังทำหน้าที่ดำเนินชีวิตอยู่ ก็จะทำหน้าที่เข้า "สอุปาทิเสสนิพพาน" ต่อเมื่อขันธ์ ๕ แตกทำลาย คือ ตายแล้ว พระนิพพานที่สุดละเอียดก็จะทำหน้าที่เข้า "อนุปาทิเสส-นิพพาน" ไปปรากฏยั่งยืนอยู่ในอายตนนิพพาน ประทับเข้านิโรธสงบตลอดกันหมดที่นั่น

มีจำนวนนับประมาณมิได้ ฯลฯ

หน้าที่ของกายในกาย อันมีธาตุธรรมเห็น จำ คิด รู้ และภพ (เป็น) หรือสุดละเอียดไปถึงกายธรรมอันมีอายตนนิพพาน (เป็น) ซ้อนอยู่ ยังมีละเอียดพิสดารกว่านี้อีกมากมายนัก จะเห็นแจ้ง รู้แจ้งได้ ก็แต่โดยพุทธจักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา และความสว่าง (เพราะปราศจากอวิชชาห่อหุ้ม) ของธรรมกายเท่านั้น

ธรรมกายนั้นแหละคือที่พึ่งอันแท้จริงของสัตว์โลกผู้มีปัญญา ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงกับวัจฉโคตต์ปริพาชกว่า "ธรรมนี้เป็นสภาพลึก เห็นได้ยาก ตรัสรู้ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบ ประณีต คิดเดาด้วยเหตุผลธรรมดาไม่ได้ (หยั่งไม่ได้ด้วยตรรก) เป็นธรรมละเอียด เป็นวิสัยที่บัณฑิตเท่านั้นที่จะถึงรู้ได้" (มีมาในอัคคิวัจฉิโคตตสูตร เล่มที่ ๑๓ ข้อ ๒๔๘–๒๕๒ หน้า ๒๔๕–๒๔๙ เฉพาะตอนท้ายสูตร พระไตรปิฎกมัชฌิมนิกาย มัชฌิม–ปัณณาสก์)

๕. เอกายนมรรค ทางสายเอก ให้ถึงธรรมกาย และบรรลุมรรค ผล นิพพาน

โดยเหตุที่มนุษย์และสัตว์โลกทั้งหลาย ต่างมีกายในกายเป็นทั้ง ณ ภายนอกและ ณ ภายใน ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปข้างในจนสุดกายหยาบกายละเอียด ตั้งแต่ระดับ **โลกิยะ** (ที่เป็นทุคติและสุคติด้วยบาปอกุศลหรือบุญกุศลปรุงแต่ง) ขึ้นไป จนถึง **กายโลกุตระ** (กายธรรมหรือธรรมกายซึ่งพ้นจากอำนาจความปรุงแต่งทั้งปวง) ไปจนสุดละเอียด และแต่ละกายต่างมีชีวิตจิตใจทำหน้าที่ถ่ายทอดถึงกันสุดกายหยาบกายละเอียดในการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลที่เกี่ยวเนื่องกันดุจลูกโซ่ อันให้ผลเป็นทุกข์บ้าง สุขบ้าง ตามเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่งสัตว์หรือมนุษย์ในระดับโลกิยะนั้น ๆ และหรือพ้นทุกข์ ตามส่วนแห่งคุณธรรมของกายธรรมซึ่งทำหน้าที่ "เด่น" หรือ "ทรง" คุณธรรมอันบริสุทธิ์นี้อยู่นี้เอง ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ผู้รู้แจ้งโลกและนิพพาน และผู้ทรงพระกรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่แก่สัตว์โลกทั้งหลาย ให้ศึกษาและปฏิบัติธรรม ให้รู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะของธรรมชาติทั้งหลายเหล่านี้ว่า ทุกข์ตามที่เป็นจริงมีอย่างไร เหตุในเหตุถึงต้น ๆ เหตุให้เกิดทุกข์แท้ ๆ มีอย่างไร สภาวะที่ทุกข์ดับเพราะเหตุดับมีได้เป็นได้จริงอย่างไร หนทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ทั้งหลายถึงสิ้นเชิงโดยแท้มีอย่างไร เพื่อให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้พ้นทุกข์ตามพระพุทธองค์

โดยการศึกษาและปฏิบัติตามทางสายเอก (เอกายนมรรค) เพื่อละ (วางความยึดมั่นถือมั่นด้วยตัณหาและความหลงผิด) ธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งอันหาแก่นสารสาระใด ๆ มิได้ เพราะเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา นั้นเสีย แล้วเข้าถึงกายธรรมหรือธรรมกาย อันพ้นจากอำนาจความปรุงแต่งและเป็นพระนิพพานคือธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลตามรอยบาทพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ (ดังปรากฏตามเอกสารหลักฐานในพระไตรปิฎกที่อ้างถึงแล้วในตอนต้น ๆ)

ทางสายเอก (เอกายนมรรค ทางนี้ทางเดียว) คือการศึกษาและปฏิบัติธรรม อันให้มีสติพิจารณาเห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต และเห็นธรรมในธรรมเป็นทั้ง ณภายนอกและภายใน ซึ่งรวมเรียกว่า **มหาสติปัฏฐาน ๔ ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า**ได้ทรงแสดงพระพุทธดำรัสไว้ว่า (ในทีฆนิกาย มหาวรรค หน้า ๓๒๕ – ๓๕๑ และในมัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ เล่ม ๑๒ หน้า ๑๐๓ – ๑๒๗ ในพระสุตตันตปิฎก)

"**เอกายโน อยํ ภิกฺขเว มคฺโค** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นหนทางที่ไปอันเอก (ทางนี้ทางเดียวและเป็นที่ไปของบุคคลผู้เดียว) **สตฺตานํ วิสุทฺธิยา** เพื่อความหมดจดวิเศษ

ของสัตว์ทั้งหลาย **โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย** เพื่อข้ามพ้นความโศกและความร่ำไรเสีย **ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย** เพื่ออัสดงดับไป แห่งเหล่าทุกข์และโทมนัส **ญายสฺส อธิคมาย** เพื่อบรรลุธรรมที่ถูก **นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย** เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง **ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา** หนทางนี้คือสติปัฏฐาน (ธรรมเป็นที่ตั้งทั่วไปแห่งสติ) ๔ อย่าง **กตเม จตฺตาโร** สติปัฏฐาน ๔ อย่าง อะไรบ้าง?

๑. **อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายเนือง ๆ อยู่ **อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโท มนสฺสํ** มีความเพียรเผากิเลส มีสัมปชัญญะ (ความรู้สึก) มีสติ (ความระลึก) นำอภิชฌาและโทมนัส (ความยินดีและความยินร้าย) ในโลกเสียให้พินาศ

๒. **เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ** เธอย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาเนือง ๆ อยู่ **อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** มีความเพียรเผากิเลส มีสัมปชัญญะ มีสติ นำอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียให้พินาศ"

๓. **จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ** เธอย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตเนือง ๆ อยู่ **อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** มีความเพียรเผากิเลส มีสัมปชัญญะ มีสติ นำอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียให้พินาศ

๔. **ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ** เธอย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมเนือง ๆ อยู่ **อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** มีความเพียรเผากิเลส มีสัมปชัญญะ มีสติ นำอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียให้พินาศ"

สติปัฏฐาน ๔ นี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่พระภิกษุทั้งหลายที่กัมมาสธรรมนิคม ในแคว้นกุรุ ณ ที่นั้น พระพุทธองค์ก็ได้ทรงแสดง**ตัวอย่าง**วิธีเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ทีละข้อ ๆ เป็นตอน ๆ พร้อมด้วยทรงสรุปและทรงแสดงอานิสงส์ของการเจริญสติปัฏฐานในแต่ละตอนมีข้อความคล้ายกัน ดังตัวอย่างการเจริญภาวนาให้**มีสติพิจารณาเห็นกายในกายเป็นทั้ง ณ ภายนอกและ ณ ภายใน** (ซึ่งแสดงตอนพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต และเห็นธรรมในธรรม เป็นทั้ง ณ ภายนอกและ ณ ภายในเช่นเดียวกัน)

อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อย่างนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายเป็นกายในบ้าง **พหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ** ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายเป็นภายในบ้าง **อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ** ย่อมพิจารณาเห็นภายในกาย ทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง **สมุทยธมฺมานุปสฺสีวา กายสฺมึ วิหรติ** ย่อมพิจารณาเห็นธรรมดาคือความเกิดขึ้นในกายบ้าง **วยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ** ย่อมพิจารณาเห็นธรรมดาคือความเสื่อม

ไปในกายบ้าง **สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ** ย่อมพิจารณาเห็นธรรมดาคือทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมไปในกายบ้าง **อตฺถิ กาโยติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ** ก็หรือสติ (ความระลึก) ว่ากายมีอยู่ เข้าไปตั้งอยู่เฉพาะหน้าแก่เธอนั้น **ยาวเทว ญาณมตฺตาย** แต่เพียงสักว่าญาณ (ความรู้) **ปติสฺสติมตฺตาย** แต่เพียงสักว่าความอาศัยระลึก **อนิสฺสิโต จ วิหรติ** เธอย่อมมีสันดานอันตัณหาและทิฏฐิไม่อาศัยอยู่ด้วย **น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ ย่อมไม่ถือมั่นอะไร ๆ ในโลกด้วย เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายเนือง ๆ อยู่อย่างนี้แล

ตัวอย่างวิธีเจริญสติปัฏฐาน ๔ เป็นข้อ ๆ ใน ๔ ตอน มีหัวข้อดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ มีสติพิจารณาเห็นกายในกาย ณ ภายนอกและ ณ ภายใน ได้แก่

๑.๑ ข้อกำหนดด้วยลมหายใจออกและเข้า (อานาปานปพฺพํ)

๑.๒ ข้อกำหนดด้วยอิริยาบท (อิริยาปถปพฺพํ)

๑.๓ ข้อกำหนดด้วยสัมปชัญญะ (สมฺปชญฺญปพฺพํ)

๑.๔ ข้อกำหนดด้วยกายเป็นของปฏิกูล (ปฏิกูลปพฺพํ)

๑.๕ ข้อกำหนดด้วยธาตุ (ธาตุปพฺพํ)

๑.๖ ข้อกำหนดด้วยป่าช้า ๙ ข้อ (นวสีวถิกาปพฺพํ)

ตอนที่ ๒ มีสติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา ณ ภายนอกและ ณ ภายใน ได้แก่การมีสติพิจารณา

๒.๑ รู้รสสุขเวทนาที่มีอามิส หรือที่ไม่มีอามิส

๒.๒ รู้รสทุกขเวทนาที่มีอามิส หรือที่ไม่มีอามิส

๒.๓ รู้รสอทุกขมสุขเวทนาที่มีอามิส หรือที่ไม่มีอามิส

ตอนที่ ๓ การมีสติพิจารณาเห็นจิตในจิต ณ ภายนอกและ ณ ภายใน ได้แก่การมีสติรู้ชัดว่า

๓.๑ จิตมีราคะ หรือหายจากราคะ

๓.๒ จิตมีโทสะ หรือจิตหายจากโทสะ

๓.๓ จิตมีโมหะ หรือจิตหายจากโมหะ

๓.๔ จิตหดหู่ หรือจิตฟุ้งซ่าน

๓.๕ จิตเป็นมหรคต (มีน้ำใจใหญ่ด้วยพรหมวิหาร) หรือไม่เป็นมหรคต

๓.๖ จิตมีธรรมยิ่งกว่า

๓.๗ จิตเป็นสมาธิ หรือจิตไม่เป็นสมาธิ

๓.๘ จิตหลุดพ้นแล้ว หรือจิตยังไม่หลุดพ้น

ตอนที่ ๔ การมีสติพิจารณาเห็น ธรรมในธรรม ณ ภายนอก และ ณ ภายใน ได้แก่ การมีสติพิจารณาเห็นชัดว่า

๔.๑ มีนิวรณ์ ๕ (ได้แก่ กามฉันทะ, พยาบาท, ถีนมิทธะ, อุทธัจจะ กุกกุจจะ, วิจิกิจฉา) หรือไม่มี ณ ภายในจิตใจ (นิวรณปพฺพํ)

๔.๒ มีอุปาทานในขันธ์ ๕ (ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ) เกิดขึ้น และดับไป (ขนฺธปพฺพํ)

๔.๓ อายตนะ ๑๒ ที่เกิดแห่งสัญโญชน์คือกิเลสเครื่องร้อยรัดให้ติดอยู่กับโลก กล่าวคือ สัญโญชน์ย่อมเกิดขึ้นโดยอาศัยตาและรูป, หูและเสียง, จมูกและกลิ่น, ลิ้นและรส กายและสิ่งที่สัมผัสถูกต้องด้วยกาย ใจ และเรื่องที่รู้ได้ด้วยใจ อย่างไร หรือสัญโญชน์ที่ยังไม่เกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นด้วยประการใด และความละสัญโญชน์ที่เกิดขึ้นแล้วนั้นได้ด้วยประการใด ตลอดถึงความที่สัญโญชน์อันตนละได้แล้ว ย่อมไม่เกิดขึ้นต่อไปได้เพราะเหตุใด (อายตนปพฺพํ)

๔.๔ สัมโพชฌงค์ (ธรรมสามัคคีเป็นองค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้) ๗ คือ สติ–สัมโพชฌงค์, ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์, วิริยสัมโพชฌงค์, ปีติสัมโพชฌงค์, ปัสสัทธิสัม–โพชฌงค์, สมาธิสัมโพชฌงค์ และอุเบกขาสัมโพชฌงค์ **มีหรือไม่มีในจิต** หรือสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้นด้วยประการใด หรือความเจริญของสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วด้วยประ–การใด (โพชฺฌงฺคปพฺพํ)

๔.๕ อริยสัจจ์ ๔ คือ **ทุกขสัจจ์ ทุกขสมุทัยสัจจ์ ทุกขนิโรธสัจจ์ และทุกข–นิโรธคามินีปฏิปทาสัจจ์** (ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ สภาวะที่ทุกข์ดับเพราะเหตุดับ ข้อปฏิบัติให้ถึงธรรมเป็นที่ดับทุกข์) กล่าวคือ

๔.๕ (๑) **ให้รู้แจ้งเห็นจริงว่า ความเข้าใจไปยึดมั่นถือมั่นในสังขารทั้งหลายที่ประกอบด้วยบุญปรุงแต่ง** (ในระดับมนุษย์ธรรมและทิพย์ธรรม) อันชื่อว่า **"ปุญญา–ภิสังขาร"** ก็ดี **ด้วยรูปฌาน อรูปฌานปรุงแต่ง** (ในระดับพรหมธรรม) ชื่อว่า **"อเนญชาภิ–สังขาร"** ก็ดี หรือ ด้วย**บาปอกุศลปรุงแต่ง**อันชื่อว่า **"อปุญญาภิสังขาร"** ก็ดี **ด้วยตัณหาและความหลงผิด** (ทิฏฐิอันมีอวิชชาเป็นเหตุนำ เหตุหนุน) **ว่าเป็น ตัว ตน บุคคล เรา เขา ของเรา ของเขา แล้วเพียงใด ย่อมเป็นทุกข์ เดือดร้อน เพียงนั้น** นี้คือ **ทุกข์สัจจ์ ซึ่งควรกำจัดหรือดับให้หมดสิ้นไป**

๔.๕ (๒) **ให้รู้แจ้งว่า อวิชชา** เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิด**ความปรุงแต่ง**ทาง

กาย วาจา และใจ (สังขาร), **สังขาร** เป็นปัจจัยให้เกิด**วิญญาณ, วิญญาณ** เป็นปัจจัยให้เกิด**นาม - รูป, นาม - รูป** เป็นปัจจัยให้เกิด**สฬายตนะ, สฬายตนะ** เป็นปัจจัยให้เกิด**ผัสสะ, ผัสสะ** เป็นปัจจัยให้เกิด**เวทนา, เวทนา** เป็นปัจจัยให้เกิด**ตัณหา, ตัณหา** เป็นปัจจัยให้เกิด**อุปาทาน, อุปาทาน** เป็นปัจจัยให้เกิด**ภพ, ภพ**เป็นปัจจัยให้เกิด **ชาติ, ชาติ** เป็นปัจจัยให้เกิด **ชรา มรณะ ทุกข์** ฯลฯ รวมเรียกว่า **ปฏิจจสมุปบาทธรรม** คือ เหตุในเหตุอันเกี่ยวเนื่องกันให้เกิดทุกข์ นี้คือ **สมุทัยสัจจ์** แท้ ๆ **ควรละ**

๔.๕ (๓) **ให้รู้แจ้งว่า สภาวะที่ทุกข์ดับ เพราะเหตุดับ มีได้จริง** คือ **นิโรจ–สัจจ์ ควรทำให้แจ้ง** และ

๔.๕ (๔) **ให้รู้แจ้งว่า หนทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์นั้นมีจริงแท้** คือ **มรรคสัจจ์ ควรทำให้เจริญ**

โดยให้ปฏิบัติธรรมตามทางสายเอก (เอกายนมรรค) คือ **มหาสติปัฏฐาน ๔** กล่าวคือ **ให้มีสติพิจารณาเห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต** และ**เห็นธรรมในธรรม เป็นทั้ง ณ ภายนอก** (นับตั้งแต่กายเนื้อมนุษย์เป็นต้น) และ **ทั้ง ณ ภายใน**ไปจนสุดกายหยาบกายละเอียด **ให้เห็นความเกิดขึ้น** และความเสื่อมไปของสังขาร (ว่าเป็น**อนิจจัง ทุกขัง** และ**อนัตตา**)แล้ว **คลายความยึดมั่นถือมั่นในสังขารทั้งหลายเหล่านั้น** (ธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลาย ได้แก่ สังขารของมนุษย์ ทิพย์ พรหม อรูปพรหม และสังขารของสัตว์โลกในทุคติภูมิ รวมทั้งสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกันได้แก่โลกธรรมทั้ง ๘ อันมีลาภ ความเสื่อมลาภ, ยศ ความเสื่อมยศ, สรรเสริญ นินทา, ความสุข ความทุกข์ เป็นต้น) **ด้วยตัณหา** และ**ทิฏฐิ** (คือความหลงผิดคิดว่าเป็นตัวตน บุคคล เรา เขา ของเรา ของเขา) **เสียได้แล้ว**เพียงใด

พึงปฏิบัติ เพื่อความเข้าถึงธรรมกาย มรรคผลยิ่ง ๆ ขึ้นไปเพียงนั้น และเป็นพระนิพพาน คือธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้ว ซึ่งเป็นธรรมชาติที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งหรืออยู่เหนือความปรุงแต่งทั้งปวง เป็น**วิสุทธิสัตว์** หรือ **วิสุทธิขันธ์** เป็น **วิราคธาตุ วิราคธรรม**ล้วน ๆ จึงไม่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) และกลับเป็นกายหรือธาตุธรรมที่ยั่งยืนและเป็นสุขด้วยสันติ ไม่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารจักรอีกต่อไป สมดังพระบาลีพุทธภาษิตว่า **นิพพานํ ปรมํ สุขํ (นิพพานเป็นบรมสุขอย่างยิ่ง)**

ที่กล่าวมานี้ มีข้อสังเกตว่า ตัวอย่างวิธีการเจริญภาวนาให้มีสติพิจารณาเห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต และเห็นธรรมในธรรม เป็นทั้ง ณ ภายในและ ณ ภายนอก ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงไว้ที่มีปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตรนี้ เป็นเพียงการแสดง

เฉพาะการ พิจารณาในกายหยาบหรือกายเนื้อของผู้เจริญภาวนาเอง ชื่อว่า "เป็น ณ ภายใน" กับการพิจารณาในกายผู้อื่น ชื่อว่า "เป็น ณ ภายนอก" เท่านั้น หาได้ปรากฏพระพุทธดำรัสถึงการพิจารณาเห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต และเห็นธรรมในธรรม เป็น ณ ภายในนับจากกาย เวทนา จิต และธรรมของกายมนุษย์หยาบนี้ต่อไปจนสุดละเอียด จนถึง "**ธรรมกาย**" อันเป็นกายโลกุตตรอันพ้นโลกไม่

แต่กลับไปมีปรากฏพระพุทธดำรัสอยู่ณ ที่อื่นในพระไตรปิฎก อันแสดงถึงกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม เป็น ณ ภายใน เช่นเรื่อง "ทิพยกาย หรือ เทวา-กาย" ในมหาสมัยสูตร และภพภูมิต่าง ๆ ทั้งที่เป็น "สุคติภพ" และ "ทุคติภพ" ของสัตว์ในโลกอื่น เช่นในเทวโลก หรือโลกของสัตว์นรก ฯลฯ เป็นต้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือว่า "พระพุทธองค์ เสด็จอุบัติแท้โดยธรรมกาย" บางครั้งก็ทรงเรียกว่า "พรหมกาย" ซึ่งเป็นอสังขตธาตุอสังขตธรรม เมื่อทรงบรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ในขณะที่ทรงพระชนมชีพอยู่ โดยมีความเปรียบเทียบกับ "รูปกาย หรือ สรีรกาย" ซึ่งเป็นกายหรือรูปสังขารที่ประ-กอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง เป็นสังขตธาตุ สังขตธรรม ดังปรากฏมีในหลักฐานพระไตรปิฎกที่อ้างถึงข้างต้น

ครั้งเมื่อมาปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย ผ่านกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม เป็น ณ ภายในจากกาย ณ ภายนอก คือ กายมนุษย์หยาบ ก็จะเห็นกายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด พรหมหยาบ พรหมละเอียด อรูปพรหมหยาบ อรูปพรหมละเอียดแล้วก็ถึง "**ธรรมกาย**" ตามที่พระพุทธองค์และพระอรหันต์หลายองค์ได้แสดงไว้แล้ว และมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกดังกล่าว

จึงเป็นที่แน่ชัดว่า พระพุทธดำรัสที่มีปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตรนั้น เป็นเพียงตัวอย่างของการเจริญภาวนาให้มีสติพิจารณาเห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต และเห็นธรรมในธรรม แต่เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น โดยที่ความจริงแล้ว สภาวธรรมนี้ คือกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรมนั้นมีความละเอียดพิสดารตามระดับภูมิธรรม ภูมิปัญญา และบารมีของแต่ละท่านที่จะพึงรู้แจ้ง เห็นแจ้งได้ ดังจะขอยกตัวอย่างของการเจริญภาวนา เห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต และเห็นธรรมในธรรม **ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงอาการตรัสรู้ของพระองค์เอง** มีปรากฏตามบาลีพระพุทธภาษิต มีมาในโพธิราชกุมารสูตร ราชวรรค ม.ม. ๑๓/๔๕๙/๕๐๕, สคารวสูตร พราหมณ์วรรค ม.ม. ๓/๖๘๖/๗๕๕ แปลความว่า

"ราชกุมาร! ครั้นเรากลืนกินอาหารหยาบทำกายให้มีกำลังได้แล้ว, เพราะสงัดจากกาม

และอกุศลกรรมทั้งหลาย จึงบรรลุ **ฌานที่ ๑** มีวิตกวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกแล้วแลอยู่ เพราะสงบวิตกวิจารเสียได้ จึงบรรลุ **ฌานที่ ๒** เป็นเครื่องผ่องใสในภายใน เป็นที่เกิดสมาธิแห่งใจ ไม่มีวิตกวิจาร มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิแล้วแลอยู่ เพราะความจางไปแห่งปีติย่อมอยู่อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุ **ฌานที่ ๓** อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้ากล่าวว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข และเพราะละสุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน จึงได้บรรลุ**ฌานที่ ๔** อันไม่ทุกข์ไม่สุข มีแต่ความที่สติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่"

ความในวรรคนี้ แสดงถึงการที่พระพุทธองค์ได้ทรงมีสติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ นิวรณ์ ๕ และต่อจากนี้โปรดพิจารณาการมีสติพิจารณาเห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา ของพระองค์เองในอดีตชาติโดยการระลึกชาติของพระองค์เอง และสัตว์อื่นดูนับภพนับชาติไม่ถ้วนดังต่อไปนี้

"เรานั้น ครั้นเมื่อจิตตั้งมั่นบริสุทธิ์ผ่องใสไม่มีกิเลส ปราศจากกิเลสเป็นธรรมชาติอ่อนโยนควรแก่การงาน ถึงความไม่หวั่นไหวตั้งอยู่เช่นนี้แล้ว ได้น้อมจิตไปเฉพาะต่อ**ปุพเพ-นิวาสานุสติญาณ** เรานั้นระลึกถึงขันธ์ที่เคยอยู่อาศัยในภพก่อนได้หลายประการ คือระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติ สามชาติ สี่ชาติ ห้าชาติ, สิบชาติ ยี่สิบชาติ สามสิบชาติ สี่สิบชาติ ห้าสิบชาติ, ร้อยชาติ พันชาติ แสนชาติบ้าง ตลอดหลายสังวัฏฏกัปป์ หลายวิวัฏฏกัปป์ หลายสังวัฏฏกัปป์ และวิวัฏฏกัปป์บ้าง ว่าเมื่อเราอยู่ในภพโน้น มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรมีวรรณะมีอาหาร อย่างนั้น ๆ, เสวยสุขและทุกข์เช่นนั้น มีอายุสูงสุดเท่านั้น ๆ, ครั้นจุติจากภพนั้นแล้วได้เกิดในภพโน้น มีชื่อ โคตร วรรณะ อาหาร อย่างนั้น ๆ, ได้เสวยสุขและทุกข์เช่นนั้น มีอายุสุดลงเท่านั้น, ครั้นจุติจากภพนั้น ๆ ๆ ๆ แล้วมาเกิดในภพนี้ฯ เรานั้นระลึกถึงธันธ์ที่เคยอยู่อาศัยในภพก่อนได้หลายประการ พร้อมทั้งอาการและลักษณะดังนี้,ฯ ราชกุมาร นี่เป็น**วิชชาที่ ๑** ที่เราได้บรรลุแล้วในยามแรกแห่งราตรี อวิชชาถูกทำลายแล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว, ความมืดถูกทำลายแล้ว ความสว่างเกิดขึ้นแทนแล้ว เช่นเดียวกับที่เกิดแก่ผู้ไม่ประมาท มีเพียรเผาบาป มีตนส่งไปแล้วแลอยู่ โดยควรฯ"

และในวรรคต่อไปนี้อีกสองวรรคสุดท้ายนั้น ก็เป็นการเจริญภาวนามีสติพิจารณาเห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต และเห็นธรรมในธรรม เป็นทั้ง ณ ภายนอกและ ณ ภายในพร้อมโดยสมบูรณ์ ถึงความบรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ดังต่อไปนี้

"เรานั้น ครั้นเมื่อจิตตั้งมั่นบริสุทธิ์ผ่องใสไม่มีกิเลส ปราศจากกิเลสเป็นธรรมชาติ

อ่อนโยน ควรแก่การงาน ถึงความไม่หวั่นไหวตั้งอยู่เช่นนี้แล้ว ได้น้อมจิตไปเฉพาะต่อ **จุตูปปาตญาณ** เรามีจักขุทิพย์บริสุทธิ์กว่าจักขุของสามัญมนุษย์ ย่อมแลเห็นสัตว์ทั้งหลายจุติอยู่ บังเกิดอยู่ เลวทราม ประณีต มีวรรณะดี มีวรรณะเลว มีทุกข์ มีสุข เรารู้แจ้งชัดหมู่สัตว์ผู้เข้าถึงตามกรรมว่า "ผู้เจริญทั้งหลาย! สัตว์เหล่านี้หนอ ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต พูดติเตียนพระอริยเจ้าทั้งหลาย เป็นมิจฉาทิฏฐิ ประกอบการงานด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เบื้องหน้าแต่กายแตกตายไป ล้วนพากันเข้าสู่อบายทุคติวินิบาตนรกฯ ท่านผู้เจริญทั้งหลาย! ส่วนสัตว์เหล่านี้หนอ ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่มีติเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ ประกอบการงานด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิ เบื้องหน้าแต่กายแตกตายไป ย่อมพากันเข้าสู่สุคติ โลกสวรรค์ เราจักมีจักขุทิพย์บริสุทธิ์ล่วงจักขุสามัญมนุษย์เห็นเหล่าสัตว์ผู้จุติอยู่ บังเกิดอยู่ เลว ประณีต มีวรรณะดี วรรณะทราม มีทุกข์ มีสุข รู้ชัดหมู่สัตว์ผู้เข้าถึงตามกรรมได้ฉะนี้ฯ ราชกุมาร! นี่เป็น **วิชชาที่ ๒** ที่เราได้บรรลุแล้วในยามกลางแห่งราตรี อวิชชาถูกทำลายแล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว ความมืดถูกทำลายแล้ว ความสว่างเกิดขึ้นแทนแล้ว เช่นเดียวกับที่เกิดแก่ผู้ไม่ประมาท มีเพียรเผาบาป มีตนส่งไปแล้วแลอยู่ โดยควร ฯ

เรานั้น ครั้นจิตตั้งมั่นบริสุทธิ์ผ่องใสไม่มีกิเลส ปราศจากกิเลส เป็นธรรมชาติอ่อนโยนควรแก่การงาน ถึงความไม่หวั่นไหวตั้งอยู่เช่นนี้แล้ว ก็น้อมจิตไปเฉพาะต่อ**อาสวักขยญาณ** เราย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่เหตุแห่งทุกข์ นี่ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ นี่ทางให้ถึงความดับไม่มีเหลือแห่งทุกข์ และเหล่านี้เป็นอาสวะทั้งหลาย นี้เหตุแห่งอาสวะทั้งหลาย ความดับไม่มีเหลือแห่งอาสวะทั้งหลาย นี้เป็นทางให้ถึงความดับไม่มีเหลือแห่งอาสวะทั้งหลาย เมื่อเรารู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จิตก็พ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ ครั้นจิตพ้นวิเศษแล้ว ก็เกิดญาณหยั่งรู้ว่าจิตพ้นแล้ว เรารู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์จบแล้ว กิจที่ต้องทำได้ทำสำเร็จแล้ว กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความ หลุดพ้นเป็นอย่างนี้มิได้มีอีก ฯ ราชกุมารนี่เป็น **วิชชาที่ ๓** ที่เราได้บรรลุแล้วในยามปลายแห่งราตรี อวิชชาถูกทำลายแล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว ความมืดถูกทำลายแล้ว ความสว่างเกิดขึ้นแทนแล้ว เช่นเดียวกับที่เกิดแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีเพียรเผาบาป มีตนส่งไปแล้วแลอยู่ โดยควร.ฯ"

พระพุทธดำรัสนี้ เป็นเนื้อความย่อ

สำหรับผู้ปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย ถึงธรรมกายแล้ว โปรดดูวิธีการเจริญภาวนาน้อมเข้าสู่ "ปุพเพนิวาสนุสติญาณ" "จุตูปปาตญาณ" และ "อาสวักขยญาณ" ในรายละเอียดทางปฏิบัติได้จากในหนังสือ **ทางมรรค ผล นิพพาน - รวมธรรมปฏิบัติตามแนววิชชาธรรมกาย**, (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๓) ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๓๔๑–๓๕๐

วิธีการเจริญภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายนั้น มีมหาสติปัฏฐาน ๔ อยู่ในตัวพร้อมเสร็จ ดังมีรายละเอียดในทางปฏิบัติโดยละเอียดในหนังสือ "ทางมรรค ผล นิพพานฯ" อยู่แล้ว หากปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายแล้ว จะเข้าใจทราบซึ้งด้วยตัวของท่านเองยิ่งกว่าคำบรรยายมากมายนัก ณ ที่นี้ จึงเพียงแต่จะสรุปและชี้ให้เห็นว่า เป็นมหาสติปัฏฐาน ๔ อย่างไร ดังต่อไปนี้

ในระยะเริ่มการปฏิบัติภาวนาในขั้นสมถกัมมัฏฐาน ที่มีอุบายวิธีประคองใจให้หยุดนิ่ง เป็นอารมณ์เดียว ณ ที่ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ เหนือระดับสะดือประมาณ ๒ นิ้วมือ โดยให้กำหนดบริกรรมนิมิต ตรึกนึกให้เห็นดวงแก้วกลมใส ใจอยู่ในกลางของกลางดวงกลมใส ตรงศูนย์กลางกายไว้เรื่อย และให้กำหนดบริกรรมภาวนาว่า "สัมมาอะระหัง ๆ ๆ" เพื่อช่วยประคองใจให้หยุดนิ่งสนิทโดยง่ายยิ่งขึ้นนั้น เมื่อใจรวมหยุดเป็นจุดเดียวแล้ว จะปรากฏเห็นเป็นดวงกลมใสแจ่มเกิดขึ้น ประมาณเท่าฟองไข่แดงของไก่ หรืออย่างโตขนาดเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ตรงศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ นั้นเอง

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ เป็นผลจากการที่ผู้ปฏิบัติภาวนาเพ่งอยู่ที่ความใสสว่างอันจัดเป็น "**อาโลกกสิณ**" ซึ่งเป็นกสิณกลาง แล้วเกิดเป็น "**ปฏิภาคนิมิต**" ขึ้นด้วย นี้มีผลให้ผู้เจริญภาวนานั้นยกระดับจิตของตนขึ้นสู่สมาธิในขั้นอัปนาสมาธิ เมื่อประกอบด้วยอารมณ์ **วิตกวิจารณ์** ตรึกตรองประคองนิมิตนั้นอยู่ได้นาน และ**อารมณ์ปีติ สุข เอกัคคตารมณ์** (คืออารมณ์เป็นหนึ่ง) อยู่เช่นนั้น **ย่อมเป็นธรรมที่ปหานกิเลสนิวรณ์** คือ **ถีนมิทธะนิวรณ์ วิจิกิจฉานิวรณ์, พยาบาท** และ **อุทธัจจะ กุกกุจจะ นิวรณ์** และ**กามฉันทะนิวรณ์** ให้สิ้นไปด้วยอารมณ์แห่งฌานนั้น นับเป็นสมาธิจิตในระดับขั้น "**ปฐมฌาน**" ซึ่งสามารถจะพัฒนาไปสู่ "**ทุติยฌาน**", "**ตติยฌาน**" และ **จตุตถฌาน**" อีกได้ต่อไปตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้

การเจริญภาวนาในขั้นสมถกัมมัฏฐาน ยกระดับจิตขึ้นสู่สมาธิระดับฌาน ให้เป็นจิตที่อ่อนโยนควรแก่งานวิปัสสนา เพื่อเจริญปัญญารู้แจ้งในสัจจธรรม และสภาวะของธรรมชาติตามที่เป็นจริงอีกต่อไปนั้น คือ **การมีสติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ "นิวรณ์ ๕"** และเมื่อสมาธิจิตเจริญขึ้นตามลำดับนั้น ก็เป็น**การมีสติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ "อริยสัจจ์"** ข้อ**สัมมาสมาธิ ๑** ใน อริยมรรคมีองค์ ๘ อันช่วยให้พระอริยมรรคเกิดและเจริญขึ้นปหานสัญโญชน์ได้โดยง่ายนั้นเอง

ในขณะที่ "**ใจ**" อันประกอบด้วยธรรมชาติ ๔ อย่าง คือ **เห็น จำ คิด รู้** (ซึ่งขยายส่วนหยาบมาจากธาตุละเอียดของเวทนาขันธ์, สัญญาขันธ์, สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์)

ที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ ณ ที่ศูนย์กลางกาย ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม รวมหยุดเป็นจุดเดียวกันนั้น "ใจ" ดวงเดิมจะตกศูนย์ลงไปที่ศูนย์กลางกายฐานที่ ๖ "ใจ" ดวงใหม่ที่ซ้อนอยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์ประมาณเท่าฟองไข่แดงของไก่ อย่างโต ประมาณเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ จะปรากฏลอยเด่นขึ้นมาตรงศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ นี้ ใสแจ่ม สะอาดบริสุทธิ์ และสว่างยิ่งนัก ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ผู้ปฏิบัติในเบื้องต้นอาจเพียงแต่รู้สึก "หวิว" เล็กน้อย แล้วเห็นดวงกลมใสแจ่มนี้ปรากฏขึ้นมาเลย แต่จะพิจารณาเห็นได้เมื่อใช้ตาของธรรมกาย (สำหรับผู้ปฏิบัติได้ถึงธรรมกายแล้ว) ดูพฤติกรรมความ "เกิด" และ "ดับ" ของธรรมชาติดังที่กล่าวนี้ การเข้าถึงและเห็น "ใจ" ที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ด้วยการเจริญภาวนานี้ คือ **การมีสติพิจารณาเห็นจิตในจิต** (ว่ามีสมาธิเพียงใด) นั้นเอง

ส่วน "**ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์**" นั้น สำหรับผู้ปฏิบัติภาวนาได้ถึงธรรมกายแล้วตรวจดูบุพกรรมของสัตว์จะพบว่า สัตว์หรือมนุษย์ใดที่ประพฤติปฏิบัติทางกาย ทางวาจา และทางใจ ที่เป็นบุญกุศลเป็นประจำ ด้วยกุศลกรรมที่สั่งสมขึ้นในธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ นั้นเอง เป็นธรรมที่ชำระจิตใจและธาตุธรรมนั้นให้ใสสะอาดบริสุทธิ์ จะเห็นเป็นดวงกลมใสแจ่มปรากฏอยู่ ณ ตรงศูนย์กลางกายของสัตว์หรือมนุษย์ผู้นั้นเอง เป็น "มนุษย์ธรรม" แท้ ๆ เมื่อสัตว์หรือมนุษย์นั้นจุติหรือเคลื่อนจากภพภูมิเดิมคือตาย ผลบุญกุศลในระดับ "**มนุษย์ธรรม**" ที่สั่งสมอยู่ตรง ณ ศูนย์กลางกายนั้น จะเป็นชนกกรรมนำให้ได้ไปบังเกิดหรือได้อัตภาพ "เป็นมนุษย์" ต่อไป (ถ้ายังไม่บรรลุพระอรหัตผล) และถ้าผลบุญสูงกว่านั้น เช่นถึงระดับ "**ทิพย หรือ เทวธรรม**" หรือ "**พรหมธรรม**" ก็จะไปบังเกิดในภพภูมิที่สูงกว่าอีกต่อไป จึงชื่อว่า "**ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์**" หรือ "**ดวงปฐมมรรค**" หนทางเบื้องต้นไปสู่มรรค ผล นิพพาน

เมื่อรวมใจให้หยุด กลางของหยุด ที่ตรงกลาง "ดวงธรรม" นี้ต่อไป ก็จะถึงและเห็น "**ดวงศีล**" อันเป็นศีลบริสุทธิ์ในกัมมัฏฐาน กล่าวคือถ้าผู้ปฏิบัติภาวนาประคองใจให้เห็นดวงศีลนี้ด้วยใจ ใสสะอาดบริสุทธิ์อยู่เสมอ ไม่ให้มัวหมองแล้วก็ ความประพฤติปฏิบัติ ตลอดทั้งเจตนา ความคิดอ่านทั้งหลายเป็นอันบริสุทธิ์หมด ไม่คิดร้ายหรือเบียดเบียนผู้ใด ด้วยกาย วาจา และใจเลย หากศีลของตนจะมัวหมอง หรือ บริสุทธิ์ผ่องใส ก็ย่อมจะรู้เห็นได้ด้วย "ดวงศีล" นี้ จึงนับเป็น "**สีลานุสติ**" หรือ "**ศีลบริสุทธิ์ในกัมมัฏฐาน**" จัดเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของ "**อธิศีล**" (ศีลยิ่ง) ในทางปฏิบัติให้ใจหยุดในหยุดที่ตรงกลางดวงศีลก็จะถึงและเห็น "**ดวงสมาธิ**" หรือ "**อธิจิต**" คือจิตอันยิ่ง สมาธิยิ่ง ซึ่งเป็นจิตที่ละเอียด

ปราศจากนิวรณ์ และเป็นจิตที่อ่อนโยนควรแก่งานวิปัสสนาเพื่อเจริญปัญญา รู้แจ้งในสภาวะธรรมทั้งหลายตามที่เป็นจริง จากการที่ให้สามารถทั้งเห็นและรู้ต่อไป

รวมใจหยุดนิ่งที่ตรงกลางของกลางดวงสมาธิก็จะถึงและเห็น "**ดวงปัญญา**" เป็นปัญญาที่สามารถเจริญขึ้นได้จากการที่ได้ทั้งเห็นและรู้สภาวะของธรรมชาติที่ละเอียดเกินกว่าความสามารถของอายตน "ตา" เนื้อมนุษย์จะเห็นได้ กล่าวคือเมื่อปฏิบัติมาถึงระดับนี้ขึ้นไป ทิพยจักขุ ทิพยโสต จะเริ่มเกิดและเจริญขึ้น ให้สามารถรู้เห็นสภาวะของธรรมชาติหรือสิ่งที่ละเอียดหรือลี้ลับเกินกว่าสายตาเนื้อมนุษย์จะเห็นได้ จึงเป็นการเริ่มต้นของปัญญาอันยิ่ง (อธิปัญญา)

ใจหยุดในหยุดที่ตรงกลางดวงปัญญา จะถึงและเห็น "**ดวงวิมุตติ**" หลุดพ้นจากกิเลสหยาบของมนุษย์อันได้แก่ อภิฌชา พยาบาท และมิจฉาทิฏฐิ เป็นต้น และต่อไปก็จะถึงดวง "**วิมุตติญาณทัสสนะ**" และ เห็น "**กายมนุษย์ละเอียด**" ซึ่งมีลักษณะเหมือนผู้ปฏิบัติทุกประการ แต่สวย ละเอียด ประณีตยิ่งกว่ากายเนื้อ อันจัดเป็นกายสุคติ "**ดวงเห็น**" ซึ่งขยายส่วนหยาบมาจากธาตุละเอียดของ "**เวทนาขันธ์**" ก็ผ่องใส เป็น "**สุขเวทนา**" ด้วยผลบุญปรุงแต่งในระดับ "**มนุษยธรรม**" ชื่อว่า "**ปุญญาภิสังขาร**"

ให้กายมนุษย์ละเอียดนั้นเจริญภาวนาต่อไปตามแบบเดิม คือทำใจให้หยุดในหยุดถึงและผ่าน "ดวงธรรม" ที่ทำให้เป็นกาย "ดวงศีล" "ดวงสมาธิ" "ดวงปัญญา" "ดวงวิมุตติ" และ "ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ" ต่อ ๆ ไปจนสุดละเอียด ก็จะถึงและเห็นธรรมในธรรม ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ และดวงวิมุตติญาณทัสสนะระดับที่ละเอียด ๆ ต่อไปอีก ผ่าน "**ทิพยหรือเทวธรรม**" ฯลฯ ก็จะถึง "**กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด**, ถึงและเห็น "**พรหมธรรม**" แล้วก็**กายรูปพรหมหยาบ รูปพรหมละเอียด, อรูปพรหมหยาบ อรูปพรหมละเอียด** ไปจนสุดละเอียด ก็จะถึงธรรมที่ทำให้เป็น "**ธรรมกาย**" หรือ "**กายธรรม**" ต่อ ๆ ไปอีกจนสุดละเอียด โตใหญ่ ใสละเอียด สะอาดบริสุทธิ์ และมีรัศมีสว่างยิ่งกว่ากันไปตามลำดับ

การเจริญภาวนาโดยการเข้าถึงและเห็นศีลด้วยใจ เป็นอธิศีลยิ่ง ๆ ขึ้นไป, เป็นสมาธิยิ่ง ๆ ขึ้นไป และเป็นปัญญายิ่ง ๆ ขึ้นไปนี้เองที่ช่วยให้ "อริยมรรคมีองค์ ๘" คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ และ**สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป** เกิดและเจริญขึ้นเป็น "**มรรคจิต**" "**มรรคปัญญา**" นี้จัดเป็นการมีสติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ **อริยสัจจ์** ข้อ "**อริยมรรคมีองค์ ๘**" และยังให้คุณธรรมข้ออื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง "**โพชฌงค์ ๗**" **องค์ปัญญาเครื่องตรัสรู้** กล่าวคือ **สติสัมโพชฌงค์, ธรรม**

วิจยสัมโพชฌงค์, วิริยสัมโพชฌงค์, ปีติสัมโพชฌงค์, ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์, สมาธิสัมโพชฌงค์ และ**อุเบกขาสัมโพชฌงค์** เจริญขึ้นทำหน้าที่ปหานสัญโญชน์ให้พินาศไปได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

และขณะเมื่อเจริญภาวนาผ่านธาตุธรรม เห็น จำ คิด รู้ของแต่ละกายละเอียดเข้าไปเป็น ณ ภายในจากกายมนุษย์ละเอียด ถึง กายอรูปพรหมละเอียด นั้น มีสภาวะที่เป็นการปฏิบัติภาวนาที่ "**ละกายที่เป็นของมนุษย์**" ด้วย ปฏิบัติพระสัทธรรมเพื่อถึงพระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ และพระสังฆรัตนะ เป็นสรณะ อันเป็นบุญกุศลอย่างยิ่ง จึงย่อม "**ยังเทวกายให้เต็มรอบ**" ได้แม้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่นี้ "**ดวงเห็น**" **ของทุกกายเป็น ณ ภายในละเอียดเข้าไป ซึ่งขยายส่วนหยาบมาจากธาตุละเอียดของ "เวทนาขันธ์" ก็ยิ่งแจ่มใสเป็นสุขเวทนาที่ละเอียดยิ่งขึ้นกว่ากันตามลำดับไปจนสุดละเอียด** นี้ก็เป็น**การมีสติพิจารณาเห็น เวทนาในเวทนาเป็น ณ ภายใน (ส่วนที่เป็นเวทนาของกายหยาบกว่า ก็เป็น ณ ภายนอก)** และยิ่งถ้าปฏิบัติได้ถึงธรรมกาย แล้วใช้ตาธรรมกายพิจารณาดูให้รู้เห็น สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนา ทั้งของกายในกาย ณ ภายในและภายนอกของตนเองและสัตว์อื่นให้เห็นสภาวะตามที่เป็นจริง ว่าเป็นสุข อยู่ในสุคติภพ หรือ เป็นทุกข์อยู่ในทุคติภพ ทั้งโดยที่เป็นปัจจุบันธรรม และโดยข้ามภพข้ามชาติ อย่างไรและเพราะเหตุใด มีความเกิดขึ้นและดับไปอย่างไร ตามที่เป็นจริงได้ ก็จะมีผลให้คลายจากความยึดมั่นถือมั่นด้วยตัณหาและทิฏฐิในเวทนาทั้งหลายเหล่านี้ และนี้ก็คือ**การมีสติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา เป็นทั้ง ณ ภายในและภายนอก** โดยสมบูรณ์

ส่วนการปฏิบัติภาวนาที่ให้ได้ทั้งเข้าถึง ได้รู้ และได้เห็น **กายในกาย อันประกอบด้วยเหตุปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลาย** เช่น **ธาตุ ขันธ์ อายตนะ** และ**บุญกุศล บาปอกุศล** หรือ**ความปรุงแต่งด้วยธรรมที่ไม่หวั่นไหว ได้แก่ฌานสมาบัติ** (รูปฌาณ ๔ อรูปฌาน ๔) ฯลฯ **ทั้งหลายเหล่านี้ตามที่เป็นจริง กล่าวคือได้เห็นความเกิดขึ้น และเสื่อมไปของสังขารทั้งหลายเหล่านี้ (เห็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา) โดยแจ้งชัด และคลายความยึดมั่นถือมั่นในด้วยตัณหาและทิฏฐิของธรรมชาติที่เป็นสังขารเหล่านี้เสียได้ แล้วปฏิบัติต่อไปเพื่อความเข้าถึงและเป็น "ธรรมกาย" อันไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งทั้งปวงดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ชื่อว่าปฏิบัติธรรมตามรอยบาทพระพุทธองค์โดยแท้ ตรงตามพระประสงค์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยแท้** (ดังที่มีปรากฏพระพุทธวัจนะในนิพพานสูตรที่ ๓ ที่ได้ยกขึ้นมาแสดงอ้างถึงในตอนที่ ๑ เรื่อง "**ธรรมกายคืออะไร**" ตอนที่ว่าด้วย (ข้อ ๓) "**ธรรมกายเป็นอสังขตธาตุ อสังขตธรรม**" นี้อยู่แล้ว)

ธรรมปฏิบัติใดก็ตาม ที่เป็นไปเพื่อความตรัสรู้

(๑) **ในพระปรมัตถธรรมที่ควรรู้** กล่าวคือ เห็นแจ้ง รู้แจ้งในสภาวะของธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งตามที่เป็นจริง ว่า ไม่เที่ยง จะต้องเปลี่ยนแปลงแปรผันไปตามเหตุปัจจัย ที่เรียกว่า อนิจจัง ๑, ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ถ้าผู้ใดยึดมั่นถือมั่นด้วยตัณหาและทิฏฐิแล้วย่อมเป็นทุกข์ตามส่วน เรียกว่า ทุกขัง ๑, และในที่สุดก็จะเสื่อมสลายหมดสิ้นไปจากสภาพเดิม เรียกว่าเป็น อนัตตา อีก ๑ รวมเรียกว่า พระไตรลักษณ์ หรือ สามัญญลักษณะ กับ ความเห็นแจ้ง เห็นวิเศษ และรู้แจ้งในสภาวะของธรรมชาติที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง อย่างเช่น ธรรมกาย พระนิพพาน และอายตนนิพพาน ว่ามีสภาพตรงกันข้าม กล่าวคือมีความเป็น นิจจัง สุขัง และอัตตา อย่างไร และ

(๒) **ในพระอริยสัจจธรรม** ได้แก่ ความเห็นแจ้ง รู้แจ้ง ในทุกขสัจจ์ที่ควรรู้ ในสมุทัยเหตุแห่งทุกข์ ที่ควรปหาน ในนิโรธ สภาวะที่ทุกข์ดับเพราะเหตุดับ ที่ควรทำให้แจ้ง และในมรรคสัจจ์ หนทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์อันถาวร ที่ควรเจริญ อันเป็นไปในญาณ ๓ คือ สัจจญาณ กิจจญาณ และกตญาณ เป็นต้น

อันเป็นความเห็นแจ้ง เห็นวิเศษด้วยพุทธจักขุ และ**เป็นความหยั่งรู้แจ้งด้วยพระญาณของพระธรรมกาย** อันรวมเรียกว่าเป็น**ความตรัสรู้ ให้สามารถละอุปาทาน** คือ ความยึดมั่นถือมั่น**ในสังขารธรรมทั้งหลาย บรรดาที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง ทั้งที่มีวิญญาณครอง หรือ ไม่มีวิญญาณครอง** โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสังขารขันธ์ทั้ง ๕ ได้แก่ "รูปกาย" หรือรูปขันธ์, "นามกาย" หรือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ (ธรรมชาติ ๔ อย่างของ "ใจ") **ด้วยตัณหาและทิฏฐิ** คือความหลงผิดว่าเป็นตัว เป็นตน (ที่ยั่งยืน) เป็นเรา เป็นเขา เป็นของเราของเขา (ซึ่งความจริง เป็นแต่หุ่นให้ภาคพระ หรือ ภาคมาร หรือภาคกลาง ๆ เขาเชิดไปวันหนึ่ง ๆ) **เสียได้ แล้ว "เข้าถึง" และ "เป็น" ธรรมกายมรรค ธรรมกายผล** และ**พระนิพพาน** คือธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้ว และ**ถึงอายตนนิพพาน** (ที่ประทับของพระนิพพาน ที่เข้าอนุปาทิเสสนิพพาน คือเมื่อกายหยาบที่เป็นโลกิยแตกทำลาย คือ ตายแล้ว) **ได้ธรรมปฏิบัตินั้นต้องผ่าน มหาสติปัฏฐาน ๔** หรือ "**เอกายนมรรค**" ซึ่งเป็น**ทางสายเอก ทางนี้ทางเดียว** และ**เป็นทางไปของบุคคลผู้เดียว ไม่มีสองทาง อย่างแน่นอน**

ดังที่ได้กล่าวมาในตอนก่อนว่า การเจริญภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย มีมหาสติปัฏฐาน ๔ อยู่พร้อมนั้นมีรายละเอียดในการปฏิบัติมาก ลึกซึ้งมากตามระดับภูมิธรรมภูมิปัญญา และบารมีของแต่ละท่านที่ปฏิบัติได้ ณ ที่นี้จึงใคร่จะขอเพียงยกตัวอย่างของการเจริญ

ภาวนา **มีสติพิจารณาเห็นจิตในจิต** ตอนหนึ่งจากที่มีรายละเอียดในหนังสือทางมรรคผล นิพพาน ฯ ที่อ้างถึงนั้น หน้า ๔๗๐–๔๗๙ มาพอเป็นตัวอย่างให้เห็นดังต่อไปนี้

ให้ทุกท่านรวมใจของทุกกายให้หยุดอยู่ ณ ศูนย์กลางกายพระอรหัตองค์ที่ละเอียดที่สุด แล้วให้ญาณ หรือ ตาพระธรรมกายเพ่งลงไปที่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์หยุดนิ่ง ให้ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้รวมหยุดนิ่งเป็นจุดเดียวกันทั้งหมด แล้วพิจารณารอบ ๆ ดวงรู้ ก็จะเห็นเครื่องหุ้มของรู้อยู่รอบ ๆ รู้หรือดวงวิญญาณ หนาประมาณ ๑ กระเบียด มีลักษณะสัณฐานกลมประมาณเท่าเมล็ดพริกไทยสีดำ มัว ๆ ถ้าเป็นผู้มีกิเลสมาก ก็จะเห็นเป็นสีดำเข้มมาก ถ้าเป็นผู้มีกิเลสน้อยก็จะเห็นเป็นสีมัว ๆ ฝ้า ๆ เหมือนกระจกฝ้า เครื่องหุ้ม "รู้" อยู่รอบนอกดวงวิญญาณนี้เอง คือ **อวิชชานุสัย** ดวงวิญญาณของสัตว์โลกทั้งหลายจะถูกห่อหุ้มอยู่ในกะเปาะหุ้มของอวิชชานี้ เหมือนกับไข่ขาวหุ้มไข่แดงอยู่ฉะนั้น ดวงวิญญาณจึงไม่อาจขยายโตเต็มส่วนเหมือนดวงญาณของพระธรรมกาย

ทีนี้ก็ให้พิจารณาดูรอบ ๆ ดวงคิด หรือ "จิต" อีกต่อไป ก็จะเห็นเครื่องหุ้มของคิดมีลักษณะสัณฐานกลม โตประมาณเท่าลูกตาดำ หนาประมาณ ๑ กระเบียด สีมัว ๆ หุ้มดวงคิด หรือ "จิต" อยู่รอบนอก คือ **กามราคานุสัย** สำหรับผู้ที่มีกามราคะกล้า ก็จะเห็นเป็นสีเข้มมาก ถ้ามีกามราคะเบาบางลงมากแล้ว ก็จะเห็นเป็นสีมัว ๆ หรือฝ้า ๆ

และเมื่อพิจารณาผ่านไปยังดวงจำและดวงเห็น ก็จะเห็นเครื่องหุ้มของเห็นและจำอยู่โดยรอบ มีสัณฐานกลมประมาณเท่าลูกตาขาวทั้งหมดสีดำมัว ๆ หนาประมาณ ๑ กระเบียดอีกเหมือนกัน คือ **ปฏิฆานุสัย** ผู้ที่มีกิเลสประเภทเจ้าโทสะ ก็จะเห็นเป็นสีดำเข้มมาก ถ้ามีกิเลสน้อยก็จะเห็นเป็นสีจาง ๆ มัว ๆ

ตามนัยที่พิจารณานี้ เป็นการพิจารณาจากละเอียดออกมาหาหยาบที่เรียกว่า ปฏิโลม คือจากวิญญาณมาหาธาตุเห็นหรือดวงเห็น แต่ถ้าจะพิจารณาจากหยาบไปหาละเอียดเป็น อนุโลม ก็จะเห็นว่า ปฏิฆานุสัยหุ้มเห็นและจำอยู่ชั้นนอก เหมือนลูกตาขาว, กามราคานุสัยก็หุ้มคิดหรือจิตอยู่ชั้นกลางเข้าไปเหมือนลูกตาดำ, และ อวิชชานุสัย ก็หุ้มวิญญาณหรือดวงรู้อยู่ชั้นในเข้าไปอีก เหมือนแววตาดำฉะนั้น

เนื่องจากอนุสัยทั้งสาม คือ ปฏิฆานุสัย กามราคานุสัย และอวิชชานุสัยนี้ต่างก็หุ้ม เห็น จำ คิด และ รู้ เป็นไส้กัน คืออยู่ในกลางของกลาง เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปในจิตนี้ประการหนึ่ง, และตัวอนุสัยกิเลสเอง ก็เกิดจากความนอนเนื่องของกิเลส ทั้งกิเลสหยาบกลาง และกิเลสละเอียด ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับอกุศลจิตที่ฟุ้งซ่านออกไปรับ–ไปยึด ไปเกาะอารมณ์ภายนอกที่ถูกใจบ้าง ที่ไม่ถูกใจบ้าง และที่เฉย ๆ บ้าง แล้วประกอบกรรมที่เป็น

อกุศลด้วย กาย วาจา และใจไปโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือเพราะความมืดมน ไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ หรือไม่รู้จักทางเจริญ ทางเสื่อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิเลสประเภทโมหะและมิจฉาทิฏฐิ ได้แก่ความหลงผิด หรือเห็นผิด ความไม่รู้ในสัจธรรมและสภาวธรรมตามธรรมชาติที่เป็นจริง แล้วหมักหมมนอนเนื่องอยู่ในจิตสันดานของสัตว์ทั้งหลาย นี้อีกประการหนึ่ง

การกำจัดหรือปหานอนุสัยกิเลสเหล่านี้ จึงต้องกระทำจิตใจอันประกอบด้วยเห็น จำ คิด และรู้หรือวิญญาณ ซึ่งเป็นชุมทางของกิเลสนั่นเอง กล่าวคือ

ผู้ถึงธรรมกายแล้ว ก็ให้หมั่นพิสดารกายไปสู่สุดละเอียดอยู่เสมอหรือให้อย่างน้อยครึ่งหนึ่งของใจรวมหยุดอยู่ ณ ศูนย์กลางกายพระอรหัตองค์ที่ละเอียดที่สุดอยู่เสมอ ทุกอิริยาบถ ไม่ว่าจะยืน เดิน นั่ง หรือ จะนอน ก็ให้เห็นใสละเอียดอยู่เสมอ เห็นดำหรือขุ่นมัวก็ให้รีบทำให้ขาวในทันที เพราะดำหรือขุ่นมัวนั้นก็คือ ธรรมฝ่ายอกุศลและอัพยากฤต ซึ่งกำลังแทรกซ้อนเข้ามาในจิตใจ, เอิบ อาบ ซึม ซาบ ปน เป็น เข้ามาในจิตใจ จึงต้องให้มีสติพิจารณาเห็นจิตในจิต เป็นภายในแล้วเร่งกำจัดเพื่อชำระจิตใจให้ใสสะอาดบริสุทธิ์อยู่เสมอ โดยให้รวมใจหยุดในหยุด กลางของหยุดในหยุด กลางของกลาง ๆ ๆ ลงไป ณ ที่ศูนย์กลาง เห็น จำ คิด รู้ นั่นแหละ

พอใจหยุดนิ่งได้ถูกส่วนเข้า จิตดวงเดิมซึ่งตั้งอยู่ในท่ามกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์หยาบก็ตกศูนย์ ลงไปยังฐานที่ ๖ เมื่อจิตดวงเดิมว่างหายไป จิตดวงใหม่พร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดก็จะบังเกิดขึ้นมาแทนที่ เครื่องหุ้ม เห็น จำ คิด และรู้ คือ ปฏิฆานุสัย กามราคานุสัย และอวิชชานุสัย ก็จะจางลง และกลับใสละเอียดบริสุทธิ์ขึ้นกว่าเดิม ทำให้ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ของกายมนุษย์ละเอียดขยายส่วนโตขึ้นกว่าของกายมนุษย์หยาบ คือโตขึ้นเป็นประมาณสองเท่าของไข่แดงของไข่ไก่

ทีนี้ก็ให้ใจของกายมนุษย์ละเอียดรวมหยุดนิ่งลงไปที่ตรงกลางเห็น จำ คิด รู้ ของกายมนุษย์ละเอียดอีกต่อไป พอใจหยุดถูกส่วนเข้าจิตดวงเดิมพร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั้นก็ตกศูนย์ว่างหายไปอีก แล้วจิตดวงใหม่พร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ก็จะปรากฏขึ้นแทนที่ เครื่องหุ้ม เห็น จำ คิด และรู้ คือ ปฏิฆานุสัย กามราคานุสัย และอวิชชานุสัยของทิพย์ก็จางลง ใสละเอียดและสะอาดบริสุทธิ์ยิ่งกว่าจิตของกายมนุษย์ละเอียด ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ก็ขยายส่วนโตขึ้นไปอีก เป็นประมาณสามเท่าของไข่แดงของไข่ไก่

ใจของกายทิพย์หยาบก็หยุดนิ่งลงไปตรงศูนย์กลาง เห็น จำ คิด รู้ของกายทิพย์นั้นอีก

ต่อไป พอหยุดนิ่งได้ถูกส่วนเข้า จิตดวงเดิมพร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์นั้นก็ตกศูนย์ว่างหายไปอีก จิตดวงใหม่พร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดก็จะผุดลอยขึ้นมาแทนที่ อนุสัยกิเลสเครื่องหุ้มของเห็น จำ คิด และรู้ก็จางลงกว่าเดิม ใสละเอียดบริสุทธิ์ยิ่งกว่าจิตดวงเดิม ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ของกายทิพย์ละเอียดนี้ก็ขยายส่วนโตขึ้น เป็นประมาณสี่เท่าของฟองไข่แดงของไข่ไก่

ให้ใจของกายทิพย์ละเอียดหยุดในหยุดลงไปที่กลางเห็น จำ คิด รู้ ณ ที่ตรงกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดนั้นต่อไปอีก พอใจหยุดได้ถูกส่วนเข้า จิตดวงเดิมพร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดก็จะตกศูนย์ ว่างหายไป แล้วก็จะเห็นจิตดวงใหม่พร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมหยาบบังเกิดขึ้นมาแทนที่ เครื่องหุ้มของเห็น จำ คิด และรู้ คือ ปฏิฆานุสัย กามราคานุสัย และอวิชชานุสัยก็จางลง ใสละเอียดบริสุทธิ์ขึ้นยิ่งกว่าจิตดวงเดิม ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ก็ขยายส่วนโตขึ้นเป็นประมาณห้าเท่าของไข่แดงของไข่ไก่

ใจของกายรูปพรหมหยาบก็หยุดนิ่งลงไปที่กลางเห็น จำ คิด รู้ ณ ที่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมหยาบนั้น พอใจหยุดถูกส่วนเข้า จิตดวงเดิมพร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมหยาบก็จะตกศูนย์ว่างหายไป แล้วจะปรากฏจิตดวงใหม่พร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดบังเกิดขึ้นแทนที่ เครื่องหุ้มของ เห็น จำ คิด และรู้ คือ ปฏิฆานุสัย กามราคานุสัย และอวิชชานุสัยก็จางลง ใสละเอียด บริสุทธิ์ขึ้นยิ่งกว่าจิตดวงเดิม ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ ก็ขยายส่วนโตขึ้นเป็นประมาณหกเท่าของไข่แดงของไข่ไก่

ใจของกายรูปพรหมละเอียด ก็หยุดนิ่งลงไปที่กลางเห็น จำ คิด รู้ ณ ที่ตรงกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด พอใจหยุดนิ่งได้ถูกส่วนเข้า จิตดวงเดิมพร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดก็จะตกศูนย์ ว่างหายไปอีก และจะปรากฏจิตดวงใหม่พร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมหยาบบังเกิดขึ้นมาแทนที่ อนุสัยกิเลสเครื่องหุ้มของ เห็น จำ คิด รู้ ของอรูปพรหมก็ยิ่งจางลง ใสละเอียดบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไปกว่าจิตดวงเดิม ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ ก็ขยายส่วนโตขึ้นเป็นประมาณเจ็ดเท่าของไข่แดงของไข่ไก่

ทีนี้ก็ให้ใจของกายอรูปพรหมหยาบหยุดในหยุดลงไปที่กลาง เห็น จำ คิด รู้ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมหยาบนั้นอีกต่อไป พอใจหยุดได้ถูกส่วนเข้า จิตดวงเดิมพร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมหยาบก็จะตกศูนย์ ว่างหายไปอีก จิตดวงใหม่พร้อม

ด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดก็ผุดลอยขึ้นมาแทนที่ ปฏิฆานุสัย เครื่องหุ้มของเห็นและจำ และกามราคานุสัย เครื่องหุ้มของคิดหรือจิตก็จางหายไป อวิชชานุสัย เครื่องหุ้มของรู้หรือวิญญาณ ก็จางลงมาก เห็น จำ คิด และรู้ ก็ใสละเอียด สะอาดบริสุทธิ์จากเครื่องเศร้าหมองยิ่งขึ้น และขยายส่วนโตขึ้นเป็นประมาณแปดเท่าของไข่แดงของไข่ไก่ หรือประมาณเท่าดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์

ใจของกายอรูปพรหมละเอียดก็หยุดนิ่งลงไปที่กลางเห็น จำ คิด รู้ ตรงกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดต่อไปอีก พอใจหยุดถูกส่วนเข้า ก็จะตกศูนย์พร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ว่างหายไปอีก

แล้วจะเห็นจิตของกายธรรมพร้อมด้วยดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย ก็บังเกิดขึ้นแทนที่ **อวิชชานุสัย เครื่องหุ้มรู้ ก็ยิ่งใสละเอียดบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไปอีก และกลับเป็นวิชชาธรรมเครื่องช่วยให้รู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรมและสภาวะที่แท้จริงของธรรมชาติ ทั้งที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง และที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งตามความเป็นจริง** ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ก็ขยายขึ้นโตเต็มส่วนเท่าหน้าตักและความสูงของธรรมกาย คือ ขนาดประมาณเกือบ ๕ วา

กาย กับ **ใจ** ของธรรมกายก็กลับเป็น **ปฐมมรรค** เป็นเนื้อหนังที่แท้จริง รวบยอดกลั่นออกมาจากพระวินัยปิฎก **ดวงศีล** ก็เป็น **อธิศีลไป** คือศีลยิ่งอย่างแท้จริง กาย วาจา และใจตลอดทั้งเจตนาความคิดอ่านทั้งหลาย เป็นอันสะอาดบริสุทธิ์หมด

จิต ก็กลับเป็น **มรรคจิต** เป็นเนื้อหนังที่แท้จริง รวบยอดกลั่นออกมาจากพระสุตตันตปิฎก เป็น **อธิจิต** คือ จิตอันยิ่งแท้ ๆ

วิญญาณ ก็เป็น **มรรคปัญญา** เป็น **ญาณ** เพราะอวิชชานุสัยเครื่องหุ้มของรู้จางลงมาก จึงใสละเอียดบริสุทธิ์จากเครื่องเศร้าหมองมาก และขยายโตเต็มส่วนของธรรมกาย มรรคปัญญานี้เป็นเนื้อหนังที่แท้จริง รวบยอดกลั่นออกมาจากพระอภิธรรมปิฎก จึงจัดเป็นอธิปัญญาแท้ ๆ

กายธรรมนี้เองคือพระพุทธรัตนะ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายคือธรรมรัตนะ และกายธรรมละเอียด ๆ ในท่ามกลางพระพุทธรัตนะนี้คือพระสังฆรัตนะ

ก็ให้ใจของกายธรรมหยุดในหยุด ลงไปที่กลางของกลาง ๆ ๆ ต่อ ๆ ไปอีก ก็จะถึงจิตและดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายที่ละเอียด ๆ ต่อไปอีก คือ ธรรมกายโคตรภูละเอียด, ธรรมกายพระโสดาหยาบ พระโสดาละเอียด, ธรรมกายพระสกทาคามีหยาบ พระสกทาคามีละเอียด, ธรรมกายพระอนาคามีหยาบ พระอนาคามีละเอียด, ธรรมกายพระอรหัตหยาบ

พระอรหัตละเอียด ซึ่งใสละเอียด บริสุทธิ์จากเครื่องหุ้มฝ่ายอกุศลทั้งปวง ดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็ขยายส่วนโตขึ้นไปอีก เป็นขนาด ๕ วา, ๑๐ วา, ๑๕ วา และถึง ๒๐ วา ตามลำดับ

ยิ่งดำเนินไปสุดละเอียดเพียงใด จิตใจก็จะยิ่งใสสะอาดบริสุทธิ์จากเครื่องเศร้าหมองยิ่งขึ้นเพียงนั้น

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ก็คือการเจริญภาวนาพิจารณาสภาวะของจิตให้เห็นตามธรรมชาติที่เป็นจริง พร้อมด้วยถอดอนุสัยกิเลสจากจิตของกายหยาบ ไปสู่จิตที่ละเอียดยิ่งกว่าจนหมดอนุสัยกิเลสนั้น เข้าถึงจิตของกายโลกุตตระ คือ ธรรมกายซึ่งเป็นกายในกายที่สุดล ยด พ้นจากภายในภพสามนี้ตั้งแต่กายที่เก้าเป็นต้นไปจุดสุดละเอียดช่วยให้ปัญญาหยั่งรู้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วจากการที่ได้ทั้งรู้และทั้งเห็น พร้อมด้วย **วิชชา** ได้แก่ **วิชชาสามวิชชาแปด ที่จะใช้ปหานอวิชชา**อันเป็นมูลรากฝ่ายเกิดบาปอกุศลทั้งปวงให้หมดสิ้นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

เพราะฉะนั้น **แนวทางปฏิบัติภาวนาธรรมตามแนววิชชาธรรมกาย ที่ให้ผู้ปฏิบัติธรรมรวมใจหยุดในหยุด กลางของหยุดในหยุด ผ่านกาย เวทนา จิต และธรรม แล้วทำนิโรธ** ดับสมุทัยโดย**พิสดารกายดับหยาบไปหาละเอียดจนสุดกายหยาบกายละเอียด** แล้วก็ให้รวมใจหยุดในหยุด กลางของหยุดในหยุดไว้ ณ ที่ศูนย์กลางกายพระอรหัตที่ละเอียดที่สุดอยู่เสมอ อย่างน้อยก็ครึ่งหนึ่งของใจ ให้เห็นใส ละเอียด สะอาดบริสุทธิ์จากเครื่องเศร้าหมองอยู่เสมอนั้น **ก็คือการปฏิบัติภาวนาที่ให้ผลเป็นการดับกิเลสจากจิตของกายหยาบไปสู่จิตของกายละเอียด** ที่เรียกว่า "ทำนิโรธ" ดับสมุทัย (ส่วนหยาบไปหาละเอียดจนสุดละเอียด) **อันเป็นธรรมเครื่องปหานหรือกำจัดอนุสัยกิเลสที่ละเอียด ๆ และนอนเนื่องอยู่ในจิตสันดานนั้นให้หมดสิ้นไป ด้วยโลกุตตรปัญญา** คือ "มรรคจิต" และ "มรรคปัญญา" อันเจริญขึ้นเมื่อถึงธรรมกายแล้ว พร้อมด้วย**วิชชา ธรรมเป็นเครื่องช่วยให้รู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรม และสภาวะของธรรมชาติที่เป็นจริงจากการที่ได้ทั้งรู้และทั้งเห็นนั่นเอง** และในขณะเดียวกัน **การเจริญภาวนาดังกล่าวก็มีลักษณะเป็นการถอดขันธ์จากกายโลกิยะทั้งแปดซึ่งเป็นกายที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง และต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ไปสู่กาย "วิสุทธิขันธ์"** หรือ **"ธรรมขันธ์" ที่ละเอียดกว่า และเป็นกายที่พ้นภพสามไปแล้ว ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง เป็นอสังขตธาตุ อสังขตธรรมล้วน ๆ จึงไม่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์**

ผลจากการเจริญภาวนาดังกล่าวนี้เอง ที่สามารถช่วยให้จิตวิมุตติหลุดพ้นจากสัญโญชน์

กิเลสเครื่องร้อยรัดให้ติดอยู่กับโลก ได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ และเสวยสุขจากความสงบด้วยปัญญาอันเห็นชอบด้วยต่อไป

เมื่อเจริญภาวนามาถึงเพียงนี้ ย่อมประจักษ์ในความจริงที่ว่า **ณ ศูนย์กลางกายอันเป็นที่ตั้งถาวรของใจและกำเนิดธาตุธรรมเดิมนี้เอง** คือ **ทางสายเอก** หรือ **เอกายนมรรค ทางไปของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย -- ทางนี้ทางเดียว ไม่มีสองทาง**

ณ ที่ศูนย์กลางกายนี้ แม้แต่ผู้ปฏิบัติธรรมที่ยังไม่ถึงธรรมกาย หากหมั่นเจริญภาวนารวมใจให้หยุด ให้นิ่งลงไปที่กลางของกลางนี้ไว้เสมอทุกอิริยาบถ ก็ยังได้ผลในทางกำจัดกิเลส ตัณหา อุปาทาน อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งหลาย ดีกว่าไปจรดใจไว้ที่อื่น เพราะการจรดใจไว้ ณ ที่กลางของกลางศูนย์กลางกายนี้ ถูกทางสายกลาง คือ กลางของ กาย เวทนา จิต และธรรม ของสัตว์ทั้งหลายซึ่งอยู่ตรง หรือในแนวเดียวกันกับอายตนนิพพานอันเป็นที่สิ้นสุดแห่งทุกข์นั่นเอง

๖. สรุป

๑)**ธรรมกาย** คือกายในกายที่สุดละเอียด พ้นจากกายในกายโลกียะ (คือกายมนุษย์ละเอียด, กายทิพย์หยาบ ทิพย์ละเอียด, กายรูปพรหมหยาบ รูปพรหมละเอียด และกายอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด) ซึ่งมนุษย์หรือสัตว์ทุกตัวตนมีอยู่ ณ ภายใน ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กันเข้าไปจนสุดละเอียด แต่**ธรรมกายนั้นเป็นกายพ้นโลก มีพุทธลักษณะเหมือนพระพุทธปฏิมากร เกตุดอกบัวตูม ครองจีวรม้วนขวา** (เข้าใน)**วรรณะขาวใส บริสุทธิ์** และ**มีรัศมีสว่าง มีขนาดหน้าตัก ความสูง** และ**เส้นผ่าศูนย์กลางดวงธรรม เท่ากัน** กล่าวคือ

ธรรมกายโคตรภูหยาบ โคตรภูละเอียด มีขนาด ๔ วาครึ่งขึ้นไป

ธรรมกายพระโสดาหยาบ (หรือพระโสดาปัตติมรรค) **พระโสดาละเอียด** (หรือพระโสดาปัตติผล) มีขนาด ๕ วาขึ้นไป

ธรรมกายพระสกทาคามี (หรือพระสกิทาคามิมรรค) **พระสกิทาคามีละเอียด** (หรือพระสกิทาคามิผล) มีขนาด ๑๐ วาขึ้นไป

ธรรมกายพระอนาคามีหยาบ (หรือพระอนาคามิมรรค) **พระอนาคามีละเอียด** (หรือพระอนาคามิผล) มีขนาด ๑๕ วาขึ้นไป

ธรรมกายพระอรหัตหยาบ (พระอรหัตมรรค) **พระอรหัตละเอียด** (หรือพระอรหัตผล) และ**ธรรมกายตรัสรู้** มีขนาด ๒๐ วาขึ้นไป

ธรรมกายอุบัติขึ้น ณ ตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ตรงศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ เหนือระดับสะดือประมาณ ๒ นิ้วมือของผู้ปฏิบัติธรรม ถึงซึ่งความบริสุทธิ์กาย วาจา และใจ จากอวิชชา กิเลส ตัณหาอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวง ธรรมกาย เป็นธาตุเป็นธรรมเป็น คือมีชีวิตจิตใจ ความบริสุทธิ์อันประมวลมาอุบัติเป็นธรรมกายนั้น พอมีสรุปได้ดังต่อไปนี้

กายและหัวใจ เป็นเนื้อหนังที่แท้จริงรวบยอดกลั่นออกมาจากพระวินัยปิฎก เป็น**ปฐมมรรค**

ดวงจิต เป็นเนื้อหนังที่แท้จริงรวบยอดกลั่นออกมาจากพระสุตตันตปิฎก เป็น**มรรคจิต**

ดวงปัญญา เป็นเนื้อหนังที่แท้จริงรวบยอดกลั่นออกมาจากพระอภิธรรมปิฎก เป็น

มรรคปัญญา

จึงเป็นธาตุล้วนธรรมล้วนทั้งองค์ ใสละเอียดและมีรัศมีสว่างยิ่งนัก เพราะบริสุทธิ์และปราศจากอวิชชา กิเลส ตันหา เครื่องเศร้าหมองทั้งปวง อยู่เหนือความปรุงแต่งทั้งปวง จึงไม่ต้องตกอยู่ในสามัญญลักษณะ (คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา) **ธรรมกายนี้เองคือ "พระพุทธรัตนะ" ธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายคือ "พระธรรมรัตนะ" และธรรมกายที่ละเอียด ๆ คือ "พระสังฆรัตนะ"** (ผู้ปฏิบัติและรักษาพระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้) **มนุษย์หรือสัตว์โลกจะ "เข้าถึง" "รู้" "เห็น" และ "เป็นได้" ก็แต่โดยปฏิบัติพระสัทธรรม ตามทางมัชฌิมาปฏิปทา คืออริยมรรคมีองค์ ๘ ให้เป็นขึ้น ณ ศูนย์กลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ผ่านกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิตและธรรมในธรรมเป็น ณ ภายในและภายนอก** (ที่หยาบกว่าคือ ณ ภายนอก ที่ละเอียดเข้าไปคือ ณ ภายใน) **อันชื่อว่า "เอกายนมรรค" ทางสายเอก เป็นที่ไปของบุคคลคนเดียว และไปทางนี้ทางเดียวไม่มีสองทาง** ทางนี้แหละคือทางไปของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทุกพระองค์

แม้ผู้เขียนยังไม่พบเอกสารหลักฐานในพระไตรปิฎกโดยแน่ชัดว่า พระอริยบุคคลในระดับต่ำกว่าพระอรหันต์สาวกของพระพุทธเจ้า จะต้อง "เป็น" และ "เห็น" ธรรมกายของตนเองด้วยหรือไม่ จึงจะบรรลุมรรคผลเป็นพระอริยบุคคล **แต่ก็แน่ใจว่าพระอริยบุคคลจักต้องเป็นธรรมกายตามระดับภูมิธรรมแน่นอนเพราะ มีเอกสารหลักฐานในพระไตรปิฎกในที่มากแห่งว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า** (หรือพระตถาคต) **และพระอรหันต์สาวกของพระพุทธองค์ นั้นเป็นธรรมกาย อุบัติแท้โดยธรรมกาย ทั้งสิ้น (แม้พระอรหันต์องค์อื่น ๆ จักมิได้แสดงไว้เช่นนั้น ก็ยังไม่ปรากฏว่าพระอรหันต์ท่านปฏิเสธเอาไว้ ณ ที่ใด ว่าท่านมิใช่ธรรมกาย)**

ความอุบัติโดยธรรมกายนั้น ก็มิใช่การเกิดตามสายปฏิจจสมุปบาทธรรมโดยมีอวิชชาเป็นมูลรากฝ่ายเกิดแต่ประการใด แต่เป็นความอุบัติขึ้นด้วยความบริสุทธิ์อันประมวลเข้าไว้ดังที่ได้กล่าวแล้ว จึงมิใช่นาม-รูป มิใช่นิมิต อันเกิดแต่อวิชชา หรือ กิเลสตัณหาใด ๆ แต่เป็น "ธรรมกาย" ที่บริสุทธิ์ หรือ "พรหมกาย" ที่ประเสริฐ เป็นกายที่ยั่งยืนของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์เจ้าทั้งหลาย ดังผู้ปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายได้รู้ เห็น ปรากฏว่ามีอยู่ในอายตนนิพพาน นับประมาณจำนวนองค์ไม่ถ้วน อยู่แล้ว -- สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงได้ตอบปัญหาที่วัจฉโคตตปริพาชก มีความปรากฏอยู่ในอัคคิวัจฉโคตตสูตร, เฉพาะท้ายสูตร (ม.ม. ๑๓/๒๔๘-๒๕๒/๒๔๕-๒๔๙) ดังต่อไปนี้

วัจฉโคตต์ : ท่านพระโคดมผู้เจริญ ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ จะเกิด ณ ที่ไหน ?
พระพุทธเจ้า : ดูก่อนวัจฉะ คำว่าจะเกิด ก็ใช้ไม่ได้
วัจฉโคตต์ : ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่เกิด
พระพุทธเจ้า : คำว่า ไม่เกิด ก็ใช้ไม่ได้
วัจฉโคตต์ : ถ้าอย่างนั้น ก็ทั้งเกิดและไม่เกิด
พระพุทธเจ้า : คำว่าทั้งเกิดและไม่เกิด ก็ใช้ไม่ได้
วัจฉโคตต์ : ถ้าอย่างนั้น จะว่าเกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่
พระพุทธเจ้า : คำว่า จะเกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่ ก็ใช้ไม่ได้
วัจฉโคตต์ : ท่านพระโคดมผู้เจริญ ฯลฯ ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าถึงความงุนงงเสียแล้ว ข้าพเจ้าถึงความหลงไปหมดเสียแล้ว, แม้เพียงความเลื่อมใสที่ได้มีแก่ข้าพเจ้าด้วยถ้อยคำสนทนาเบื้องต้นของท่านพระโคดมผู้เจริญนั้น ถึงบัดนี้ ก็ได้หายไปหมดแล้ว
พระพุทธเจ้า : **ดูก่อนวัจฉะ ควรแล้วที่ท่านจะงุนงง ควรแล้วที่ท่านจะหลงไป เพราะว่าธรรมนี้ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก (ตรัส) รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต หยั่งไม่ได้ด้วยตรรก (คิดเดาไม่ได้), ละเอียด บัณฑิตพึงรู้ได้, ธรรมนั้นอันท่านผู้มีทิฏฐิอื่น มีแนวความเห็นอื่น มีหลักที่พอใจอย่างอื่น มีความเพียรที่ประกอบแบบอื่น ถืออาจารย์สำนักอื่น ยากจะรู้ได้,** ถ้าอย่างนั้น เราจักย้อนถามท่านในเรื่องนี้, ท่านเห็นควรอย่างไร พึงกล่าวชี้แจงอย่างนั้น, ดูก่อน วัจฉะ ท่านสำคัญว่าอย่างไร ถ้าไฟลุกโพลงอยู่เบื้องหน้าท่าน, ท่านจะรู้ไหมว่า ไฟนี้ลุกโพลงอยู่เบื้องหน้าเรา ?
วัจฉโคตต์ : ...ข้าพเจ้าพึงรู้ได้ ฯลฯ
พระพุทธเจ้า : ก็ถ้าใคร ๆ พึงถามท่านอย่างนี้ว่า ไฟที่ลุกโพลงอยู่เบื้องหน้าของท่านนี้ อาศัยอะไรจึงลุกโพลง, ท่านถูกถามอย่างนี้ จะพึงกล่าวชี้แจงอย่างไร ?
วัจฉโคตต์ : ...ข้าพเจ้าพึงกล่าวชี้แจงว่า ไฟที่ลุกโพลงอยู่เบื้องหน้าข้าพเจ้านี้ อาศัยเชื้อคือหญ้าและไม้ จึงลุกโพลงได้
พระพุทธเจ้า : ดูก่อนวัจฉะ ถ้าไฟเบื้องหน้าท่านนั้นพึงดับไป ท่านจะรู้ไหมว่า ไฟเบื้องหน้าเรานี้ดับแล้ว
วัจฉโคตต์ : ...ข้าพเจ้าพึงรู้ได้ว่า ไฟเบื้องหน้าข้าพเจ้านี้ดับแล้ว
พระพุทธเจ้า : ก็ถ้าใคร ๆ พึงถามท่านอย่างนี้ว่าไฟเบื้องหน้าท่านนี้ที่ดับแล้วนั้น ไปจากนี้สู่ทิศไหน ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ หรือว่าทิศใต้, ท่านถูกถามอย่างนี้แล้ว จะพึงกล่าวชี้แจงว่ากระไร ?

วัจฉโคตต์ : (ข้อความถามตอบอย่างนั้น) ใช้ไม่ได้ดอก ท่านพระโคดมผู้เจริญ, เพราะว่าไฟนั้นอาศัยเชื้อคือหญ้าและไม้ใดจึงลุกโพลงอยู่ได้, เพราะเชื้อนั้นหมดสิ้นไป และเพราะไม่ได้เชื้ออื่นเติม ไฟนั้นก็ถึงความนับว่าหมดเชื้อดับไปเท่านั้นเอง
พระพุทธเจ้า : ฉันนั้นเหมือนกันแล วัจฉะ บุคคลเมื่อจะบัญญัติตถาคต พึงบัญญัติด้วยรูป...เวทนา...สัญญา...สังขาร...วิญญาณใด **รูป...เวทนา...สัญญา...สังขาร...วิญญาณ นั้น ตถาคตละได้แล้ว ถอนรากเสียแล้ว ทำให้เป็นดุจตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีความไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา, ตถาคต พ้นจากการนับว่ารูป...พ้นจากการนับว่าเวทนา...พ้นจากการนับว่าสัญญา...พ้นจากการนับว่าสังขาร...พ้นจากการนับว่าวิญญาณลึกซึ้ง ประมาณไม่ได้ หยั่งได้ยาก เปรียบเหมือนมหาสมุทร, คำว่าเกิดก็ใช้ไม่ได้ คำว่าไม่เกิดก็ใช้ไม่ได้ คำว่าทั้งเกิดทั้งไม่เกิด ก็ใช้ไม่ได้ คำว่า จะว่าเกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่ ก็ใช้ไม่ได้**

เมื่อจบคำสนทนาตอนนี้ วัจฉโคตตปริพาชกเกิดความเลื่อมใส ประกาศตนเป็นอุบาสก[1] ต่อมาได้ขออุปสมบทในพระพุทธศาสนา และได้บรรลุพระอรหัตผล

๒) ธรรมกาย เป็นธาตุล้วนธรรมล้วนที่อยู่เหนือความปรุงแต่ง ด้วยบาปอกุศล (อกุสลาธัมมา) **และแม้ด้วยบุญกุศล** (กุสลาธัมมา) **ในระดับโลกียธรรม** กล่าวคือ**เป็นความดีสูงที่สุดจนเป็นธาตุธรรมที่บริสุทธิ์ทั้งองค์ เป็นวิสุทธิขันธ์ หรือวิสุทธิสัตว์แท้ ๆ เป็นกายที่เที่ยงแท้ ยั่งยืน พระพุทธองค์จึงได้ทรงเรียกธรรมกายบ้าง พรหมกายบ้าง แทนคำว่า "ตถาคต"** (ดังมีปรากฏในบาลีพระพุทธภาษิต ในอัคคัญญสูตร แห่งพระไตรปิฎก ปาฏิกวรรค ทีฆนิกาย หน้า ๙๒ แปลความว่า "**ดูก่อนวาเสฏฐโคตรทั้งหลาย คำว่า ธรรมกายก็ดี พรหมกายก็ดี ธรรมภูตก็ดี พรหมภูตก็ดี เป็นชื่อของตถาคต**") โดยนัยนี้ **ธรรมกาย จึงไม่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์** คือความเป็น อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา

พระยมกผู้เคยเข้าใจแต่เพียงธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง อย่างเช่นสังขารขันธ์ของสัตว์โลกและมนุษย์ทั้งหลายว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา โดยที่ไม่รู้จักว่า "ธรรมกาย" หรือ "พรหมกาย" คือ พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ และพระสังฆรัตนะ องค์จริง ซึ่งมีซ้อนอยู่ ณ ภายในที่สุดละเอียดของพระวรกายเนื้อเจ้าชายสิทธัตถะ หรือกายเนื้อของพระอรหันต์ขีณาสพทั้งหลาย จึงได้เที่ยวคุยว่ารู้ทั่วในธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดีแล้ว ว่า พระอรหันต์ขีณาสพ เมื่อตายแล้วก็จะขาดสูญ พระอรหันต์ที่ทราบข่าวจึงได้พากันช่วยแก้ไขทิฏฐิของพระยมก แต่ก็ไม่สำเร็จ ในภายหลังจึงพากันไปทูลอาราธนาพระสารีบุตรมหาเถระท่านช่วยแก้ทิฏฐิให้กลับเข้าใจที่ถูกต้อง จนบรรลุธรรม และรับกับพระสารีบุตรว่าท่านเคยมีทิฏฐิอันผิด ๆ และรับว่า เฉพาะแต่สังขารขันธ์เท่านั้น ที่เป็น

อนิจจังทุกขังและอนัตตา ดังปรากฏในข้อความตอนท้ายแห่งการสนทนาโต้ตอบปัญหากับพระสารีบุตรมหาเถระ มีปรากฏอยู่ในสังยุตตนิกาย ขันธวรรค พระไตรปิฎกฉบับบาลี – สยามรัฐ เล่มที่ ๑๗ ข้อ ๑๙๘ หน้า ๑๓๓ ดังต่อไปนี้

พระสารีบุตร : ท่านสำคัญว่าอย่างไร ท่านยมก **ท่านมองเห็นรูป...เวทนา...สัญญา...สังขาร... วิญญาณ ว่าเป็นตถาคต หรือ?**

พระยมก : มิใช่เช่นนั้น ท่านผู้มีอายุ

พระสารีบุตร : ท่านสำคัญว่าอย่างไร ท่านยมก **ท่านมองเห็นว่า ตถาคตนี้นั้นเป็นสภาวะไม่มีรูป ไม่มีเวทนา ไม่มีสัญญา ไม่มีสังขาร ไม่มีวิญญาณ หรือ?**

พระยมก : มิใช่เช่นนั้น ท่านผู้มีอายุ

พระสารีบุตร : **นี่แน่ะท่านยมก ในปัจจุบันนี้เอง ที่ตรงนี้ ท่านยังหาตถาคตโดยจริงโดยแท้** (ให้เห็นจริงมั่นเหมาะลงไป)**ไม่ได้, ควรหรือที่ท่านจะกล่าวแถลงว่า "ข้าพเจ้ารู้ทั่วถึงธรรม ตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วว่า ภิกษุผู้เป็นขีณาสพ ต่อจากกายแตกทำลายก็จะขาดสูญ หายสิ้น หลังจากตายจะไม่มีอยู่อีก"**

พระยมก : **ข้าแต่ท่านสารีบุตร แต่ก่อนเมื่อยังไม่รู้ ผมจึงได้มีความเห็นชั่วร้ายนั้น, แต่เพราะได้สดับธรรมเทศนาของท่านสารีบุตรนี้ ผมจึงละความเห็นชั่วร้ายนั้นได้แล้ว และผมก็ได้บรรลุธรรมแล้ว**

พระสารีบุตร : แน่ะท่านยมก ถ้าชนทั้งหลายพึงถามท่านอย่างนี้ว่า **"ท่านยมก ภิกษุผู้เป็นอรหันตขีณาสพหลังจากร่างกายแตกทำลายตายไปแล้ว จะเป็นอย่างไร?** ท่านถูกถามอย่างนี้ **พระยมก : ...ผมพึงกล่าวชี้แจงอย่างนี้ว่า "รูปแลเป็นสิ่งไม่เที่ยง, สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์, สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นดับแล้ว สิ่งนั้นถึงความไม่ตั้งอยู่แล้ว; เวทนา...สัญญา...สังขาร... วิญญาณ เป็นสิ่งไม่เที่ยง, สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์, สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นดับแล้ว สิ่งนั้นถึงความไม่ตั้งอยู่แล้ว;** ข้าพเจ้าถูกถามอย่างนี้ พึงกล่าวชี้แจงอย่างนี้

พระสารีบุตร : ดีแล้ว ดีแล้ว ท่านยมก ฯลฯ"

ธรรมข้อนี้ยืนยันไปถึงข้อความอื่น ๆ ในทำนองเดียวกันว่า เฉพาะสังขาร (มีวิญญาณครองหรือไม่ก็ตาม) **เท่านั้นที่เป็น อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา แม้จะปรากฏในติลักขณาธิคาถาว่า**

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ	เมื่อใด บุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาว่า
ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ	**สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง**
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข	เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์

เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา	ข้อนี้เป็นทางแห่งความหมดจด
สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ	เมื่อใด บุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาว่า
ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ	**สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์**
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข	เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์
เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา	ข้อนี้เป็นทางแห่งความหมดจด
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ	**เมื่อใด บุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาว่า**
ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ	**ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา**
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข	เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์
เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา	ข้อนี้เป็นทางแห่งความหมดจด

ก็เป็นเนื้อความต่อเนื่องของเรื่อง "สังขาร" ซึ่งหาได้ครอบคลุมถึง "วิสังขาร" หรืออสังขตธาตุ อสังขตธรรม ตามที่แปลตรง ๆ (คำต่อคำ) ไม่

ถ้าหากจะแปลคำว่า "สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา" เอาความที่ถูกต้องแล้วก็จะต้องแปลความว่า "ธรรม(ธรรมชาติที่เป็นสังขาร)ทั้งหลายเหล่านี้ เป็นอนัตตา"

๓) **ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้ว ชื่อว่า "พระนิพพาน" ทำหน้าที่เข้า "สอุปาทิเสสนิพพาน"** กล่าวคือเข้า"อายตนนิพพาน" ในขณะที่กายหยาบโลกิย"(เช่นกายเนื้อของมนุษย์เรานี้)**ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อกายหยาบแตกทำลาย คือตายแล้ว พระนิพพานที่สุดละเอียดจะทำหน้าที่เข้า "อนุปาทิเสสสนิพพาน" ไปปรากฏสถิตยั่งยืนเข้านิโรธ สงบตลอดกันหมด ในอายตนนิพพาน แดนเกษมที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวง**

ส่วนกายโลกิยะ อันเป็นที่ตั้งของธรรมกายในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ อย่างเช่นกายมนุษย์ ทิพย์ หรือ พรหม อรูปพรหม ซึ่งเป็นกายสุคติภพ และกายของเปรต สัตว์นรก อสุรกาย หรือสัตว์เดียรัจฉาน ซึ่งเป็นกายทุคตินั้น **ทำหน้าที่เวียน ว่าย ตาย เกิด อยู่ในสังสารจักรนี้ คือในภพ ๓ นี้ (กามภพ รูปภพ และอรูปภพ) ด้วยเหตุปัจจัยปรุงแต่ง**(เช่นบุญกุศล บาปอกุศล, ธาตุ ขันธ์ อายตนะ อาหาร อุณหภูมิ ฯลฯ เป็นต้น) **ต้องเปลี่ยนแปลงแปรผันไปตามเหตุปัจจัยดังกล่าว** ดังคำกล่าวที่ว่า **"สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม"** กล่าวคือ **ความมีกิเลสแล้วก็สร้างกรรม** (ดีบ้าง ชั่วบ้าง) **แล้วก็ได้รับผลแห่งกรรมนั้น ๆ ต่อ ๆ ไปไม่มีที่สิ้นสุด**

แต่ถึงกระนั้น**กายโลกิยะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กายมนุษย์ ทิพย์ พรหม** เป็นต้นนี้ **มีคุณค่าสำหรับการบำเพ็ญบารมี ปฏิบัติคุณความดีจากระดับโลกิยธรรม ให้เป็นพื้นฐานสำคัญ ไปสู่การบรรลุโลกุตรได้เป็นอย่างดี ในขณะที่กายทุคติทั้งหลาย**(อย่างเช่น เปรต

สัตว์นรก อสุรกาย และสัตว์เดียรัจฉาน)**และสัตว์ในสุคติภูมิบางเหล่า** เช่น **อสัญญีพรหม หรืออรูปพรหม แทบไม่มีโอกาสที่จะกระทำเช่นนั้นได้** เพราะสัตว์ในทุคติเอาแต่เสวยผลกรรมชั่ว ประสบแต่ความทุกข์ทรมาน หรือความไม่รู้เรื่องบาปบุญ คุณโทษ ส่วนอสัญญีพรหมกับ อรูปพรหมนั้น ก็เอาแต่เสวยสุขอยู่ในฌานสมาบัติ เสียจนแทบไม่มีโอกาสจะได้นึกถึงความทุกข์ จนกว่าจะเคลื่อนจากพรหมโลกนั้น

จึงกล่าวได้ว่า **กายโลกิยะทั้งหลาย ทำหน้าที่เป็นฐานหรือเป็นหุ่นให้ภาคพระหรือภาคมารเขาเชิด ไปวันหนึ่ง ๆ โดยเวียน ว่าย ตาย เกิด อยู่ในสังสารจักรนี้ไม่มีที่สิ้นสุด เป็นกายอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา หรือถ้าจะกล่าวโดยย่อที่สุดก็คือ ทำหน้าที่เกิดดับอยู่ในสังสารจักรนี้**
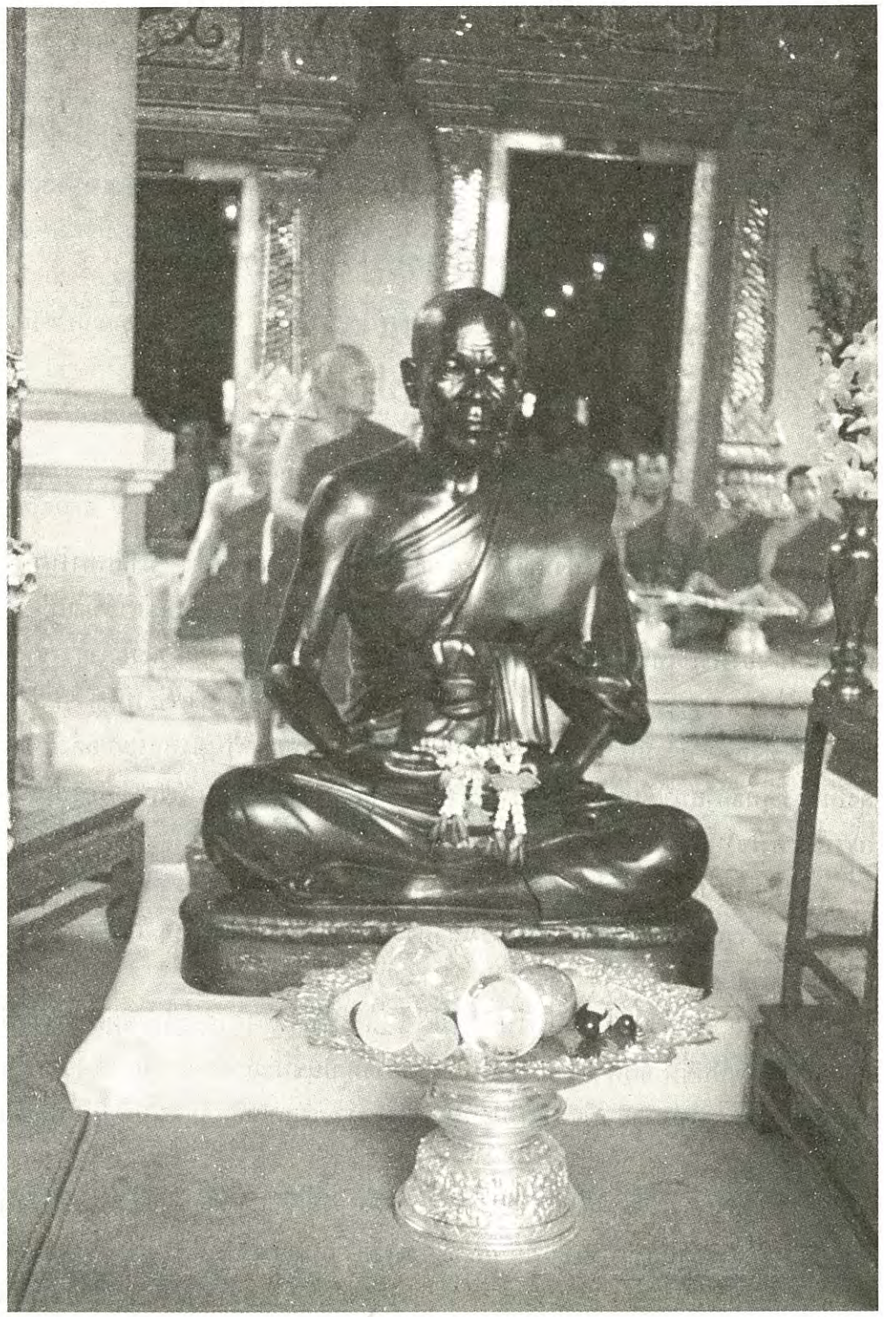
รวบรวมและเรียบเรียง
โดย
อาจารย์มงคลบุตร
ชำระ โดย
พระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺตฺตโม)